

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Marie Stojanovová

Mugabeho vládnutí v Zimbabwe jako recept na dlouhověkost režimu?

Is Mugabe's Rule in Zimbabwe a Recipe for the Longevity of the Regime?

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Radek Buben, Ph.D

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji následujícím osobám, bez kterých by práce v předkládané podobě nevznikla:

PhDr. Radku Bubnovi, Ph.D. za vedení práce,

Mgr. Štěpánu Drahekoupilovi za konzultaci práce a trpělivost, kterou při jejím čtení projevil.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „*Mugabeho vládnutí v Zimbabwe jako recept na dlouhověkost režimu?*“ vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 10. července 2015

.....
Bc. Marie Stojanovová, v. r.

ANOTACE A KLÍČOVÁ SLOVA:

Anotace:

Diplomová práce si klade jako hlavní cíl zjistit, jaké jsou důvody, pro něž se režimu Roberta Mugabeho podařilo přetrvat v Zimbabwe více než třicet let. Pro zodpovězení této otázky z pohledu komparativní politologie bude autorka práce zkoumat typ režimu, jeho kapacitu (včetně kapacity státu a dalších institucí) a strategie přežití, které lze v Zimbabwe nalézt. Dále budou stanoveny klíčové události historie Mugabeho režimu, včetně relevantních momentů z historie před samostatností státu. V neposlední řadě pak bude režim v Zimbabwe nahlížen z hlediska zkoumání režimů v subsaharské Africe obecně.

Klíčová slova:

Mugabe, Zimbabwe, autoritářský režim, personalismus, Afrika

ANNOTATION AND KEY WORDS

Annotation:

This thesis examines the reasons for the survival of Robert Mugabe's regime in Zimbabwe over more than thirty years. Approaching this question from comparative politics perspective the author examines the type of regime, its capacity (including capacity of the state and of other institutions) and strategy of survival that can be found in Zimbabwe, in the context of relevant historical events before and after Mugabe's seizing of power. Thereby the author devaluate those aspects taking into account all the broader context of sub-Saharan African regimes.

Key Words:

Mugabe, Zimbabwe, authoritarian regime, personalism, Africa

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ.....	2
PROHLÁŠENÍ.....	3
ANOTACE A KLÍČOVÁ SLOVA:	4
ANNOTATION AND KEY WORDS	5
OBSAH	6
SEZNAM ZKRATEK.....	8
ÚVOD:	9
1. VÝCHODISKA	10
1.1 Struktura práce.....	10
1.2 Zdroje.....	11
2. AFRIKA – SPECIFICKÝ KONTINENT	13
2.1 Vliv kolonialismu a jeho důsledky	13
2.2 Přístupy ke studiu Afriky a africké politiky:	15
2.2.1 Teorie modernizace.....	16
2.2.2 Teorie závislosti	17
2.2.3 Teorie zkoumající roli státu	18
2.2.4 Teorie politické volby	20
2.3. Shrnutí	21
3. AUTORITÁŘSKÉ REŽIMY V SUBSAHARSKÉ AFRICE:.....	22
3.1 Problematika konceptu nedemokratických režimů – Juan. J. Linz	22
3.2 Zimbabwe jako mobilizační režim po udělení nezávislosti?.....	24
3.3 Zimbabwe jako sultanistický typ režimu?	24
3.4 Typologie režimů ve vztahu k subsaharské Africe.....	25
3.5 Koncept kompetitivního autoritářství	27
3.6 Koncept volebního autoritářství a Zimbabwe jako jeho zástupce v subsaharské Africe.....	28
4. ZIMBABWE – SPECIFICKÁ ZEMĚ NA SPECIFICKÉM KONTINENTU.....	30
4.1 Politický vývoj v Jižní Rhodésii	30
4.2 Od Rhodésie k Zimbabwe: vliv kolonialismu na vývoj po udělení nezávislosti.....	34
4.3 Politický vývoj v Zimbabwe.....	36
5. STRATEGIE POLITICKÉHO PŘEŽITÍ.....	46
5.1 Cíle mocných – udržení moci a režimu	48
5.2 <i>Selektorát</i> a vítězná koalice – dva pilíře moci	49

5.3 Role zdrojů a příslibu výhod ve strategiích přežití – autoritářské režimy a jejich zdroje patronáže a kooptace	50
5.4 Vliv původu režimu na strategie přežití a jeho stabilitu	52
5.5 Role kapacity státu, institucionalizace a institucí v přežití režimu.....	53
5.5.1 Politické strany.....	55
5.5.2 Volby jako jedna ze strategií volebního autoritářství	56
5.5.3 Legislativa a tvorba dalších institucí.....	59
5.6 Násilí.....	59
5.7 Shrnutí	60
6. ZIMBABWE – STRATEGIE PŘEŽITÍ KOŘENĚNÉ KRIZEMI	61
6.1 Pilíře moci v Zimbabwe aneb klíčoví aktéři – Mugabeho selektorát, vítězná koalice a Mugabe sám.....	62
6.1.1 Robert Mugabe.....	62
6.1.2 ZANU-PF.....	67
6.1.3 Ozbrojené složky režimu – armáda, policie, tajné služby atd.....	69
6.2 Operace – reakce na krizi i krizová situace sama, využití násilí jako strategie režimu..	72
6.3 Volby – zbraň i hrozba	73
6.3.1 Volby jako strategie	74
6.3.2 Volby jako ohrožení režimu.....	77
6.4 Pozemkové reformy a snahy o redistribuci půdy	79
6.5. Ekonomické krize – strašák pro stabilitu.....	83
6.6 Role původu režimu, jeho ideologie a zneužívání historie – Gukurahundi a Chimurenga	86
6.6.1 Ideologie Chimurenga.....	87
6.6.2 Strategie Gukurahundi	89
6.7 Shrnutí	90
ZÁVĚR.....	92
LITERATURA:.....	94
INTERNETOVÉ ZDROJE:	100

SEZNAM ZKRATEK

AFZ	Vzdušné síly Zimbabwe (Air Force Zimbabwe)
ANC	Africký národní kongres (African National Congress)
CIO	Ústřední zpravodajská organizace Central Intelligence Organisation
JOC	Spojené operační velení (Joint Operations Command)
MDC	Hnutí za demokratickou změnu (Movement for Democratic Change)
NDP	Národní demokratická strana (National Democratic Party)
NSC	Národní bezpečnostní rada (National Security Council)
UANC	Spojené africké národní shromáždění (United African National Council)
UDI	Jednostranná deklarace nezávislosti (Unilateral Declaration of Independence)
ZANU	Africká národní unie Zimbabwe (Zimbabwe African National Union)
ZANU-PF	Africká národní unie Zimbabwe – Vlastenecká fronta Zimbabwe (African National Union - Patriotic Front)
ZAPU	Africká lidová unie Zimbabwe (Zimbabwe African People's Union)
ZDF	Obranné složky Zimbabwe (Zimbabwe Defence Forces)
ZIPRA	Lidová revoluční armáda Zimbabwe (Zimbabwe People's Revolutionary Party)
ZNA	Národní armáda Zimbabwe (Zimbabwe National Army)
ZUM	Hnutí jednoty Zimbabwe (Zimbabwe Unity Movement)

ÚVOD:

V roce 1980 na postu amerického prezidenta nahradil Jimmyho Cartera Ronald Reagan, v New Yorku byl zastřelen John Lennon, ve Velké Británii byla u moci vláda Margaret Thatcherové, v Polsku vznikla Solidarita a v Československu byl prezidentem zvolen Gustav Husák. Ten samý rok vzniklo samostatné Zimbabwe a jeho prvním premiérem byl zvolen Robert Mugabe. O 35 let později se ve světě změnilo mnoho věcí, ale v Zimbabwe u moci zůstává stále tentýž muž a jeho politická strana a nezdá se, že by se na tom mělo z jeho svobodné vůle cokoli změnit. V USA se naopak do roku 2015 na postu amerického prezidenta vystřídali kromě Reagana další 4 prezidenti. Nikdo z nich se nepokusil porušit ústavu a kandidovat vícekrát, než mu ústava umožňuje. Nikoho z těchto prezidentů by to pravděpodobně ani nenapadlo. Na africkém kontinentu se však mnoho prezidentů odmítá vzdát moci, podobně jako Robert Mugabe. Alžírsko, Čad, Uganda, Eritrea nebo Gambie jsou jen některé ze zemí, kde prezidenti a jejich režimy vládli minimálně 15 let. Ještě extrémnějším případem je však právě Zimbabwe, společně s Angolou, Rovnickovou Guineou či Kamerunem, kde se režim drží u moci téměř 35 let.¹

Předkládaná diplomová práce se na konkrétní příkladové studii režimu volebního autoritářství v Zimbabwe snaží určit, jaké jsou základní strategie přežití, které umožnily Robertu Mugabemu a jeho politické straně podržet si moc a vedení země, a to od zisku nezávislosti až do současnosti. Vzhledem k tomu, že situace v Zimbabwe je do jisté míry vyústěním její dřívější koloniální historie, bude nedílnou součástí předkládané práce i nezbytně nutná historická deskripce, která umožňuje pochopit některá specifika vývoje politické scény ve zkoumané zemi.

---

¹ Dostupné zdroje z: <https://freedomhouse.org/blog/5-governance-challenges-africa#.VXyCTfntmkp>.

1. VÝCHODISKA

Jak již bylo v úvodu práce řečeno, hlavní zkoumanou otázkou je, jaké jsou strategie přežití, které umožnily, aby se nedemokratický režim Zimbabwe udržel více jak 35 let. Aby byla tato otázka zodpovězena s maximální mírou teoretické i empirické přípravy, rozhodla se autorka pro kombinaci dvou rozdílných přístupů, které se v diplomové práci vzájemně prolínají.

Na jedné straně se jedná o tzv. areálová studia (*area studies*), neboť diplomová práce se věnuje zkoumání konkrétního režimu v konkrétním regionu. Tento přístup je sice do jisté míry historizující, autorka se nicméně domnívá, že pro účely práce je legitimní zaujmout tuto pozici, neboť „*areálová studia, [...] jsou integrální součástí komparativní politologie*“ (Hyden 2006, s. 3) a úžeji zaměřené práce takového typu přinášejí obohacení i pro obecné teorie či celkové chápání politiky.

Druhým přístupem je pak již zmíněná komparativní politologie, která umožní areálovou studii Zimbabwe a strategii přežití režimu v této zemi zařadit do širšího kontextu strategií přežití u nedemokratických/ autoritářských režimů obecně.

Autorka si je vědoma, že tyto dva přístupy se v diplomové práci vzájemně prostupují a ne vždy je tak zřejmé, který je dominantní. Současně se ale domnívá, že tato fluidnost není problémem, ale naopak dodává práci potřebné vhledy z jednoho přístupu do druhého a spojuje je tak s cílem co možná nejširšího prozkoumání dané problematiky s přihlédnutím ke konkrétním specifikům zkoumané země.

1.1 Struktura práce

První výkladová část práce je věnována širokému tématu Afriky jako specifického kontinentu. Hlavní pozornost je přitom věnována přístupům ke studiu tohoto regionu a vlivu, jež na jeho vývoj měla éra kolonialismu.

Následující kapitola je zaměřena na možnosti konceptualizace režimu v Zimbabwe. Tato komparativně zaměřená část práce se snaží představit koncepty autoritářských režimů, jež by mohly být aplikovatelné na režim panující v Zimbabwe. Autorka si je vědoma problematičnosti konceptualizace a vytváření nových kategorií pro jednotlivé zkoumané případy. Z tohoto důvodu krátce představí možnosti, jež koncepty autoritářských režimů

nabízejí a následně se pokusí vysvětlit, z jakého důvodu aplikovala na Zimbabwe koncept volebního autoritářství² od Andrese Schedlera.

Další kapitola je věnována politickému vývoji Jižní Rhodésie, tedy dnešního Zimbabwe, a následně historii země po udělení nezávislosti. Tato kapitola si vzhledem k rozsahu práce neklade přehnané ambice popsat jistě zajímavou historii této oblasti, ale pokusí se shrnout nejdůležitější aspekty vývoje, které měly vliv na další formování režimu a strategie, které volil.

Pátá kapitola práce se pak dostává právě na ono dříve zmiňované pomezí mezi areálovými studiemi a komparativní politologií, protože představuje základní přístupy ke studiu strategií přežití a strategie přežití, jež jsou typické pro volební autoritářství.

Poslední část předkládané práce pak pokračuje v podobném duchu prolínání přístupu areálových studií a komparativní politologie, neboť se snaží strategie přežití, které byly zkoumány v předcházející kapitole, aplikovat na konkrétní příklad Zimbabwe a odpovědět skrze ně na výzkumnou otázku.

1.2 Zdroje

Mezi východiska práce patří samozřejmě i zdroje, o něž se tato práce opírá. Vzhledem ke specifické zemi, na niž je práce zaměřena, vychází práce čistě z anglicky psané literatury. Volba anglicky psané literatury, a to jak pro teoretickou část, kam spadá literatura zabývající se definicí režimů, tak literatura zkoumající strategie přežití těchto režimů, je nutná z důvodu prakticky neexistující kvalitní česky psané literatury na tato témata. Podobně tomu bylo i u empiricky psané části. Předně, česky psaná odborná literatura k tomuto tématu prakticky neexistuje. Výjimku z pravidla tvoří kniha *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi* od autorů Otakara Hulce a Jaroslava Olši z Nakladatelství LN a kniha *Diplomacie bez lesku* od Bohuslava Hynka, která je především memoárovou knihou o Hynkově působení v Zimbabwe. O Zimbabwe, jakožto bývalé britské kolonii, naopak v anglickém jazyce existuje nepřehledné množství textu, a tedy i kvalitních akademických článků či monografií. V Zimbabwe, které je etnicky velmi bohatou zemí, uznávající přes deset oficiálních jazyků, navíc angličtina stále

---

² V anglickém originále se jedná o termín *electoral authoritarianism*, který by se dal do češtiny překládat také jako *elektorální autoritářství*. Autorka však raději volila překlad termínu „volební autoritářství“, neboť podle ní dostatečně vyjadřuje rozpor mezi volbami probíhajícími v nerovném prostředí autoritářského režimu.

zůstává hlavním úředním jazykem a všechny informace, novinové články i odborné a legislativní texty je tak možné číst v anglickém jazyce.

V jednotlivých částech práce pak bylo vycházeno z klíčových textů, jež jsou uvedeny v seznamu literatury na konci práce. První část práce čerpala z několika zdrojů, přičemž jako hlavní lze definovat knihu Naomi Chazan *Politics and Society in Contemporary Africa*. Dalšími autory, kteří k problematickému kontinentu Afriky vydali zajímavé monografie, jsou Richard Dowden s *Africa, Altered States, Ordinary Miracles* a Martin Meredith s *The State of Africa, A History of the Continent Since Independence*. Další monografií, která byla využita především v části věnující se historickému vývoji Zimbabwe, je kniha Heidi Holland *Dinner with Mugabe*, která, byť ji lze zařadit do populárně-naučného proudu, přináší mnoho zajímavých informací.

Část práce zabývající se konceptualizací autoritářských režimů pak samozřejmě musela vycházet především z klasika této části komparativní politologie – Juana J. Linze a jeho knihy *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Dalším klíčovým textem je kniha *Competitive Authoritarianism, Hybrid Regimes After the Cold War* od Stevena Levitskyho a Lucana Wayne v níž autoři představují svůj koncept soutěživého autoritářství, který aplikují právě i na Zimbabwe. Klíčové pak jsou především texty Andrease Schedlera, na jejichž základě bylo Zimbabwe zařazeno pod koncept volebního autoritářství. Mezi studované texty patří především kniha *Electoral Authoritarianism, The Dynamics of Unfree Competition* a dále publikace *The politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism* a odborný článek *The Menu of Manipulation*.

V části zabývající se strategiemi přežití tvořilo hlavní osu několik publikací a především odborných článků. Nutné je zmínit především monografie *The Logic of Political Survival* a *The Dictator's Handbook, Why Bad Behavior Is Almost Always Good Politics* od Bueno De Mesquity a dále článek Levitskyho a Wayne *Beyond Patronage: Violent Struggle, Ruling Party Cohesion, and Authoritarian Durability* či články Beatriz Magaloni. Poslední část práce pak vycházela z velkého množství akademických textů, které se zaměřovaly na politický vývoj v Zimbabwe po r. 2000.

2. AFRIKA – SPECIFICKÝ KONTINENT

Africký kontinent, potýkající se s revolucemi na severu, útoky teroristických skupin a selhávajícími státy (*failed states*) v oblasti Afrického rohu, či hladomory a nestabilními režimy ve svém středu a na jihu, byl poznamenán nejen historickým vývojem, do něhož zasáhly koloniální mocnosti, ale i svým geografickým členěním a klimatickými podmínkami. Jedním z klíčových problémů, s nímž se potýkaly nejen dřívější koloniální vlády, ale i pozdější národní vlády afrických států, je obtížná administrace velkých územních celků s malou hustotou osídlení (Herbst 2000, s. 13). Velké vzdálenosti mezi městskými centry a celkově velmi malá urbanizace souvisí s geografickými podmínkami, které ovlivňovaly historii afrického kontinentu (Herbst 2000). A jak poznamenává Tilly „*Města určují osudy států především svojí rolí překladišť a distribučních center pro hlavní města. Díky hlavnímu městu, [...] vládnoucí třída rozšiřuje svůj vliv po městském okolí [...].*“ (Tilly 1990, s. 51). Vzhledem k velikosti kontinentu, který protíná několik podnebných pásem, komplexnosti jeho problémů a vnitřní dynamice, není jednoduché studovat nejen současné problémy Afriky, ale ani jednotlivé režimy a historické události, jež k nim vedly.

Následující kapitola se pokusí nastínit alespoň některé aspekty širokého spektra studia Afriky.³ Začátek proto bude věnován velmi krátkému shrnutí hlavních efektů kolonialismu na vývoj těchto států a druhá část pak bude věnována jednotlivým teoriím, které se Afrikou zabývaly a jež se formovaly postupně od 60. let 20. století, společně s rostoucím zájmem akademické obce o tuto oblast. Závěrečná čtvrtá část bude shrnutím kapitoly.

2.1 Vliv kolonialismu a jeho důsledky

Hlavním důvodem pro osídlování a parcelaci Afriky byla potřeba surových materiálů na výrobu zboží nutného pro rychle rostoucí evropský trh. Bílí osadníci si rozebrali nejúrodnější části půdy a postupně z podnikání jak v importu, tak exportu eliminovali původní africké obyvatelstvo. Cílem koloniálních mocností bylo využití lidských a materiálních zdrojů pro vlastní účely bez ohledu na místní populaci (Dowden 2009).

Pohled na historickou etapu kolonialismu je tak stále předmětem akademických debat. Někteří eurocentričtí historici, jako P. C. Lloyd, či D. K. Fieldhouse, ji vnímají spíše pozitivně

---

³ V předkládané diplomové práci bude pod názvem Afrika míněna pouze oblast subsaharské Afriky, tedy oblasti na jih od Saharské pouště (nebude-li uvedeno jinak).

(Boahen 1987, s. 94). Za hlavní přínos můžeme podle těchto autorů považovat budování infrastruktury a sociálních institucí, jako byly školy a nemocnice, či pozitivní politické dědictví, jako je mír a stabilita mezi jednotlivými zeměmi. Například podle Amina lze podrobení Afriky vnímat jako zkušenost, která posílila pocit jednoty mezi černými obyvateli kontinentu a ve výsledku tak obohatila africkou osobitost (Amin 1972, s. 503). Proti takovému vnímání kolonialismu však stojí většina afrických politologů, marxistů a teoretiků teorie závislosti, kteří tvrdí, že kolonialismus nepřinesl žádná pozitiva (Boahen 1987, s. 94).

Samotné efekty kolonialismu, coby „intervenujících proměnných“, se liší díky variabilitě a diverzitě zkušeností jednotlivých zemí (Ziltener, Künzler 2013, s. 305). Zkoumání jejich různorodosti by jistě vystačilo na knihu. Rozsah diplomové práce nedovoluje hlubší analýzu této historické etapy, ale pro celkové pochopení novodobého vývoje státu a státnosti v Africe, a tedy následného politického směřování k nedemokratickým formám vlády, je nutné alespoň krátce zmínit nejdůležitější vlivy kolonialismu na africké státy.

Základní efekty kolonialismu lze pro potřeby této práce rozdělit na několik dílčích okruhů. Jak již bylo naznačeno, prvním a velmi výrazným efektem kolonialismu jsou samotné hranice dnešních afrických států, které jsou poměrně nesourodé a na mnoha místech kolidují s hranicemi rozdílných kultur a etnik (Meredith 2011). Státy, které vznikly parcelací a na základě přání evropských mocností, mají nerovnoměrné velikosti, ale i rozdílné bohatství nerostných surovin či úrodné půdy a vody.

Vlivem kolonialismu docházelo také k nedobrovolnému přesunu původních obyvatel či imigraci bílých osadníků. S tím souviselo i zabírání kvalitní půdy a její znovuosídlení právě bílými farmáři, kteří černé obyvatelstvo využívali pouze jako levnou pracovní sílu. Tato politika osídlování tak vedla k tomu, že „[běloši] monopolizovali zem, ale [...] jejich přítomnost [v Africe] nikdy nepůsobila přirozeně“ (Hughes 2010, s. pxii). Současně na mnoha místech Afriky docházelo k nešetrné extrakci přírodních zdrojů a destrukci předkoloniálních způsobů obhospodaření půdy, což vedlo k tomu, že „Afričani byli podporováni v pěstování toho, co sami nekonzumovali a v konzumaci toho, co sami neprodukovali“ (Boahen 1987, s. 102).

Jako problematický může být vnímán i vzdělávací systém, zavedený koloniálními mocnostmi v Africe, protože „[vzdělávací systém] způsobil mentální ochuzení Afričanů tím, že odstranil důraz na důležitost afrických hodnot a kultury a současně se chvástal důležitostí té bílé. Základní myšlenkou bylo zmást mínění a identitu černochů.“ (Matunhu 2011, s. 69). Podle Dowdena je paradoxně největším pozůstatkem evropské nadvlády nad Afrikou

psychologický efekt a „zničení africké sebedůvěry“ (Dowden 2009, s. 62). Afričané se museli nejdříve mentálně osvobodit z představ podřízenosti, které jim byly vštěpovány po dlouhá desetiletí. Tato sebedůvěra byla znovu získána až bojem za nezávislost. Ten byl veden většinou vzdělanými Afričany, kteří se inspirovali dvěma rozdílnými proudy – marxistickým a africkým, přičemž paradoxně v některých případech byli dogmatictějšími marxisty afrikanisté (Dowden 2009, s. 63).

Odpor vůči kolonialistickým mocnostem ale nesdíleli pouze vzdělaní Afričané, jak se podle Boahena domnívali někteří historici (Boahen 1987, s. 94), ale téměř všechny vrstvy africké společnosti, a tento odpor se v plné síle projevil po konci druhé světové války, kdy mocnosti nedokázaly čelit radikálním nacionalistům v čele osvobozeneckých hnutí (Dowden 2009).

Rozpad koloniálních impérií ale souvisí především s politickým a ekonomickým vývojem mocností po roce 1945, kdy došlo k rapidnímu oslabení Velké Británie i Francie, tedy zemí, které tradičně v Africe disponovaly největším množstvím koloniálních držav. V 50. letech 20. století tak začaly získávat nezávislost první státy Afriky hlavně na severu kontinentu. Další vlna demokratizace zasáhla Afriku v 60. letech, kdy nezávislost získávaly především francouzské kolonie.

2.2 Přístupy ke studiu Afriky a africké politiky

Abychom mohli porozumět komplexnosti problémů, jež jsou spojeny se zkoumáním africké politiky, a tedy i diverzitě politických režimů v ní existujících, musíme si položit otázku, jak vůbec tuto politiku studovat. Chazan upozorňuje, že problematičnost studia africké politiky je o to větší, že odborníci ani analytici se neshodují v tom, jak komplexně nahlížet na problémy afrického kontinentu, nejen politického, ale i společenského charakteru. V zásadě lze definovat čtyři základní přístupy ke studiu afrických států a jejich politického vývoje, které se formovaly postupně od začátku 60. let 20. století a vzájemně jeden z druhého čerpaly. Těmito základními přístupy jsou: modernizační teorie, teorie závislosti, teorie zaměřující se na studium státu a jeho role ve formování politiky a v neposlední řadě teorie politické volby (Chazan et al 1988, s. 13).

2.2.1 Teorie modernizace

Modernizační teorie, která se objevila v 60. letech, je optimistická co do možnosti ekonomického i politického vývoje zemí, které zkoumá. Podle této teorie nehraje žádnou roli v procesu modernizace to, kdy se pro tento krok stát rozhodne, neboť podmínky k ní vnímá jako rovné pro všechny státy ve všech stupních vývoje. Její argumenty vycházejí především z neoklasického modelu ekonomického vývoje (Van de Walle 2002, s. 70), který počítá se zavedením demokratických institucí, jež mají svým fungováním podpořit pozitivní ekonomický vývoj. Tento vývoj a směřování k modernitě a ekonomické vyspělosti je ale podmíněn zamítnutím starých tradičních hodnotových rámců, které jsou viděny jako hlavní překážka na cestě k přijetí moderních struktur. Základním rámcem tohoto přístupu ke studiu politického vývoje v Africe je tedy popis a návod k progresivnímu směřování afrických států, jehož vyústěním budou moderní politické entity.

Teorie modernizace současně vysvětluje problematiku politickou a ekonomickou situaci jako důsledek procesu formování moderního státu, v němž tradiční hodnoty a původní systém víry a společenského vědomí budou nahrazeny moderními, typicky spojovanými se západními demokraciemi. Tento proces samozřejmě není vždy zcela jednoduchý. Hlavní jednotkou analýzy je společnost, která musí v zájmu modernizace přijmout urbanizaci, privatizaci, demokratizaci a další politická doporučení (Valenzuela a Valenzuela 1978).

Jedním z nejdiskutovanějších problémů této teorie je ovšem ignorace mezinárodních faktorů, které mají vliv na vývoj státu, a přílišný optimismus co do demokratického směřování nových afrických států. Tato teorie současně patří mezi ty, které vnímají distinkci mezi kulturou a institucemi jako jasně danou, a neuvědomuje si, že kultura a tradiční hodnoty nemohou být posuzovány jako irelevantní, neboť právě z nich pramení instituce, a to jak formální, tak neformální.

V optimistické náladě, která panovala v nových státech Afriky po udělení nezávislosti, bylo typické, že noví lídři experimentovali s rozdílnými ideologiemi a politickými filozofiemi. Podle Naomi Chazan můžeme politické ideologie a z nich vyplývající režimy na africkém kontinentě rozdělit na tři hlavní druhy: africký socialismus, africký marxismus (který se nejvíce snažil přiblížit ideologii marxismu-leninismu typické pro státy bývalého východního bloku) a v neposlední řadě na specifický druh afrického radikálního populismu (Chazan et al 1988, s. 7). Právě tendence spíše k socialismu a marxismu byla jasným důkazem, že doporučení modernizační teorie v Africe selhávají. Neúspěšná aplikace

demokracie a směřování k autoritářským režimům v nových státech tak vedlo k hledání příčiny, pro niž teorie modernizace v regionu neuspěla.

2.2.2 Teorie závislosti

Optimistický přístup ke studiu afrických států, který nabízela teorie modernizace, byl brzy vystřídán tzv. teorií závislosti (dependency theory), která se snažila pochopit, z jakého důvodu se státům Afriky nedaří po udělení nezávislosti dohnat vývoj v okolním světě, ať už v oblasti ekonomické, politické či institucionální. Na otázku, proč jsou státy Afriky a jejich politické systémy v porovnání s jinými regiony zaostalejší, pak tato teorie odpovídala zdůrazňováním vlivu, který na africký kontinent mělo dlouhé období koloniální nadvlády, či nerovné ekonomické podmínky (Valenzuela a Valenzuela 1978).

Jednotkou analýzy zde nejsou národní státy samy o sobě, ale globální systém, který formoval jejich vývoj. Teorie závislosti tak dala do přímé spojitosti závislost a podřízenost ekonomiky koloniálních držav na straně jedné s rozvojem a ekonomickým blahobytem tzv. zemí centra, tedy bývalých kolonizátorů, na straně druhé. Výsledkem tlaku těchto ekonomických mocností Západu na země periferie, které byly vnímány pouze jako zdroj levné pracovní síly a materiálů, tak bylo bohatnutí centra právě na úkor periferie (Valenzuela a Valenzuela 1978, s. 544).

Teorie závislosti tvrdila, že právě mimo-africké vlivy mají podíl na nově vznikajícím konfliktu mezi třídními skupinami i komplikovaným postkoloniálním vývojem. Důležitou roli však připisovala i místním lídrům, jejichž zájmy se mnohdy shodovaly se zájmy velkých nadnárodních společností, jimž v první řadě šlo o nerostné suroviny a obohacení na úkor většinové společnosti těchto států. Na tuto teorii pak lze volně navázat i zkoumáním politického úpadku v těchto zemích, který je vysvětlován přetrvávající nestabilitou, korupcí, násilím a především autoritářským způsobem vlády, souvisejícím s institucionálním úpadkem, tedy častým jevem doprovázejícím modernizaci. Kritici této teorie jí ovšem vyčítají, že není příliš precizní a samotný termín má „*mnoho rozdílných konceptuálních a teoretických konotací, v rozdílných kontextech a konvencích užívání*“ (Duvall 1978, s. 53). Teorie modernizace a teorie závislosti jsou tedy vzájemně si oponující perspektivy, které se však snaží vysvětlit jednu realitu (Valenzuela a Valenzuela 1978, s. 536).

S koncem koloniální éry se z Afriky nevytratil vliv a ani zájmy dřívějších kolonizátorů. Ekonomické a bezpečnostní zájmy Západu byly mnohdy silnější než podpora občanské společnosti a demokracie. Udržet Afriku chudou a slabou podle některých autorů vyhovovalo kapitalistickému Západu více než silný kontinent, konkurující ekonomickému monopolu bohatých zemí západní hemisféry. Někteří autoři proto tvrdí, že „*politická nezávislost Afriky na kolonialismu nezměnila uspořádání závislosti, ale ve skutečnosti je ještě prohloubila*“ (Matunhu 2011, s. 70).

Přestože byla vláda v Africe oficiálně vložena zpět do rukou jejím původním obyvatelům, Evropané v Africe zanechali systém vycházející z jejich historické zkušenosti. Tento systém tak nereflektoval místní podmínky a tradiční hodnoty africké společnosti (Dowden 2009). Afrika, obdařená dědictvím kolonialismu a jeho institucemi, kterým se nikdy nepodařilo plně zakotvit v její kultuře a praxi, tak byla vržena do globalizovaného světa. Světa, s nímž si neuměla poradit. Právě tlak globalizace i historie kolonialismu hrály dle teorie závislosti klíčovou roli v neúspěšné adaptaci Afriky na podmínky, v nichž se nacházela.

2.2.3 Teorie zkoumající roli státu

Třetím přístupem, který ve studiu Afriky navazoval jak na modernizační teorii, tak na teorii závislosti, je komplexnější systém, který zkoumá především vliv státu a politickou volbu jednotlivých zemí. Teorie zkoumající roli státu se snaží reagovat na neschopnost vyrovnat se se všemi požadavky rozvoje. Podle této teorie je to stát, kdo má mít rozhodující vliv na alokaci zdrojů a tak přispět k podpoření rozvoje. Tento „státo-centrický“ přístup se snaží porozumět vztahům mezi několika dimenzemi – politickou, sociální, ekonomickou, ale i historickou.

Hlavní důraz je proto kladen na význam státu a jeho roli při formování politického systému, neboť stát je považován za hlavního iniciátora změn jak ve sféře politické, tak ekonomické (Chazan et al 1988, s. 19). Ve své podstatě tak jde o studium nejen státního aparátu a jeho expanze, ale i o studium zneužívání moci jako takové, a to jak na půdě domácí politiky, tak ve vztahu k světové ekonomice. Stát je tu vnímán nejen jako pasivní entita, ale též jako zcela samostatný aktér s vlastními zájmy (Chazan et al 1988, s. 19). Tento přístup je ve své podstatě realistický a africko-centristický a spojuje tak hlavní pozitivní modernizační teorie, zaměřené na domácí politiku, a teorie závislosti, která se naopak soustředí na strukturální a externí analýzu (Chazan et al 1988, s. 20).

Budoucnost generace, narozené po pádu koloniální nadvlády, v mnoha případech ovlivňují aktéři, kteří kolonialismus zažili a aktivně s ním bojovali. Také z něj ale přebrali často represivní rámce chování, které vedly k autoritářským formám vlády v nových státech. Boje o moc ve státech byly charakterizovány především trvalým soupeřením o kontrolu státních zdrojů (Dowden 2009).

Tento způsob vnímání politiky a fungování aktérů v ní vedl ke snaze jednotlivců co možná nejrychleji zajistit vlastní přežití v systému, kde by nebyli ohroženi potencionálními konkurenty. Prezidenti, kteří se k moci dostali po udělení nezávislosti, a to buď skrze volby, nebo ozbrojený boj, ve většině případů sdíleli právě onu touhu po upevnění své osobní moci a k jejímu dosažení často využili politické strany a volby (Dowden 2009). Před novými lidry vyvstala otázka, jak si zajistit co nejširší podporu nesourodého elektorátu, který neměl vypěstovanou politickou odpovědnost. Odpověď byla nasnadě – mobilizovat vlastní etnickou skupinu (Dowden 2009, s. 52). V praxi tak často docházelo ke zneužívání moci na základě údajné snahy o nastolení národní jednoty. Snaha o absolutní podřízení státu vůli jednotlivce, který si nárokoval neomezenou moc, však více připomínala vládu dřívějších kolonizátorů než skupinovou demokracii, typickou pro původní africké společnosti (Dowden 2009). Tyto interakce vedly postupně k nefunkčnosti a v některých případech doslova ke zničení opozice.

Politické strany v Africe se stejně jako ideologie nestaly nástrojem boje o hlasy voličů ve volbách, ale skutečnými zbraněmi v boji o moc mezi jednotlivci a mocenskými klikami. Prolínání stran se státní byrokracií navíc vedlo ke smývání hranic mezi nimi a státem. Pokus o vícestranickou demokracii ve většině případů selhal po prvních svobodných volbách. Vzhledem ke snaze většiny zvolených prezidentů o udržení moci, v některých případech i „za cenu zničení samotné země“ (Dowden 2009, s. 70), byla demokracie často odsunuta do pozadí s tím, že státy dosud nedisponují dostatečnou kapacitou nutnou k jejímu zavedení.

Jak je vidět, role státu a především státních aktérů v Africe byla vděčným tématem nabízejícím mnoho zajímavých otázek na téma formování autoritářských forem vlády. Na druhou stranu i tento přístup ze svého zkoumání zcela vynechal nestátní instituce. Právě na pochopení vlivu, jaký mají nestátní instituce a společnost na politická i ekonomická rozhodnutí, je vystavěn poslední přístup - teorie politické volby. Tato teorie, v níž je důraz kladen právě na spolupráci státu a společnosti, v současném výzkumu převládá.

2.2.4 Teorie politické volby

Předcházející přístup zdůrazňoval roli státu, který měl být hlavním iniciátorem pozitivních změn v Africe. S postupnou změnou směřování většiny těchto subsaharských států k autoritářským formám vlády a ekonomickému kolapsu, spíše než k demokracii a ekonomickému rozvoji, bylo čím dál tím zjevnější, že státy nejsou v mnoha případech schopny společnosti zajistit kýženou prosperitu a demokracii. Teorie politické volby tak na toto zjevné selhání státu reaguje zdůrazňováním role společnosti a její role v utváření politik a režimů. To, co stát nebyl schopen pro společnost udělat sám, tak má nyní vzniknout ve spolupráci s ní (Hyden 2006, s. 9).

Jedním z průkopníků této teorie je Naomi Chazan, která tzv. systém politické volby vidí jako analytický přístup, zdůrazňující vazby mezi státem a společností. Právě stát a společnost a jejich vzájemná interakce jsou podle Chazan to nejdůležitější pro správné porozumění postkoloniálnímu vývoji v Africe (Chazan et al 1988, s. 21).

Tento přístup zdůrazňuje, že jak vlády, tak i jednotlivci jsou ovlivňováni mnoha faktory, které vyplývají z historických a sociálních faktorů. Podle Chazan tak rozhodnutí netvoří pouze politici, ale například i občanské organizace a externí aktéři. Hlavním cílem tohoto přístupu je identifikovat rozdílné faktory, které mají vliv na vývoj v Africe a také jejich vzájemnou dynamiku. Předmětem zájmu jsou nejen jednotlivci a důležití aktéři, ale i struktury tradiční autority, které mají v africké politice stále svoje místo a další organizace, které mají moc a sílu ji prosazovat (Chazan et al 1988). V případě afrického kontinentu je ale důležité zmínit, že není možné aktéry, kteří v něm fungují, vnímat v rámci standardů typických pro západní liberální demokracie. Příkladem mohou být nevládní organizace, u nichž se v západních společnostech předpokládá naprostá neangažovanost státu či jeho struktur jak do fungování takové organizace, tak jejich cílů. V Africe tomu však často bývá jinak a nevládní organizace tak mohou podléhat tlaku státu a politiků, případně být jakousi prodlouženou rukou mezinárodního tlaku.⁴

---

⁴ Světová banka pro takové organizace především ve vztahu k Africe hovoří o tzv. GONGOS (tedy v angličtině government-organised NGOs) (Ferguson 2006, s. 101).

2.3. Shrnutí

Každá z těchto představených teorií a přístupů ke studiu Afriky zkoumala tento kontinent v jiné době, a tedy za jiných podmínek v něm panujících. Nicméně všechny výše představené přístupy na sebe navazovaly a čerpaly tak jeden z druhého. V současnosti jednoznačně převládají přístupy zkoumající společné fungování a vzájemné prolínání státu a společnosti. Na druhou stranu, například Robert Mugabe, který je jedním z nejdůležitějších aktérů režimu v Zimbabwe, stále používá argumenty typické pro teorii závislosti. V jeho argumentaci je Zimbabwe státem, který se západní státy snaží znovu ovládnout skrze neoliberalní politiku a ekonomický nátlak. Podobnou argumentační linii volí i stranické elity. Ty prezentují vládní stranu jako jedinou možnou pokračovatelku boje za nezávislost, který musí pokračovat, neboť opozice se snaží o znovunastolení neokolonialismu, a tedy podrobení Zimbabwe. Naopak Morgan Tsvangirai, hlavní představitel opozice v Zimbabwe, často argumentuje nutností svržení režimu a vlády Roberta Mugabeho, kterou vidí jako hlavní překážku na cestě k modernizaci Zimbabwe. Stát se podle něj nemůže modernizovat a demokratizovat, pokud se nezbaví starých struktur a ideologií, vycházejících z období boje za nezávislost (Tsvangirai 2003).

Předkládaná kapitola se nesnažila tvrdit, že problematický vývoj v některých státech Afriky je jen důsledkem jejich koloniální minulosti. Spíše se snažila nastínit některé klíčové problémy tohoto regionu s přihlédnutím jak k jeho historickému vývoji, tak proměnám, jimiž prošlo jeho zkoumání. Přehled přístupů ke studiu Afriky, společně s vysvětlením, co vedlo k jejich selhávání, je důležitým předpokladem pro pochopení komplikovaného vývoje v tomto regionu, který vedl k ustanovení nedemokratických režimů. Následující kapitola bude krátkým shrnutím problematické konceptualizace autoritářských režimů se zaměřením na definování režimu v Zimbabwe.

3. AUTORITÁŘSKÉ REŽIMY V SUBSAHARSKÉ AFRICE:

Debata, která se vede o fungování autoritářských režimů nejen v subsaharské Africe, je do značné míry ovlivněna i rozdílnými pohledy na tyto režimy a jejich definici. Současně s problematikou tzv. natahování konceptů vyvstává i otázka uplatnitelnosti konceptů budovaných na studiu režimů v západní hemisféře na režimy v oblasti subsaharské Afriky.

Předkládaná práce si nemůže klást přehnané ambice definovat autoritářské režimy a především obsáhnout celou politologickou debatu o nich. Nemůže ani sledovat vývoj tohoto pojmu a problematických otázek s ním spojených. Na druhou stranu, vzhledem k tomu, že práce s koncepty autoritářských režimů pracuje, a především vychází z literatury o nich, pokusí se v krátkosti alespoň definovat základní koncepty, z nichž lze čerpat.

První část kapitoly bude sledovat konceptualizaci pojmu autoritářského režimu tak, jak s ním pracoval Juan J. Linz. Ve druhé podkapitole bude podrobněji rozebrán Linzův koncept mobilizačního režimu po udělení nezávislosti, který by z Linzem předkládaných typů režimů nejspíše odpovídal Zimbabwe. Následovat bude podkapitola zabývající se konceptem sultanismu a tím, zda je na Zimbabwe uplatnitelný. Třetí podkapitola zmiňuje některé další přístupy ke zkoumání autoritářských režimů a současně krátce představuje typologii Naomi Chazan, která vznikla přímo se snahou aplikovat ji na režimy v subsaharské Africe. Následující část pak přibližuje koncept kompetitivního autoritářství, jehož autory jsou Levitsky a Wayem. Poslední podkapitola pak bude věnována konceptu volebního autoritářství Andrease Schedlera. Ten podle autorky nejlépe vyhovuje snaze o zařazení Zimbabwe do odpovídající kategorie autoritářského režimu, v níž může setrvat po celou dobu svého vývoje od udělení nezávislosti v r. 1980 až do současnosti.

3.1 Problematika konceptu nedemokratických režimů – Juan. J. Linz

Juan J. Linz jako jeden z předních politologů zabývajících se komparativní politikou a dělením režimů ve své knize *Totalitarian and Authoritarian Regimes* přišel s dělením moderních politických systémů na tři základní typy: demokracii, totalitární režimy a autoritářské režimy. Totalitární režimy a autoritářské režimy můžeme v dichotomii proti demokracii zařadit pod vyšší kategorii nedemokratických režimů. Toto dělení na demokratické a nedemokratické režimy s sebou ale nese značná rizika rozmělnění konceptu,

nepřesností atd. a ve výsledku nám mnoho nepomůže. Definice nedemokratických režimů, které se od sebe zásadně liší, by totiž musela být příliš vágní. Přestože snahou Linzovy teorie bylo zařazení co největšího počtu režimů pod souborné kategorie, byl si vědom, že některé politické systémy se svými atributy liší natolik, že je nelze zařadit ani do jedné z ideálních kategorií.

Pokud bychom vycházeli z Linzova teoretického rámce, pak je zřejmé, že režim, který Robert Mugabe s pomocí svých loajálních členů vlády či vysoce postavených armádních činitelů po více jak třicet let budoval v Zimbabwe, nemůžeme nazvat demokracií a ani totalitárním režimem. Co se týká kategorie autoritářských režimů, zde je naše pozice samozřejmě poněkud jiná, ale přesto nelze Mugabeho režim jasně definovat pouze jako autoritářský bez další specifikace (viz. č. 3.2). Obecně lze říci, že studium autoritářských režimů můžeme stavět na přístupech Juana Linze, nebo autoritářský režim vnímat prostě jako kategorii, již lze naplnit vlastní definicí, jejíž jedinou podmínkou je, aby byla v dichotomickém postavení vůči demokracii.

Linzova klasická definice, která byla vypracovávána na příkladu Francova režimu ve Španělsku, definuje autoritářský režim jako systém, v němž je „*limitovaný, neodpovědný politický pluralismus, bez vypracované a vedoucí ideologie, ale s distinktivními mentalitami, bez extenzivní a intenzivní politické mobilizace, až na některé momenty jejich vývoje a v nichž vůdce nebo malá skupina vykonává moc v rámci formálně špatně definovaných limitů, ale vlastně relativně předvídatelných*“ (Linz 2000, s. 159).

Linz rozlišuje autoritářské režimy na základě dvou dimenzí. První je „*stupeň nebo typ limitovaného politického pluralismu*“ a druhým „*míra, do níž jsou tyto režimy založeny na politické apatii a demobilizaci populace nebo limitované a kontrolované mobilizaci*“ (Linz 2000, s. 54). Na základě těchto dimenzí Linz ve své definici autoritářských režimů přichází s jejich dělením na další podtypy: byrokraticko-vojenský autoritářský režim, organický etatismus, postdemokratický mobilizační režim, mobilizační režim po udělení nezávislosti a posttotalitní režim (Linz 2000, s. 54). Je ovšem nutné poznamenat, že Linz chápe všechny tyto typy jako smíšené formy.

3.2 Zimbabwe jako mobilizační režim po udělení nezávislosti?

Z Linzovy typologie by pak režimu v Zimbabwe nejpravděpodobněji odpovídal typ mobilizačního režimu po udělení nezávislosti, jehož základy Linz spatřuje v organizaci, která mobilizuje bojovníky zdola. Dalším shodným prvkem je, že tento typ režimu nejčastěji vzniká v místech s nízkým stupněm ekonomického vývoje, kde ekonomické elity nejsou početné a navíc jsou tvořené cizinci. Současně v těchto režimech nevzniká nijak masivní vzdělaná střední třída složená z kolonizovaných původních obyvatel země. Podle Linze nekonzistentnost koloniální správy v používání kooptace a represe, coby způsobů kontroly nacionalistické opozice, ve svém důsledku vede k růstu popularity lídrů, bojujících za nezávislost (Linz 2000, s. 228). Současně je pro tyto režimy charakteristické, že po udělení nezávislosti a konání prvních demokratických voleb získaly strany, bojující za nezávislost, parlamentní většiny. Vítězné strany se navíc v následujících letech snažily upevnit svoji pozici a pokud možno vybudovat jedno-stranické státy.

Se snahou o potlačení opozice tak souvisí i postupné omezování politické i osobní svobody jednotlivců a konec volební soutěže. Důležitým prvkem těchto režimů je podle Linze i identifikace mezi dekolonizací a novou státností na straně jedné a s lídrem a jeho politickou stranou na straně druhé. Strana, která je v těchto režimech vnímána jako nositel osvobození, si tak může nárokovat pozici jediné právoplatné nástupkyně bojů za svobodu, a tedy i auru jakéhosi instrumentu budování národa (Linz 2000, s. 228).

Zdá se, že Zimbabwe bychom mohli podle Linzovy teorie zařadit pod tento typ režimu. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že některé prvky, které režim v Zimbabwe vykazuje, mají určitá specifika a jsou tak důvodem pro jeho posuzování i v jiné rovině. Režim v Zimbabwe navíc procházel určitým vývojem, který ho od čistě mobilizačního režimu po udělení nezávislosti tak, jak ho definuje Linz, posunul blíže jiným konceptům. Pro komplexnější vnímání zimbabwského režimu je tedy nutné představit i Linzův koncept sultanistického režimu, jehož prvky jsou viditelné i v Zimbabwe.

3.3 Zimbabwe jako sultanistický typ režimu?

Linz při studiu totalitních a autoritářských režimů přišel také s definicí sultanistického režimu. Ten podle jeho názoru nelze zařadit ani mezi autoritářské režimy, neboť má jiný

koncept politiky, struktury moci i ekonomiky (Chehabi, Linz 1998, s. 3). Sultanistické režimy jsou v zásadě charakterizovány patronací, nepotismem a korupcí, což jsou jistě typické vlastnosti i pro režim Roberta Mugabeho. V tomto případě by však bylo vhodnější hovořit o neopatrimoniálním režimu, který je moderní formou autority, vycházející z jeho tradiční formy, tedy patrimonialismu a v extrémní formě přecházející do neosultanismu.⁵

Snaha řadit režim Roberta Mugabeho k neopatrimoniálním režimům má jistě své opodstatnění, ale vzhledem k některým důležitým odchylkám bude dokázáno, že taková definice není zcela přesná. Ideální typ neosultanismu⁶ je založen na personalizované vládě, přičemž loajalita vůči vládci je motivována jakýmsi mixem mezi strachem a možností být odměněn coby spolupracovník takového vládce. Typické je, že vládce/diktátor může svoji moc používat bez jakéhokoli omezení a nemusí se odvolávat ani na ideologii, ani na hodnotový systém. Sultanistický vládce je obklopen kruhem loajálních spolupracovníků, které si sám vybírá a jejichž přežití je zcela závislé na jeho libovůli. To vede k tomu, že systém je náchylný k libovolným personálním rozhodnutím a všudypřítomné korupci (Chehabi, Linz 1998, s. 7). Chehabi s Linzem nicméně tento režim vnímají jako ideální typ, který tedy není nikdy zcela dosažitelný.

Zimbabwe, jak bude v následujících částech práce ukázáno, sice v některých aspektech naplňuje definici sultanistického režimu (silná personalizace, patrimonialismus, vztahy založené na loajalitě, všudypřítomná korupce atd.), v jiných jde ale zcela proti ní. Hlavním důvodem, pro něž nelze režim v Zimbabwe řadit k tomuto typu, je důležitá role vládní strany Africká národní unie Zimbabwe – Vlastenecká fronta (Zimbabwe African National Union-Patriotic Front - ZANU-PF) a bezpečnostních složek režimu, a tedy i omezená role lídra.

3.4 Typologie režimů ve vztahu k subsaharské Africe

Samotní autoři předcházející teorie přiznávají, že oblast subsaharské Afriky představuje pro politology dilema při snaze správně určit režimy, a to především z toho důvodu, že personalismus je obsažen téměř ve všech zkoumaných případech (buť v rozdílné míře). Například Michael Bratton a Nicolas Van de Walle tak většinu zkoumaných systémů a režimů subsaharské Afriky vidí jako neopatrimoniální režimy, které ale dále dělí na podtypy

---

⁵ na základě dělení typů patrimonialní vlády dle (Chehabi, Linz 1998, s. 6)

⁶ Chehabi a Linz hovoří o sultanismu, kvůli rozšířenosti tohoto termínu mezi politology.

jako: personální diktátorské režimy, plebiscitní jedno-stranické systémy, vojenské oligarchie a kompetitivní jedno-stranické systémy. V zásadě by tak bylo vhodnější mluvit o režimech se sultanistickými tendencemi, neboť ideální typ je vždy jen těžko naplnitelný. Například Hadenius a Teorell pak zcela správně poznamenávají, že jakýkoli režim s diktátorskými prvky nutně musí vykazovat i prvky personalismu a měl by proto být vnímán spíše jako typ režimu než jeho samostatná kategorie (Hadenius, Teorell 2007).

Jiný přístup ke studiu autoritářských režimů než Linz představuje Samuel Huntington a na něj navazující Barbara Geddes. Oba tito autoři se na koncept autoritářství dívají prizmatem přístupu k moci a politickým úřadům. Podle Geddes tak lze rozlišit tři základní typy autoritářských režimů, a to vojenský, personalizovaný a jedno-stranický (Magaloni 2007, s. 3). Tento přístup má však tu nevýhodu, že Geddes svou konceptualizací nabízí příliš mnoho hybridních režimů, neboť jakákoli kombinace tří výše uvedených ideálních typů je podle ní možná a měla by být samostatnou kategorií.

Podle Landry Signé, která zkoumá změny režimů v subsaharské Africe a snaží se je obsáhnout kombinací institucionálního, mezinárodního a ekonomického přístupu, je možné systémy v této oblasti klasifikovat na 4 rozdílné typy: nepřetržitou demokracii (tedy demokracii, jejíž vývoj nebyl nikdy narušen autoritářskými tendencemi), nepřerušovaný autoritářský režim, demokracii v tranzici a autoritářský režim, který je inverzní (a tedy z jedné formy autoritářství může přejít do jiné) (Signé 2013, s. 12). Zimbabwe je pak podle autorky jakýmsi podtypem nepřerušovaného autoritářského režimu, který nazývá hegemonickým volebním autoritářstvím (Signé 2013), a blíží se tak konceptu Andrease Schedlera, byť k němu dochází jiným způsobem.

S dalším konceptem pak přichází Beatriz Magaloni, která vytváří kategorie založené na dvou dimenzích - podle původu režimu a povahy jeho zakládající organizace a podle stupně institucionalizace. Na jedné straně tedy posuzuje události a příčiny, které byly u zrodu režimu, přičemž se pohybuje na škále vzniku od všeobecné války až k ustanovení výhradně díky úzké elitě. Na druhé straně pak zkoumá stupně institucionalizace a to jakou roli v systému hrají strany, pokud existují (Magaloni 2007, s. 23-24).

S typologií režimů, která vychází přímo ze zkoumání rozdílných režimů v Africe, přišla Naomi Chazan. Její typologie zahrnuje 7 různých typů režimů: administrativně hegemonní režimy, pluralistické, stranicko-mobilizační, stranicko-centralistické, personálně-donucovací a populistické režimy. Tato typologie je nicméně velmi fluidní (Chazan et al 1988

s. 133) a režimy tak často svojí definicí protínají několik rozdílných typů, které Chazan definovala.

3.5 Koncept kompetitivního autoritářství

Levitsky s Wayem na základě zkoumání vývoje v autoritářských režimech přišli s konceptem kompetitivního autoritářství. Přestože tato kategorie je poměrně široká a intenzita autoritářských prvků se v jednotlivých režimech různí, obecně se jedná o režimy, které alespoň v jednom bodě porušují minimální definici demokracie⁷, nenaplnují však plně definici autoritářství. Podle autorů v autoritářských režimech neexistují žádné cesty, jimiž by opozice mohla soutěžit o hlasy voličů, a tedy o získání moci. Tyto režimy jsou definovány jako uzavřené autoritářské režimy nebo hegemonické autoritářské režimy. Kompetitivní autoritářství tak v zásadě lze definovat jako takový civilní režim, kde existují formální demokratické instituce i politická soutěž, ale kde stávající držitelé moci mohou s těmito institucemi manipulovat do takové míry, že politická soutěž je skutečná a probíhá, ale je nespravedlivá, a tedy silně znevýhodňuje opozici (Levitsky, Way 2010, s. 5). Jedná se tedy o hybridní režim, který se pohybuje v otevřeném prostoru mezi demokracií a uzavřeným autoritářstvím a skýtá řadu možností, jak v něm lze porušovat a manipulovat pravidla tak, aby bylo zajištěno, že moc nepřejde do rukou opozice. Kompetitivní autoritářství je tedy „*občas nesvobodné a vždy nespravedlivé*“ (Levitsky, Way 2010, s. 8). Do jaké míry bude režim nakloněn blíže na stranu demokracie nebo uzavřeného autoritářství se značně liší a to díky dvěma hlavním faktorům, kterými jsou podle autorů síla vládní strany a státních institucí a propojení se Západem (Levitsky, Way 2010, s. 5). Jak autoři v části věnované Zimbabwe poznamenávají, stabilita režimu je do značné míry založena na historickém vývoji této země, jejím ozbrojeném boji za nezávislost a kohezi uvnitř strany. Současně však jistou roli hraje i poměrně malé propojení (*linkage*) Zimbabwe se západními státy a kapacita státu.

Koncept kompetitivního autoritářství by se tak na Zimbabwe jistě dal uplatnit, podobně, jako to činí Levitsky s Wayem. Autoři mají totiž poměrně precizně vypracovanou metodiku, jak zkoumat jednotlivé režimy. Na druhou stranu je ovšem koncept kompetitivního autoritářství natolik podrobný, že ne zcela dokáže pojmut ty charakteristické vlastnosti a především strategie přežití, které budou zkoumány na příkladu režimu Zimbabwe. Konceptem, který umožňuje zkoumat rozmanité strategie přežití, které se v případě

---

⁷ Minimální definice demokracie je zde ztotožněna s procedurální demokracií definovanou Robertem Dahlem (Dahl 1971).

Zimbabwe často pohybují spíše na hranici uzavřeného autoritářství, a který ještě lépe zdůrazňuje klíčovou roli voleb (potažmo stranické organizace a vládní strany) pro stabilitu režimu v Zimbabwe, je koncept volebního autoritářství Andrease Schedlera.

3.6 Koncept volebního autoritářství a Zimbabwe jako jeho zástupce v subsaharské Africe

Jak je tedy zřejmé, snaha nějakým způsobem charakterizovat režimy, které nezapadají ani do konceptu demokracie, ani autoritářství, vedla k vytváření nových kategorií, které vznikaly na základě rozdílných východisek. Andreas Schedler různé přístupy ke kategorizaci rozdělil na základě konceptů, s nimiž tyto přístupy přišly, na: demokracie s defektem, hybridní režimy a tzv. nová autoritářství (Schedler 2006, s. 4).

Sám Schedler pak přichází s novým konceptem volebního autoritářství, který „posouvá analytické zaměření z nedemokratického užívání moci na nedemokratický přístup k moci“ a v němž se „otázky ohledně autoritářské vlády (kdo jak vládne) nestávají irelevantními, ale spíše podmíněnými“ (Schedler 2006, s. 6). Základem tohoto konceptu, který bude uplatněn i na Zimbabwe, je vidět volby jako jeden ze způsobů autoritářské kontroly režimu, který je tak zároveň důležitou strategií přežití, neboť režimu zajišťuje legitimitu. Organizace periodických voleb je tedy podle Schedlera jakýmsi pokusem o „utržení plodu volební legitimacy bez risku demokratické nejistoty“ (Schedler 2002, s. 36). Ve volebním autoritářském režimu tak sice represe nemusí být přímo vystavena na odív, ale volební soutěž je manipulována do takové míry, že je nelze klasifikovat jako demokracie (Schedler 2006, s. 3). Volby jsou tedy způsobem autoritářské kontroly režimu a vedly ke vzniku jejich nových forem.

Schedler se při svém výzkumu zaměřuje právě na tuto matnou zónu mezi demokracií a autoritářstvím. Právě mezi těmito dvěma v opozici stojícími póly se nachází volební demokracie a volební autoritářství (Schedler 2002, s. 36). Volební autoritářství je pak zajímavé nejen volební manipulací, ale i samotnou dynamikou, z níž vyplývá institucionalizace těchto režimů, která je ale například v podobě voleného parlamentu či ústavy potenciálním zdrojem konfliktu a disentu. Režimy volebního autoritářství se snaží o vlastní legitimizaci, ať už formou zdůrazňování vlastní role v revolučním hnutí, či kontinuálním bojem proti neokolonialismu. Samozřejmostí volebního autoritářství je pak existence politické opozice, která je ovšem v tomto režimu silně znevýhodněna a je si své

oslabené pozice vědoma. To často vede k tomu, že se soutěže ve volbách předem zřekne. Jak bude v další části práce dokázáno, právě taktikou bojkotu voleb se opoziční strana v Zimbabwe snažila přitáhnout mezinárodní pozornost k manipulaci volebního procesu. Dalším důležitým prvkem volebního autoritářství je pak dle Schedlera sultanistická tendence tohoto režimu a využívání prorežimní strany k mobilizaci voličů (Schedler 2006, s. 14).

Schedlerův koncept nám tedy nejlépe umožňuje zachytit jak specifika, tak obecné charakteristiky režimu v Zimbabwe. V rámci tohoto konceptu nám současně Zimbabwe může zůstat po celou zkoumanou dobu své existence. Režim v Zimbabwe se totiž vždy držel právě v rámci specifického fungování volebního autoritářství, jak bude dokázáno v částech věnujících se jeho politické historii i strategiím přežití, jež si volí.

4. ZIMBABWE – SPECIFICKÁ ZEMĚ NA SPECIFICKÉM KONTINENTU

Zimbabwe je vnitrozemským státem ležícím v jižní části regionu subsaharské Afriky. Jeho hranice sousedí s Jihoafrickou republikou (JAR), Botswanou, Zambií a Mozambikem, přičemž především poslední jmenovaná země sehrála významnou roli v boji za osvobození Zimbabwe, když poskytla útočiště jeho guerillovým skupinám. Jak bylo v první kapitole popsáno, specifika afrického kontinentu, vliv historické etapy kolonialismu i pohledy akademické obce na Afriku jsou základními faktory, které činí studium Afriky a jejích režimů zajímavým a obtížným současně. Na konkrétní studii režimu v Zimbabwe bude v následující části, která se věnuje historickým událostem, relevantním z hlediska vývoje režimu a formování jeho strategií přežití, ukázáno, jak důležitou roli hrál pro budoucí směřování země k autoritářské formě vlády koloniální režim. Ambicí této kapitoly je současně uvést čtenáře do reálií zkoumané země. Jak píše Sithole „*vše, co se narodí, se narodí z něčeho*“ (Sithole 1988, s. 218), a nejinak tomu bylo i v případě Zimbabwe. Dnešní problémy této země jsou totiž i odrazem nedávné minulosti, z níž povstalo a která bude níže popsána.

V následující části práce bude nejprve krátce přiblížen politický vývoj osadnické kolonie Jižní Rhodesie, tedy území dnešního Zimbabwe. Tato část práce se zaměří na ty události, jež měly význam pro další politické směřování země. Druhá část se bude zabývat vlivy koloniální správy na fungování budoucího státu a bude tak navazovat na podobnou podkapitolu z první části práce, jež se zabývala Afrikou a přístupy k jejímu studiu celkově. Poslední část pak sleduje novodobý vývoj v Zimbabwe od udělení nezávislosti.

4.1 Politický vývoj v Jižní Rhodesii

Vzhledem k tématu práce není nutné, aby byla osvětlena celá koloniální historie dnešního Zimbabwe. Postačí pouze krátké objasnění specifického postavení dřívější Jižní Rhodesie v rámci britského impéria a jejích bílých osadníků, kteří rhodéské černošské většině vládli až do r. 1980, kdy se uskutečnily první svobodné volby.

V r. 1888 byly Jižní a Severní Rhodesie prohlášeny za britskou sféru vlivu, ale administrovány byly skrze britskou Jihoafrickou společnost. V roce 1922 se v Jižní Rhodesii konalo referendum, které mělo rozhodnout o tom, zda se připojí k Unii s Jihoafrickou

republikou, nebo se stane nezávislou jednotkou v rámci britského impéria. Referendum jasně odmítlo inkorporaci s Jihoafrickou republikou a Jižní Rhodésie byla formálně anektována Velkou Británií ještě tentýž rok. Až do vzniku Zimbabwe v r. 1980 tak Rhodésie sice formálně byla britskou kolonií, ale Velká Británie si ponechávala právo zasahovat do vnitřních záležitostí země pouze v otázce původních černých obyvatel. Londýn jinak neměl na Rhodésii prakticky žádný vliv. To se projevilo i v sérii zákonů, schválených rhodéskou vládou, které přerozdělily půdu bílým občanům, a jejichž následky se projevovaly i v novodobé historii Zimbabwe. Základ problému, který uvrhl Zimbabwe do spirály ekonomického úpadku, tak můžeme spatřovat již v roce 1931, kdy vstoupil v platnost zákon o rozdělení půdy, který „[...] daroval 49 milionů akrů půdy Evropanům a k odprodeji nabídl 7,4 milionu akrů Afričanům“ (Bourne 2011, s.p.x). Výsledkem těchto zákonů bylo přidělení zhruba 1/3 veškeré půdy bílým osadníkům, kteří „věřili, [...], že čím větší míru nezávislosti na metropoli budou mít, tím snadněji udrží svoji kontrolu nad pracovní silou a půdou.“ (Good 1976, s. 610).

V roce 1953 Jižní Rhodésie vstoupila společně se Severní Rhodésií a Nyasalandem pod britským protektorátem do tzv. Centrální africké federace. O deset let později se toto uskupení rozpadlo, a to především v důsledku zintenzivnění bojů za nezávislost ve všech třech zemích, které ji tvořily. V roce 1964 pak na území bývalé Severní Rhodésie vznikla Zambie a na území Nyasalandu Malawi. Ten samý rok došlo v Jižní Rhodésii k výměně ve vedení Rhodéské fronty (Rhodesia Front - RF)⁸. Vedení se ujal Ian Smith, odhodlaný udržet bílou vládu v Zimbabwe za každou cenu.⁹

Snaha černošských obyvatel podílet se na vládě v Rhodésii vyvrcholila v 50. letech spojením Afrického národního kongresu Jižní Rhodésie (African National Congress - ANC), který vedl Joshua Nkomo, s Ligou mladých vedenou Jamesem Chikeremou. Sloučením těchto dvou organizací, kterému zůstal název ANC, vedlo i k větší snaze o regionální a etnické balancování mezi etnickými skupinami Ndebele a Shona. Rhodéský režim nicméně zabránil jakémukoli reálnému vlivu ANC a jejích následnických organizací, kterými byly Národní demokratická strana (National Democratic Party – NDP) a Africká lidová unie Zimbabwe

---

⁸ Rhodéská fronta byla politickou stranou bílých obyvatel Rhodésie. Strana vyhrála volby v r. 1962 a stala se tak hegemonem politické scény v Rhodésii (Sithole 1988, s. 219).

⁹ V Jižní Rhodésii se volby konaly periodicky a mezi lety 1924 – 1977 se jich tak uskutečnilo 14. Hlavní politickou sílu představovali liberálové, kterým až do r. 1962 dominovala Spojená strana Rhodésie (United Rhodesia Party). Ve vedení země byla vystřídána právě v r. 1962 stranou RF, vedenou v té době Winstonem Fieldem. RF se následně pod vedením Iana Smitha stala jedinou politickou silou v zemi a prakticky pohltila jakoukoli opozici. (Sithole 1988, s.220)

(Zimbabwe African People's Union – ZAPU) a ukázal tak, jak málo měl odhodlání k demokratickým principům a procedurám (Diamond 1988, s. 13).

V Jižní Rhodésii snaha o postupné začleňování majority do státní správy a politického rozhodování nepřinesla téměř žádný výsledek. Jediným úspěchem tak byla garance 15 míst pro černošskou majoritu v 65 členném parlamentu a vznik tzv. Předsednického poradního sboru (Sithole 1988, s. 221). Jeho funkcí bylo radit koloniální vládě v oblastech s většinovou černošskou populací. Ve skutečnosti šlo ale o bezzubý orgán, který byl jen viditelným zdrojem problematického soužití Ndebele a Shona (viz. 3.2).

Konec nadějí na mírové vyřešení sporu mezi rhodéským režimem a jeho černošskou opozicí nakonec vedlo k ozbrojenému boji za konec koloniální nadvlády. Tento ozbrojený odpor proti osadnické nadvládě ale komplikoval konflikt ve vedení nacionalistického odboje. Konflikt, který byl jak politický a ideologický, tak čistě personální a etnický vedl ke vzniku Africké národní unie Zimbabwe (Zimbabwe African National Union – ZANU). Ndabaningha Sithole ztratil důvěru ve vedení Joshui Nkomo a založil konkurenční stranu ZANU, do níž přešel i již tehdy se politicky angažující Robert Mugabe.¹⁰ Toto dělení uvnitř opozičního tábora mělo důsledky pro celý další vývoj. Hnutí zůstala po celou dobu boje za nezávislost rozdělena a navíc mezi sebou začala svádět boj o vůdčí postavení. Použití násilí proti opozici se tak postupně stalo součástí politické kultury v Zimbabwe. Po zákazu jak ZANU, tak ZAPU a uvěznění jejich hlavních lídrů v různých věznicích po celé Rhodésii, se boj postupně přesouval do exilu (Holland 2009).

Jižní Rhodésie, jejíž vláda nebyla ochotna uvažovat nad většinovou demokracií, vyhlásila v r. 1965 referendum, jehož výsledkem byla Unilaterální deklarace nezávislosti (Unilateral Declaration of Independence - UDI) na Velké Británii. Londýn nakonec tento jednostranný akt, který měl především ochránit bílé osadníky před převzetím moci černošskou většinou, odmítl, pokud nebudou garantována alespoň základní práva pro africké obyvatelstvo. Tlak na Smithsův režim však nebyl dostatečně silný. Přestože UDI byla ze strany Británie považována za protiústavní, její postoj přispěl pouze k tomu, že byly proti Rhodésii zavedeny ekonomické sankce Rady bezpečnosti OSN.¹¹

Odpor afrických obyvatel proti bílé nadvládě ale postupně měnil svůj charakter. Původně politický boj nabýval na intenzitě a násilí se stupňovalo. Guerillové útoky začaly být v Zimbabwe regulérním způsobem boje za nezávislost a inspiraci hledaly u mozambických

---

¹⁰ Více viz. podkapitola o Robertu Mugabem v páté části práce.

¹¹ Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/3b00f27434.html>

guerillových jednotek FRELIMO¹² nebo u revolucí v Číně a na Kubě (Meredith 2011). Partyzánské akce, vedené jednotkami ZANU, se tak staly počátkem efektivní války a začaly vážně ohrožovat stabilitu Smithova režimu.

Dekolonizace Rhodesie se navíc stávala celosvětově palčivým problémem. To souvisí s událostmi v jiných státech tzv. třetího světa a rozložením sil během probíhající Studené války. Růst počtu sympatizantů s marxistickou ideologií v Africe (Angola, Mozambik) vyvolával obavy z podobného vývoje v Rhodesii především u USA a jejich spojenců. Americký ministr zahraničí Henry Kissinger, s odvoláním se na situaci v Angole, tlačil na Smithse, aby se dohodl s představiteli černošské většiny na nějaké formě spolupráce. Mozambický prezident Samora Machel komentoval Kissingerovu snahu přirovnáním guerilly ke studentům ze střední školy, kteří chtějí být přijati na univerzitu, protože skutečný revoluční boj je „[univerzitou], kterou pan Kissinger přichází zavřít, než se do ní dostanou“ (Hardgreaves 1988, s. 224).

Původně sporadická guerilla tak nakonec přinutila v r. 1976 vládu Iana Smithe usednout za jednací stůl se svými představiteli. Pozice nacionalistů však při vyjednáváních nebyla silná, především v důsledku vzájemné nedůvěry a inklinaci ke komunismu. Právě příklon k marxistické ideologii totiž guerillám ubíral podporu ze zahraničí. Přestože tato jednání selhala, nakonec byla v březnu 1978 uzavřena vnitřní dohoda mezi Muzorevou, Sitholem a Smithsem o dělbě moci a přípravě voleb, které měly vést k multietnické vládě pro tzv. Zimbabwe-Rhodesii. Tato dohoda byla ale jasně odmítnuta guerillovým táborem a to způsobilo „[...] že Rhodesie nemohla dosáhnout nezávislosti skrze ústavní vyjednávání, ale jedině skrze konfrontaci a ozbrojený konflikt.“ (Ferguson 2006, s. 219).

Do snahy o nalezení kompromisu mezi guerillovými jednotkami a osadnickým režimem se tak nakonec musela vložit britská vláda, která si nemohla dovolit, aby represivní režim panující v Rhodesii pokračoval v takovéto podobě i nadále. Důležitým se nakonec ukázalo vyčerpání Smithsova režimu, který nebyl schopen čelit mezinárodnímu tlaku a ozbrojeným guerillovým složkám najednou. Matunhu tak nemá docela pravdu, když si klade otázku „*Mohla vůbec Anglie přinést Zimbabwe něco dobrého, uvážíme-li, že nezávislost Zimbabwe byla výsledkem zdlouhavé války za nezávislost na britské vládě?*“ (Matunhu 2011, s. 70), a to především z toho důvodu, že guerillový boj nebyl primárně namířen proti britské vládě (v poslední fázi vedené Margaret Thatcherovou), ale proti represivnímu režimu Iana Smithse. Ukončení konfliktu bylo nakonec dosaženo skrze tzv. Lancaster House Agreement.

---

¹² FRELIMO z původního Frente de Libertação de Moçambique, tedy Fronta za osvobození Mozambiku.

Zisk nezávislosti a dohody přijaté v Lancasteru však podle Matunhu jen „*prodloužily přežití vykořisťovatelského ekonomického uspořádání*“ (Matunhu 2011, s. 70) a výrazným způsobem se tak podílely na pozdějších ekonomických problémech Zimbabwe.

4.2 Od Rhodesie k Zimbabwe: vliv kolonialismu na vývoj po udělení nezávislosti

Demokracie pouze pro bílé obyvatele země znamenala, že černošská většina se nijak nepodílela na demokratickém procesu a nemohla sbírat praktické zkušenosti z řízení státu. Bílí osadníci sice mohli oprávněně tvrdit, že v Zimbabwe zavedli jeden z nejliberálnějších režimů, který navíc o otázkách celonárodního významu rozhodoval v referendech, nicméně tato liberální demokracie nezahrnovala více jak 90% černošských obyvatel Zimbabwe. (Sithole 1988, s. 219)

V úzké politické aréně Zimbabwe, kde demokracie nezapustila kořeny a parlament je místem, kam se mohou probojovat jen ti, kdo mluví anglicky, je občanská společnost slabá a na fungování státu má reálně pouze malý vliv (Diamond 1988, s. 19). Tento problém lze přičíst na vrub i britské vládě, která sice tlačila rhodéský režim k ukončení apartheidu v Rhodesii, ale nijak výrazně černošskou většinu neemancipovala a nepřipravovala na dobu po nezávislosti a nabytí volebního práva a s tím souvisejících povinností. Rapidní afrikanizace byrokracie, která následovala po udělení nezávislosti a pádu represivního režimu Iana Smithe, vedla k tomu, že seniorní místa ve státní správě byla obsazována nekvalifikovanými úředníky, kteří neměli žádné praktické zkušenosti s vedením státu, neboť je předcházející režim z jakéhokoli podílu na moci vynechával. Možnost zaměstnání ve státní správě, která se černošské většině naskytla po udělení nezávislosti, způsobila překotné obsazování míst lidmi bez zkušeností se státní správou. Na druhou stranu je nutné poznamenat, že Mugabe se chtěl vyvarovat úplné ztráty kontinuity ve vedení státních institucí a ke spolupráci tak přizval i osobnosti Smithova režimu (viz. 3.3). Tato kontinuita ve vedení hrála důležitou roli v udržení vysoké kapacity státu, která se pro režim ukázala z hlediska dalšího vývoje klíčová.

Bílá politika jak před federalizací, tak po federalizaci v Rhodesii naznačovala tendenci k vládě jednoho muže, a tedy i jedné strany (Sithole 1988, s. 220). Represivní chování vlády vůči organizacím snažícím se o osvobození Zimbabwe navíc vedlo k zakořenění nedůvěry ve společnosti. Například Sithole argumentuje, že antidemokratický charakter vývoje po získání nezávislosti je nutné hledat primárně v minulosti, a tedy v represivním způsobu koloniální

vlády a v osadnické politice (Sithole, 1988). Podobně vývoj v Zimbabwe vnímal i Diamond, který se domníval, že politická kultura po udělení nezávislosti byla odrazem represí, rasismu a násilného procesu osvobození, jenž vyústil v marxisticko-leninský diskurz autoritářského režimu (Diamond 1988, s. 13).

Dalším dědictvím kolonialismu, typickým pro některé země v regionu subsaharské Afriky, jsou slabé politické instituce, postrádající zdroje a legitimitu. Jak již bylo v kapitole o vlivu kolonialismu na africký kontinent zmíněno, chybějící autorita takových institucí je samozřejmě promítána i do absence silné politické opozice. A naopak, projevuje se personálním propojením vládních stran se státním aparátem nebo ozbrojenými složkami státu. Neměli bychom ale zaměňovat politické instituce za celkovou kapacitu státu, která, jak již bylo řečeno, v případě Zimbabwe byla zachována a pomohla výrazným způsobem zakotvit v zemi režim volebního autoritářství. Militarizace vládní strany je toho jasným důkazem. Napojení členů vládní strany ZANU-PF na armádu skrze jejich boj za nezávislost je zřejmé a ani strana sama se jej nesnaží zakrývat. Současně, jak bylo uvedeno výše, strany se v guerillovém konfliktu snažily eliminovat jedna druhou a používání násilí v jednání s opozicí se přeneslo i do politického chování po udělení nezávislosti (Sithole 1988).

Nesmíme opomenout zmínit ani prohlubování etnického štěpení mezi dvěma hlavními etniky v Zimbabwe – Shona a Ndebele. Bylo by samozřejmě mylné se domnívat, že černošské obyvatelstvo Zimbabwe bylo tvořeno pouze těmito dvěma výše zmiňovanými etniky, nicméně toto rozdělení je pro účely práce postačující, neboť na 40 rozdílných etnických skupin se ve své podstatě identifikovalo jako Shona (77%) nebo Ndebele (19%) (Sithole 1988, s. 222).¹³ Nedůvěra mezi Ndebele a Shona tak má hluboké kořeny, které se vlivem kolonialismu dále prohlubovaly. Jejich zosobněním byl například tzv. Předsednický poradní sbor. Tento orgán, který byl jako ústupek černošské majoritě zřízen a jenž měl bílé vládě radit právě v oblastech s většinou černošskou populací, byl jen viditelným zdrojem problematického soužití těchto dvou etnik. Předsednický poradní sbor byl založen na principu parity mezi Ndebele a Shona, a to i přes to, že příslušníci etnika Ndebele tvořili jen zhruba 20% černošských obyvatel Zimbabwe. Tato nerovnováha byla následně zachována i během jednání o nové ústavě

---

¹³ Toto etnické rozdělení hrálo roli v oblasti dnešního Zimbabwe v několika historických etapách. Etnikum Ndebele přišlo do Zimbabwe z oblasti jižní Afriky a ve společenských vztazích bylo charakteristické svým kastovním uspořádáním. Během osidlování si začalo podmiňovat místní etnické skupiny, tedy ty, které se definovali v zásadě jako Shona (byť je tvořila rozdílná směs – Kuanga, Zezuru, Mangika atd.). Ndebele, byť početně slabší, si postupně Shona podrobili. Tento konflikt byl tak počátkem etnického napětí v zemi (Sithole 1988, s. 222)

nezávislého Zimbabwe, tzv. Lancaster House Agreement, kam poradní sbor vyslal 10 zástupců. Napětí mezi Ndebele a Shona se projevovalo i v soupeření ZANU a ZAPU. Etnický konflikt tak vyvrcholil krvavými střety v Matabelelandu, baště Ndebele. Je tedy zřejmé, že politický konflikt mezi ZANU a ZAPU měl svůj základ v etnickém rozdělení společnosti.

Dalším problematickým prvkem, který hrál roli v nevydařené demokratizaci Zimbabwe a který vyplývá z koloniální minulosti země, je nacionalismus. Ten je v Zimbabwe založen na neustálém vymezování se vůči bílým farmářům, západním vládám a neokolonialismu. Nacionalismus tak hraje velmi důležitou roli především v mobilizaci voličů. Jak bude dále ukázáno, vládní strana Roberta Mugabeho využívá tento ideologicky definovaný nacionalismus jako jednu ze strategií přežití režimu, a to především v době, kdy čelí opoziční snaze o své svržení. Ideologické využití minulosti v Zimbabwe a negativní nacionalismus jsou proto důležitými prvky současných strategií přežití, které čerpají z koloniální historie. Nacionalismus vystavěný na frustraci a nenávisti má však, podobně jako ideologické využívání historie země, negativní dopad nejen na stabilitu země, ale i její společnost.

V ekonomické rovině můžeme jako hlavní zátěž z koloniální éry vidět zabírání kvalitní půdy bílými osadníky. Toto osídlování probíhalo ve velkém měřítku a s jeho následky, které budou více rozebrány v podkapitole věnované zemědělským reformám, se Zimbabwe potýká dodnes. Se zabíráním půdy souvisí i zničení tradičních farmářských metod etnik Shona a Ndebele. „*Neznámé farmářské techniky a diskriminační politiky proti africkému zemědělství vedly k zemědělské krizi*“ (Morris-Jones 1980, s. 7), a na konci 30. let tak prakticky vedly ke zničení zemědělské ekonomiky do té doby charakteristické pro oblast dnešního Zimbabwe (Morris-Jones 1980, s. 7). V neposlední řadě samozřejmě nelze nezmínit problematiku zděděných koloniálních institucí, které neodpovídaly požadavkům a potřebám africké společnosti. Tyto instituce neměly pro tradiční africkou společnost požadované výstupy a nijak nevyplývaly z africké reality, která byla samozřejmě odlišná od té evropské. Příkladem mohou být například vlastnická práva na půdu, která tradiční africká společnost nezná, neboť půda podle afrických tradic náleží předkům.

4.3 Politický vývoj v Zimbabwe

V roce 1980 získalo Zimbabwe nezávislost, s níž v zemi zavládla vlna optimismu, která byla ještě navíc prohloubena sliby Roberta Mugabeho o sjednocení všech občanů

Zimbabwe bez rozdílu barvy pleti (Sithole 1988). První svobodné volby v březnu 1980 vyhrála s přehledem strana Roberta Mugabeho se ziskem 71,3 % (Sithole 2001, s. 161), která tak výrazně porazila ZAPU v boji o 80 křesel garantovaných černým obyvatelům Zimbabwe dohodami z Lancasteru.

Mugabeho ZANU-PF získala většinu a mohla se tak obejít bez spolupráce s bílými politiky. Mugabe si však byl vědom jejich zkušeností a především toho, že jeho mezinárodní podpora stojí a padá s jeho politikou vůči dřívějším kolonizátorům. Nakonec tak požádal o spolupráci ty, kteří stáli jak za jeho mnohaletým vězněním, i ty, kdo se v rámci boje za zachování apartheidu snažili připravit ho o život (Holland 2009).¹⁴ Tato kontinuita ve vedení státu se ukázala jako klíčová pro udržení jeho kapacity, protože hrála významnou roli v okamžicích, kdy režim v Zimbabwe procházel krizemi, které mohly vést až k jeho pádu. Na druhou stranu většina míst byla obsazována lidmi blízkými Mugabemu, vedení ZANU-PF a veliteli guerill. To vedlo k tomu, že státní instituce byly pomalu zneužívány a stát se stal zdrojem pro osobní obohacení.

Mugabeho cílem však bylo především získat na svoji stranu skupinu obyvatel, která ve svých rukou držela prakticky celou ekonomiku země. Tuto malou, ale klíčovou skupinu obyvatel, tvořilo jen zhruba 6000 bílých farmářů, kteří vlastnili 40% veškeré zemědělské půdy, přičemž tato půda tvořila 2/3 té nejkvalitnější půdy v Zimbabwe (Meredith 2011, s. 620).¹⁵

Současně se začalo ukazovat, že Mugabe je sice ochotný do jisté míry ustoupit zájmům bílých farmářů, ale nehodlá ustupovat požadavkům svých černošských rivalů a politických konkurentů. Meredith má za to, že Mugabeho záměrem bylo od samého počátku ustanovení jedno-stranického státu pod vládou jeho strany ZANU-PF, která by byla podřízena pouze jemu a měla téměř totální kontrolu nad společností (Meredith 2011, s. 622). Toto

---

¹⁴ Do nové administrativy byl zahrnut například Ken Flower, vedoucí tajných služeb, který stál za několika atentáty na Mugabeho. Flower byl požádán, aby setrval ve své funkci, a to především z důvodu kontinuity a znalosti postupů. Flower měl samozřejmě proti této nabídce námitky, které nevyplývaly pouze z jeho dřívějšího angažmá, ale i přesvědčení, že nemůže pracovat pro muže, který se otevřeně hlásí k marxistickému odkazu. Je otázkou, jakým argumentem Robert Mugabe Flowera přesvědčil, je nicméně zřejmé, že to samé se mu povedlo i v dalších případech, kterými byli nejen dva ministři bílé pleti, kteří usedli v jeho vládě, ale i Peter Walls, velitel rhodéských ozbrojených sil a dokonce samotný Ian Smith, který byl Mugabem osobně pozván na několik schůzek, na nichž se mělo řešit budoucí směřování země (Holland, 2009).

¹⁵ Menšina bílých farmářů byla nejsilnější ekonomickou třídou Zimbabwe. Díky lepším technologiím a pracovním procesům bylo zemědělství v Zimbabwe zcela závislé na jejich farmách, tvořících ¾ veškerých zemědělských výdělků. Hlavním zemědělským produktem, který tyto farmy produkovaly, byla kukuřice, bavlna a také téměř veškerý tabák. V neposlední řadě pak tyto farmy poskytovaly pracovní místa zhruba 1/3 všech placených zemědělců v r. 1980 (Meredith 2011, s. 621).

tvrzení je ale v přímém protikladu k tvrzením jiných autorů, kteří v prvních letech Mugabeho vlády vidí jasnou a především upřímnou snahu o sjednocení všech obyvatel Zimbabwe pod demokratickými principy (Sithole 1988). Je nicméně zřejmé, že Mugabe od začátku litoval svého podpisu pod Lancaster House Agreement, který byl příčinou toho, že válku za nezávislost nemohl ukončit vojensky, a tedy svým plným vítězstvím. Mugabe se podvolil tlaku britské vlády Margaret Thatcherové, a především tlaku svých oponentů jako byl biskup Mazowera a Joshua Nkomo. Tento fakt způsobil, že Mugabe si nemohl dovolit chovat se jako absolutní vítěz.

Mugabe se ale na druhou stranu od počátku svojí vlády snažil o kompletní převzetí moci ve státě. S tímto cílem také budoval novou armádní jednotku, která byla primárně určena k potírání politické opozice. Tzv. Pátá brigáda byla sestavena výhradně z loajálních příslušníků Mugabeho etnické skupiny Shona. Pro trénink této speciální jednotky, která podléhala výhradně Mugabemu, byla uzavřena smlouva se Severní Koreou (Meredith 2011, s. 622).

Situace se mezitím vyostřovala nejen na úrovni lídrů stran, ale i mezi guerillovými skupinami, které na základě výsledků mírových rozhovorů utvořily jednotnou armádu. Současně s probíhající kampaní proti ZAPU se mobilizovala ZANU v Bulawayu, kde napětí vyvrcholilo dvoudenními boji proti guerillové skupině ZAPU. Tento krátký konflikt výrazně zhoršil napjatou situaci v armádě a zvýšil nedůvěru mezi jednotkami po celé zemi. V roce 1981 pak v bojích u Entumbane zemřelo na 300 lidí a násilí se odrazilo v častých dezercích vojáků, kteří ale armádu opouštěli bez odevzdání svých zbraní. To se v budoucnu stalo jedním z argumentů, pro něž byli bývalí guerilloví vojáci ze Zimbabwské lidové revoluční armády (Zimbabwe People's Revolutionary Party – ZIPRA) údajně důvodně pronásledováni.

První dva roky po nástupu Roberta Mugabeho a jeho vládnoucí strany ZANU-PF zaznamenalo Zimbabwe prudký ekonomický růst, ale jeho benefity přecházely téměř výhradně do rukou bílých obyvatel Zimbabwe. Výraznou ekonomickou roli v prvních letech nezávislosti hrála i zahraniční pomoc, která činila kolem 900 milionů liber a putovala především na využití ve vzdělávacích a zdravotnických programech, případně na projekt redistribuce zemědělské půdy. Snaha o reformu v oblasti vlastnictví zemědělské půdy musela zahrnout zhruba 4 miliony lidí, kteří „žili na komunální půdě, jež byla přeplněná, vypasená a rapidně se vyčerpávající“ (Meredith 2011, s. 621). Palčivým problémem pak zůstávalo, že tato půda byla ve většině případů situována v oblastech s pravidelným výskytem sucha a zároveň zhruba 3krát více osídlena než kvalitní půda bílých farmářů (Meredith 2011). Tento

tlak na přírodní zdroje byl po několik desetiletí bílé nadvlády ponechán bez řešení, což vedlo k růstu populačního tlaku, který vyvrcholil právě v souvislosti s pádem koloniální nadvlády.

Zásadní zlom počátku Mugabeho snahy o jedno-stranickou vládu ZANU přišel v roce 1982, kdy se poprvé výrazně postavil proti Nkomovi, který vedl opoziční stranu ZAPU. Mugabe nařídil zahájit vojenskou kampaň na farmách patřících členům ZAPU, obviněným z ukrývání vládních zbraní, které si ponechali při dezerci z armády. Tyto zbraně měly být jasným důkazem o tom, že se v řadách ZAPU připravuje státní převrat. Nkomo byl Mugabem veřejně označen za „*hada v domě*“ (Meredith 2011, s. 623) a musel opustit vládu. Další údajní konspirátoři byli následně uvězněni s obviněním z velezrady a většina stranického majetku byla vládou zabavena. Jak bude později ukázáno, právě obvinění z přípravy státního převratu, případně plánování atentátu na Mugabeho se stalo jedním z často užívaných způsobů, jak dosáhnout uvěznění politického konkurenta, případně i člena vlastní vládní strany.

V reakci na prohlubující se konflikt, který hrozil přerůst v celonárodní ozbrojený střet, se začala angažovat JAR, což Mugabe využil jako argument, že jihoafrická vláda byla od počátku spojena se ZAPU ve snaze svrhnout vládu jeho strany ZANU. Rozkol v armádě se projevil i v dalším hromadném odchodu členů ZIPRA, kteří proudili především na území Matabelelandu. V této provincii následně docházelo k napadání jak osamělých farem, tak i vesnic. Násilí, které tito guerilloví a později armádní vojáci vyvolali, bylo další záminkou k použití razantnějších nástrojů k prosazení sjednocení země pod vládou ZANU. S heslem, že nestačí požadovat oko za oko, ale je třeba, aby byla požadována dvě za jedno, začala armádní ofenziva vedená Pátou brigádou (Meredith 2011, s. 624).

V roce 1983 se tak hlavním cílem režimu stali dřívější vojáci ZIPRA a sympatizanti ZAPU. Útokům ale neuniklo ani civilní obyvatelstvo, které nebylo spojeno ani s jednou stranou konfliktu. Během 6 týdnů si konflikt na území Matabelelandu vyžádal kolem 2000 mrtvých a ty, kteří vyvázli, premiér Robert Mugabe těšil slovy: „*Neplačte, pokud budou vaši příbuzní zabiti [...] tam kde muži a ženy dodávají jídlo disidentům, tam, když dorazíme, tak je zlikvidujeme. My nerozlišujeme, když bojujeme, protože nemůžeme říct, kdo je disident a kdo jím není*“ (Meredith 2011, s. 625).

V roce 1984 byl především jih Matabelelandu, cíl ozbrojené Gakurahundi¹⁶, zasažen tříletým suchem. Provincie se tak stala prakticky zcela závislou na pomoci vlády a vládou zásobovaných obchodech. V rámci boje s opozicí, která se soustředila právě v tomto regionu,

---

¹⁶ Gakrahundi bude vysvětleno v další části práce zabývající se strategií přežití Mugabeho režimu.

však bylo rozhodnuto o ukončení humanitární pomoci a uzavření obchodů. Toto vládní rozhodnutí odsoudilo na 400 000 lidí k hladovění a jeho oficiálním cílem mělo být „*sněžení disidentů*“ (Meredith 2011, s. 625). Mugabe svými opatřeními a účastí jednotek Páté brigády prakticky odsoudil celý region ke smrti hladem. Násilí v Matabelelandu bylo jak politicky, tak etnicky motivované. Ndebele, etnikum dříve tradičně utlačující Shona, se po r. 1980 dostalo do opozice, neboť podporovalo ZAPU, a režim vedený prezidentem etnika Shona a jeho stranou tak byl pro Ndebele nepříjemným vystřízlivěním.

Mugabeho touha po pohlcení konkurenční ZAPU vyvrcholila 27. prosince 1987, kdy Joshua Nkomo po nátlaku podepsal tzv. Unity Accord, tedy Smlouvu o sjednocení. Podpisem této smlouvy došlo ke spojení ZAPU se ZANU v jednu stranu – ZANU-PF. Výsledkem ovšem nebylo pouze stranické sjednocení, ale současně i smrt 10 000 civilistů (Meredith 2011, s. 627).

Problematické se nakonec ukazovalo i soužití s bílou minoritou, která s nelibostí sledovala, že se rádio i televize, dřívější kanály propagandy rhodéského režimu, začaly obracet proti ní a stávaly se součástí propagandy ZANU-PF.¹⁷ Častým terčem státem vlastněných médií pak byli především bílí ministři v Mugabeho vládě. Agresivní rétorika vůči bílému obyvatelstvu vedla k tomu, že se bílí farmáři ve větší míře rozhodli opustit Zimbabwe. Tento nátlak na bílé farmáře byl jednou ze strategií, které režim volil ve chvíli, kdy potřeboval odvést pozornost od vlastních problémů a zhoršující se ekonomické situace.

V roce 1985 se konaly poslední volby uskutečněné podle dohod z Lancasteru, v nichž byla bílým obyvatelům Zimbabwe garantována křesla v parlamentu. K Mugabeho nepříjemnému překvapení se většina bílých voličů rozhodla udělit svůj hlas spíše radikálním kandidátům, shromážděným okolo hlavního odpůrce černošského režimu, Iana Smithe. Mugabeho ZANU získala 80% hlasů, a tedy 64 křesel (Sithole 2001, s. 161). Volbu bílých obyvatel ale Mugabe považoval za hrozbu pro svůj režim a za další důkaz zrady ze strany bílých farmářů. V reakci na vítězství Iana Smithe tak Mugabe deklaroval svůj záměr donutit ty, kdo se stavěli proti jeho vládě, aby opustili Zimbabwe.

V Mugabeho očích byla další spolupráce právě s Ianem Smithem naprosto vyloučena. V době, kdy se Mugabe začal cítit ohrožený ze strany bílých farmářů, se mu ale dařilo vyrovnat se se svými protivníky z druhé strany a dále kumulovat osobní moc. Tři dny po sjednocení ZANU a ZAPU v novou stranu ZANU-PF došlo 30. 12. 1987 ke jmenování

---

¹⁷ Když se v prosinci roku 1981 u centrály ZANU-PF objevila nastražená bomba, prohlásil Robert Mugabe, že „*líbánky jsou u konce*“ (Meredith 2011, s. 628).

Mugabeho novým exekutivním prezidentem. Ve své osobě tak soustředil roli hlavy státu, vedoucího ozbrojených sil a předsedy vlády. Podle ústavních pravomocí mohl kdykoli rozpustit parlament a vyhlásit výjimečný stav. Jako nejdůležitější se ovšem pro budoucnost ukázalo jeho právo kandidovat na prezidentský post bez jakýchkoli omezení pro jeho osobu.

Vláda následně začala vykazovat více personalistických prvků, když veškeré jmenování do seniorních pozic v administrativě, policii, armádě i podřízených organizacích podléhalo Mugabeho vůli a propletenému systému patronáže. Nově vzniklá třída ministrů, členů strany, poslanců, ale i vybraných podnikatelů či pouhých blízkých přátel se následně společně s vysokými státními úředníky a vysoce postavenými členy armády a policie podílela na veřejné tahanici o půdu, majetek, další veřejné funkce a koncese. Hlavním cílem Mugabeho bylo tímto systémem propojení dosáhnout co nejvyšší loajality skupiny svých klíčových podporovatelů. Jak kolovalo tehdejší obecné přesvědčení „*Jsem bohatý, protože patřím k ZANU-PF*“ (Meredith 2011, s. 630).

Snaha patřit ke skupině, které se dostávalo výhod patronáže, vedla k obrovskému rozmachu korupce v následujících letech a naprostému kolapsu ve státem vlastněných podnicích, jako byly komunikace nebo rafinérské a elektrárenské společnosti. Tyto a další podniky byly pouze vysávány s cílem osobního obohacení těch, jež byli jmenováni do jejich vedení. Jednou z největších katastrof se ukázalo rozkradení speciálního fondu na podporu obětí bojů za nezávislost. Tento fond byl téměř celý vyrabován a na skutečné oběti tak nakonec nic nezbylo.

Obklopený skupinou svých loajálních podporovatelů se ale podle některých svých kritiků Mugabe postupně dostával zcela mimo jakýkoli kontakt s realitou. To postupně vedlo k jeho dalšímu uzavírání se před okolním světem a skutečnými problémy, které trápily Zimbabwe. Mugabe se dále snažil prohlubovat svoji auru vůdce boje za nezávislost a afrického hrdiny v zahraničí, ale na domácí půdě proti němu postupně narůstal odpor, který byl spojen především s kritikou života zimbabwské elity a extrémního nárůstu korupce. Standardy veřejné služby začaly velmi rychle upadat ve všech odvětvích, za něž měla vláda zodpovědnost – ve veřejném školství i zdravotnické péči, především proto, že chyběly zdroje byť jen na udržení stávající úrovně (Holland 2009).

Problémy režimu pak přinesla především prohlubující se krize okolo programu redistribuce půdy, který měl pomoci řešit problematiku malých rolníků. Program nenaplnil ani minimální očekávání a profitovali z něj spíše úředníci a členi ZANU-PF, kteří se snažili půdu určenou k redistribuci získat pro sebe. „*Na konci první dekády po nezávislosti celkově 52 000*

rodin, tedy zhruba 416 000 lidí, bylo přesídleno na 6,5 milionů akrů dříve bílé půdy.“ (Meredith 2011, s. 631). S rokem 1990 tak Meredith mluví o ustanovení zcela nové třídy majitelů půdy, kterými byli ministři, poslanci, seniorní úředníci apod. (Meredith 2011, s. 631) Odškodnění a půdy za účast na bojích za nezávislost se začali v čím dál tím větší míře dožadovat váleční veteráni (viz. 5.4).

V roce 1990 se konaly další volby, které měly probudit podporu pro ZANU-PF především mezi vesnickým obyvatelstvem.¹⁸ Z tohoto důvodu byla otázka půdy velmi důležitým mobilizačním prvkem, na kterém byl Mugabe schopen postavit svoji kampaň. Ta se nesla především v duchu obviňování bílých farmářů, stále působících v Zimbabwe, z ekonomických problémů a nedostatku půdy pro černošské obyvatelstvo. Démonizace farmářů, vydávaných za novodobé kolonizátory, kteří vysávají Zimbabwe a vlastní jeho nejlepší půdu, když „[...] většina naší zemědělské komunity stále žije jako squateři v jejich *Bohem-dané zemi*“ (Meredith 2011, s. 632) pomohla Mugabemu stočit veřejný hněv na bílé farmáře. Takto vedená kampaň proti bílým farmářům ukázala, jak účinnou strategií se pro režim stalo využívání nacionalismu a probouzení starých antikoloniálních vášní.

Skandál a ekonomická krize, kterými pozemková reforma a redistribuce skončily, přivodily režimu problémy jak na mezinárodní, tak domácí scéně. Prohlubující se ekonomická krize, která měla za následek strmý nárůst inflace a nezaměstnanosti, přiměla Mugabeho hledat viníka vzniklé situace uvnitř státu. Jeho strategie opět zahrnovala argumentaci osočující bílé obyvatelstvo ze všech ekonomických problémů, tentokrát však nebyla natolik přesvědčivá, aby nezabránila projevům nespokojenosti, které vyvrcholily účastí válečných veteránů na protestech v ulicích měst.

Váleční veteráni, kteří byli do té doby považováni za naprosto klíčovou skupinu, zajišťující podporu ZANU-PF, se následně začali domáhat setkání s Robertem Mugabem, který přislíbil, že se bude jejich požadavky zabývat. Výsledkem byl závazek vyplatit válečným veteránům finanční prostředky a poskytnout jim půdu, na niž by mohli přesídlit. Nicméně vláda, která již v té době neměla prakticky žádné finanční prostředky, nebyla schopna tento závazek splnit.

Požadavky válečných veteránů zvýšily tlak na další rychlé přerozdělení zemědělské půdy. Varování před naprostým ekonomickým kolapsem země v důsledku další konfiskace půdy a jejímu následnému rozparcelování, ani odmítnutí pomoci s financováním redistribuce

---

¹⁸ Volby v r. 1985 ZANU vyhrála se ziskem 64 křesel a obhájila tak svoje postavení. (Sithole 1988, s. 231).

ze strany Velké Británie ale neměly na rozhodování Roberta Mugabeho, který v té době čelil serióznímu tlaku i ze své strany, žádný vliv. Problémem se ukázaly rostoucí požadavky stranické elity, která se začala štěpit, a na udržení její loajality bylo třeba více finančních zdrojů. Mugabe, který se obával o svoji pozici, byl nucen do ulic k uklidnění situace povolat armádu, což se stalo poprvé od udělení nezávislosti a jistě to znamenalo důležitý zvrát v uvažování prezidenta a fungování jeho vztahů s armádou i stranou. Ten potřeboval získat zahraniční souhlas s novou reformou a zavázal se proto vyrovnat s bílými farmáři, jejichž půdu měl v úmyslu konfiskovat. V roce 1998 tak bylo na mezinárodním poli vyvinuto značné úsilí na dosažení dohody, které vyvrcholilo třídní konferencí v Harare. Ta ale skončila neúspěchem, protože Mugabe si uvědomoval, že půda je jeho nejsilnější politickou zbraní a nakonec vyjednávání odmítl.

Zimbabwe se tak na konci 90. let ocitlo před ekonomickým kolapsem. Tato krize byla navíc ještě prohloubena v r. 1998, kdy se Mugabe bez konzultace s vládou rozhodl poslat tisíce vojáků a armádního vybavení do Konga, a to především s cílem budovat svoji pověst regionálního hegemona. Náklady na účast zimbabwské armády ve válce v Kongu denně překračovaly milion dolarů a měly tak zcela katastrofální důsledky pro zimbabwskou ekonomiku. Účast v tomto konfliktu byla výhodná pouze pro Mugabeho blízké přátele, podporovatele a armádní generály, kteří získali koncese na těžbu konžských diamantů, kobaltu atd. (Towriss 2013).

Zimbabwe upadalo do stále větších dluhů, které nebylo schopno splácet, a intervence v Kongu byla postupně negativně vnímána v celé společnosti jako důkaz Mugabeho megalomanie (Meredith 2011, s. 637). Ekonomické problémy a účast ve válce v Kongu ale způsobily sjednocení křehké opozice proti Mugabemu a ZANU-PF, která se postupně začala formovat na vzájemné spolupráci občanských sdružení, odborových organizací a právníků. V září 1999 tak vznikla nová politická síla - Hnutí za demokratickou změnu (Movement for Democratic Change - MDC), která je do dnešní doby jedinou významnou stranou, spojující opozici proti režimu¹⁹. Cílem hnutí, jehož hlavní postavou je Morgan Tsvangirai, bylo uspět ve volbách, které byly plánovány na rok 2000.

Pro Roberta Mugabeho a ZANU-PF představovala MDC reálnou hrozbu. Ve snaze zabránit MDC ve volebním úspěchu proto byla ustanovena komise, která měla přijít

---

¹⁹ MDC nicméně v současnosti prochází výrazným štěpením, které vyvrcholilo založením samostatného politického klubu některých bývalých členů. Podle Zimbabwské ústavy nicméně odtržením frakce od strany musí být místa, která strana v parlamentu tímto štěpením ztratila doplněna v nových volbách.

s návrhem na novou ústavu, již by voliči schválili v referendu. Hlavním cílem ústavy bylo zachovat veškerá privilegia, která Robert Mugabe získal za téměř 20 let své vlády a dominanci ZANU-PF, coby jediné možné vládní strany. Ve snaze zajistit si při referendu podporu vesnického obyvatelstva, které tradičně tvoří voličskou základnu ZANU-PF, obsahoval návrh ústavy klauzuli o možnosti zabavení půdy bez kompenzace.

Referendum, které se o nové ústavě konalo v r. 2000, ale přišlo v době prohlubující se ekonomické krize, rostoucí nezaměstnanosti a pokračující války v Kongu, což přispělo k fatální porážce Mugabeho návrhu. V referendu byla ústava odmítnuta 55% hlasů (Meredith 2011, s. 638). Absence vesnického obyvatelstva u volebních urn byla signálem, že režim je v ohrožení. Mugabeho argumentace, že Tsvangirai je loutkou v rukou bývalých bílých kolonizátorů a je třeba se mu postavit zbraněmi nové doby – tedy hlasovacími lístky, nebyla dostatečně motivující a hořce ukázala možnost, že by ZANU-PF mohla ve prospěch MDC ztratit i samotné volby. Mugabe svoji porážku chápal jako důsledek přítomnosti bílých farmářů v Zimbabwe. 10 dní po referendu tak začala invaze na bílé farmy, která byla vedena tajně na příkaz Mugabeho. Bílé farmy po celé zemi začaly být obsazovány skupinami, které násilím z farem vyháněly nejen jejich bílé majitele, ale i černochoy, kteří na nich pracovali a kteří byli režimem vnímáni jako zrádci svojí vlasti. Gangy, které se na násilí a rabování podílely, byly složeny nejen z válečných veteránů, ale i nezaměstnaných mladíků, řízených ZANU-PF z Harare.²⁰

Násilí se ovšem neobrátilo jen proti bílým farmářům a jejich černým zaměstnancům, ale i proti členům a sympatizantům MDC, kteří byli napadáni s větší intenzitou s blížícími se volbami. Mugabe veřejně prohlašoval, že „*MDC nikdy nebude sestavovat vládu této země, nikdy, ne během mého života, a ani poté, co zemřu.*“ (Meredith 2011, s. 641). V červnu 2000 bylo podle zprávy MDC pouze 25 volebních obvodů bezpečných natolik, aby v nich mohla svobodně kandidovat. Dalších 46 bylo vystaveno vysoké míře zastrašování a v dalších 49 nebyla kampaň vzhledem k násilí vůbec možná (Meredith 2011, s. 641). Ve volbách kandidovalo celkem 16 politických stran, ale pouze MDC, která byla vystavena měsíčním nátlaku a nakonec volby těsně prohrála se 47% hlasů a ziskem 57 křesel v parlamentu, měla šanci na úspěch (Sithole, 2001).

---

²⁰ Hlavní podíl na průběhu celé akce měl Chenjerai Hunzvi, který kontroloval Asociaci válečných veteránů a který veřejně oznámil, že tato akce je namířena proti těm, kdo chtěli odstranit Roberta Mugabeho. Situace se dále vyhroutilá poté, co britský ministr Peter Hain přislíbil evakuaci 20 000 bílých farmářů, což v jejich řadách prohloubilo paniku a dovolilo Mugabemu, aby použil svoji oblíbenou antikoloniální rétoriku.

V relativních číslech se i tento zisk dal považovat za jistou formu vítězství, protože ZANU-PF poprvé nezískala 2/3 parlamentu, které byly nutné pro ústavní změny. Zisk ZANU-PF byl totiž o pouhé procento vyšší a proměnil se v 62 křesel (Meredith 2011, s. 641). Vzhledem k násilí, korupci a podvodům, které volby doprovázely, byl však tento zisk jasným signálem, že MDC je coby opoziční skupina, fungující pouhých 9 měsíců, schopna proměnit dosavadní neomezenou vládu ZANU-PF. Výsledky voleb navíc jasně dokázaly, že ZANU-PF se stala zcela závislou na hlasech z vesnických oblastí.

Jak je tedy zřejmé, vliv bílé koloniální nadvlády nad většinovou černošskou společností se ve vývoji samostatného Zimbabwe projevoval různými způsoby. Podobně, jako moc zneužívala Rhodéská fronta Iana Smithse, která netolerovala ani opoziční bělošské strany, se i v rukou Mugabeho ZANU-PF moc stala nástrojem k potírání opozice. Politický vývoj jak v Rhodésii, tak v pozdějším Zimbabwe byl definován především soupeřením o ustanovení mocenského centra kolem charismatického lídra s pomocí nejen silné patronáže, ale i násilí.

5. STRATEGIE POLITICKÉHO PŘEŽITÍ

Co spojuje lídry autoritářských režimů obecně? Především je to jejich snaha dosáhnout absolutní moci a posléze si tuto moc udržet (Magaloni 2007, s. 3). S tím souvisí samozřejmě potřeba režim upevnit natolik, aby překonal případné snahy o své odstranění. Rozdílné podmínky a okolnosti, jež jsou specifické pro každý jednotlivý režim, ovlivňují rozhodnutí o tom, jaké instituce a taktiky si politický lídr zvolí pro zajištění a udržení moci. Prostředky se různí, cíle však zůstávají stejné – moc a případné benefity.

Dlouhověkost režimu je pro některé autory synonymem pro politické přežití. Proto může být definována například jako politická schopnost zůstat u moci v pozici stranického lídra/vůdce. Lídr se samozřejmě musí snažit svoji pozici chránit od první minuty ve funkci, protože ať už je u moci na jakkoli dlouhou dobu, vždy se bude muset potýkat s těmi, kdo využijí každou příležitost k tomu, aby ho svrhli (Maposa 2013). Základním předpokladem většiny autorů tedy je, že zájemců o moc je vždy více a přestože případné svržení lídra, či politické následovnictví jsou věcmi ošemetnými, vždy se najde někdo, kdo je ochoten tento risk podstoupit (Mesquita et al 2011).

Základní otázkou, která se zkoumáním přežití režimů souvisí, je, jak se chovají tyto autoritářské režimy ve své institucionální diverzitě a jaké jsou tedy strategie, které tyto režimy a jejich lídři volí proto, aby se udrželi u moci? Následující část práce bude sledovat právě tyto strategie s tím, že přihlédně k typické strategii volebního autoritářství, tedy pořádání voleb jako strategie režimu.

Například Bueno de Mesquita si klade tři základní okruhy otázek, na něž by na první pohled mohly existovat poměrně jednoduché odpovědi. Základním předmětem výzkumu pro něj zůstává zkoumání důvodů, pro něž autoritářští vládcí zůstávají v úřadě v porovnání s demokraty tak dlouho. S touto otázkou souvisí i zkoumání institucí, které lídři autoritářských režimů volí a to, do jaké míry tyto instituce vycházejí z dřívějších zkušeností. Třetí okruh otázek, kterými se tím kolem Mesquity zabývá, souvisí s možností demokratizace autoritářských režimů a případné cesty od demokracie k autoritářství (Mesquita et al 2005). Pro účely této práce pak bude důležitá právě první a částečně i druhá zkoumaná otázka.

Pokud se věnujeme strategiím přežití režimů, pak bychom neměli opomenout a alespoň zmínit hrozby a nebezpečí, jimž tyto režimy čelí. Základní hrozby vyplývají ze tří možností, kterými jsou: domácí ohrožení režimu, revoluční ohrožení politického systému

nebo lídra samotného a externí hrozby (vojenské útoky ze zahraničí apod.). Například revoluce se samozřejmě objevují především v dobách krize a o to více fascinujícími jsou ty režimy, které takovéto krize překonají, podobně jako Zimbabwe.

Podle Tullocka jsou diktátoři nejčastěji ohroženi převratem vedeným z řad nejvyšších státních úředníků, a aby této hrozbě předešli, měli by často tyto kádry přesouvat z jedné pozice do druhé a odvolávat ty, kteří získávají příliš osobní moci (Tullock 1987 dle Magaloni 2007, s. 6). Dalším způsobem, jak zabránit převratu režimu zevnitř, je narušování komunikace mezi potencionálními konspirátory (Magaloni 2007, s. 14). Naopak diktátoři, kteří se k moci dostali pomocí vojenského převratu, se musí obávat právě svých bývalých spojenců z řad armádních generálů. V boji o moc tak tito lídři využívají právě formování politických stran a jiných civilních organizací coby protiváhy armády a možnosti dalšího vojenského převratu (Tullock 1987 dle Magaloni 2007, s. 6).

Autokratičtí vládci se často drží u moci používáním represivních složek státu k potlačování opozice a podobně. Zbraně a využití násilí ale nejsou jedinými prostředky, kterými civilní lídři drží otěže moci. Schopnost použít násilí je spíše jakýmsi vedlejším produktem jejich politických nastavení, která mají za cíl udržet režim (Mesquita et al 2005, s. 32). Důležitou strategií je totiž i kooptace klíčových skupin obyvatel – tedy širšího selektorátu²¹, přičemž jejich užší skupina tvoří tzv. kritickou vítěznou koalici. Tato vítězná koalice, rekrutovaná z širší základny podporovatelů režimu, je pro Mesquita klíčovým hráčem (Mesquita et al 2005).

Levitsky a Way naopak zaměřili svůj výzkum na zdroje stability autoritářských režimů v době krize, kdy čelí nejen silné opozici, ale i ekonomickým problémům a tlaku ze zahraničí (Levitsky, Way 2012). Jejich poznatky naznačují, že stabilitu i strategie přežití u autoritářských jedno-stranických režimů, případně režimů s dominantní stranou, výrazně

---

²¹ V anglickém originále *selectorate* je pojmenování skupiny obyvatel, kteří podporují režim a to jak odevzdáváním svých hlasů pro režimní stranu během voleb, tak i mimo toto období, například aktivním proklamováním své příslušnosti ke straně. *Selectorate* tak označuje užší skupinu, než jsou občané státu a voliči, ale na druhé straně skupinu mnohem širší než je vítězná koalice, které se v takovém autoritářském režimu dostává většiny výhod a benefitů plynoucích z její blízkosti k centru moci. *Selectorate* tak můžeme vnímat jako skupinu „výběrových voličů“, jejichž podpora je pro režim zcela klíčová, neboť je to právě *selectorate*, kdo zajišťuje režimu největší počet hlasů. Pokud budeme *selectorate* definovat na příkladu zkoumané země, pak se jedná například o skupiny bývalých válečných veteránů, kteří aktivně režim podporují nebo skupiny mladých nezaměstnaných mužů, trénovaných stranickými jednotkami v násilí a potlačování opozice. Dále v textu bude slovo používáno v českém přepisu a psané kurzívou.

ovlivňuje původ režimu a koheze elit, tedy strany, která se podílela na vzniku daného režimu²² (Levitsky, Way 2012).

Následující podkapitoly se zaměřují jak na strategie přežití, které si režimy mohou zvolit, tak na několik témat s nimi spojených. První podkapitola se tak snaží vysvětlit, jaké jsou primární cíle držitelů moci a co je tedy vede k tomu, aby se snažili prodloužit životnost svého politického režimu na co nejdelší dobu. Druhá podkapitola se zabývá vymezením dvou aktérů těchto strategií, kteří hrají jak pro diktátora, tak pro režim klíčovou roli. V následující části práce bude pozornost věnována roli zdrojů a patronáže jako důležité strategii přežití. Čtvrtá část této kapitoly se věnuje zkoumání vlivu původu režimu na jeho strategie a stabilitu a konečně pátá část se pokusí vysvětlit, jakou roli v režimech volebního autoritářství hrají volby a politické strany. Poslední podkapitoly se věnují násilí jako dalšímu druhu strategie a shrnutí.

5.1 Cíle mocných – udržení moci a režimu

Jak již bylo výše řečeno „*politici vůdci potřebují udržet svůj úřad proto, aby dosáhli svých cílů*“ (Mesquita et al 2005, s. 7). Tato touha po udržení se u moci rozhoduje jak o výběru politik a politických institucí, tak o zahraniční politice státu, celkovém vývoji politického života země a v neposlední řadě i o alokaci zdrojů. Tyto zdroje, typicky plynoucí z veřejných do soukromých rukou, jsou využívány především k distribuci mezi členy lídroy koalice a hrají důležitou roli ve schopnosti si skrze ně zajistit loajalitu a moc.

Základním předpokladem je, že ten, kdo se jednou dostane k moci, si chce tuto moc a s ní spojené benefity udržet. Politika je tak podřízena právě jen tomuto cíli. Proto, aby někdo mohl svoji moc udržet, je nutné takovou moc nejprve získat. Autoritářští vládci jsou si vědomi všech kritických okamžiků, jež by mohly vést ke kolapsu či svržení jejich režimů a snaží se jim tak aktivně předcházet různými strategiemi. Jak by tedy mohlo dojít k výměně vůdce režimu? První možností je konstruktivní hlasování a druhou pak odstranění od moci, které samozřejmě nevyklučuje násilný konflikt. Konstruktivní hlasování je jistě technikou náročnější, neboť držitelem veškerých výhod, jako je možnost manipulace volebních výsledků apod., je majitel úřadu (Mesquita et al 2005, s. 69) a jak bude dále ukázáno na příkladu Zimbabwe, právě volební autoritářství poskytuje držitelům moci výhody plynoucí z organizace pravidelných voleb, které ale podléhají manipulaci ze strany režimu. Dalším

---

²² Levitsky s Wayem zkoumají režimy v Zimbabwe, Keni, Mozambiku a Zambii

faktorem, který výrazně hraje do karet momentálnímu držiteli moci, je strach případných přeběhlíků z riskování možné ztráty benefitů a následného risku exkluze.

5.2 Selektorát a vítězná koalice – dva pilíře moci

Aktéry důležitými pro strategie přežití autoritářských režimů jsou vítězné koalice a tzv. *selektorát*. Někteří autoři se domnívají, že diktátoři v autoritářských režimech jsou prakticky neomezenými vládci (Dowden 2009), kteří o sobě podobně jako Ludvík XIV. mohou prohlásit „L'état c'est moi“. Naopak Mesquita se přiklání k názoru, že nikdo není schopen vládnout sám a svou moc si udržet, není-li obklopen skupinou oddaných lidí, kteří tvoří jeho vítěznou koalici (Mesquita et al 2011).

Vítěznou koalici můžeme v zásadě definovat různě a to podle typu systému, v němž se nacházíme. V demokracii je vítězná koalice široká a tvoří ji v zásadě všichni voliči, kteří volili vítěze voleb. V jiných režimech může být vítězná koalice naopak velmi úzká, přičemž lídra drží v úřadě různými instrumenty moci. Ztráta důvěry vítězné koalice v lídra a jeho schopnosti zajistit benefity pro členy této koalice může vést, jak již bylo výše řečeno, k odstranění lídra a jeho nahrazení tím, kdo vítěznou koalici nabídne zachování veškerých ekonomických benefitů a dalších výhod (Mesquita et al 2005, s. 8). Minimální velikost koalice je tady sama o sobě základním institucionálním aspektem vlády a podílí se především na alokaci zdrojů. Velikost vítězné koalice navíc nepřímo určuje, jaké bude stát vybírat daně, neboť platí nepřímá úměra, že čím exkluzivnější koalice, tím větší potřeba zdrojů pro naplnění očekávání ohledně velikosti soukromých benefitů. Malé vítězné koalice s velkým selektorátem jsou tak základem pro kleptokracii a neopatrimoniální prvky režimů (Mesquita et al 2005).

Například Mesquita se ve svém výzkumu soustředí na roli koalic ve strategiích držení úřadu, protože „každý lídr se zodpovídá určité skupině, která ho drží u moci – svojí vítěznou koalici. Tato skupina kontroluje základní vlastnosti, které konstituují politickou moc v systému“ (Mesquita et al 2005, s. 7). Koalice jsou podle nich tvořeny z důvodů maximalizace možnosti na zisk úřadu a jeho udržení. Politici, ať už se jedná o ty v demokraciích či autoritářských režimech, se snaží maximalizovat svoji kontrolu nad veškerými politickými rozhodnutími, ale současně minimalizovat cenu nutnou pro udržení jejich koalice, a tedy budovat tuto vítěznou koalici tak malou, jak je jen možné (Mesquita et al

2005, s. 10). Předpokladem tedy je, že lídra a jeho vítěznou koalici pojí nejen touha získat co nejvíce zdrojů, ale také vzájemná loajalita, která vyplývá ze sdílené budoucnosti (Mesquita et al 2005, s. 60). Na přežití lídra závisí jeho vítězná koalice a naopak. To, co určuje jejich vzájemnou blízkost, je nejen identifikace se společnou stranou, ale i ideologie, sdílení zkušeností a například i etnicita (Mesquita et a, 2005, s. 61).

Členové této poměrně malé koalice jsou vybíráni z širšího uskupení, kterým je tzv. *selektorát*²³, a jsou tedy jakousi jeho podmnožinou. Označení „*selektorát*“ nemusí nutně zosobňovat držitele volebního práva, ale spíše skupiny obyvatel, které s lídrem sympatizují a jsou ochotny jej podporovat. Tato širší skupina podporovatelů režimu je důležitá také ve svém vztahu k vítězné koalici, protože čím větší je poměr *selektorátu* k poměru vítězné koalice, tím menší je samozřejmě šance, že určitý člen současné vítězné koalice bude potencionálním členem i té příští (Mesquita et al 2005, s. 8). *Selektorát* je tvořen lidmi, jejichž preference určuje výběr kandidáta, který získá moc a vládu. Jeho členové mají navíc šanci stát se členy užší vítězné koalice a jejich masová podpora je pro režim naprosto klíčová (Levitsky, Way 2012).

V zásadě lze říci, že občané státu tvoří základnu, z níž se rekrutuje selektorát a z něj následně velmi úzká skupina vítězné koalice, která je pro lídra nejdůležitějším partnerem. V režimech volebního autoritářství je typická existence relativně malé vítězné koalice, ale současně velkého *selektorátu*. Z toho můžeme vyvodit, že přívrženci diktátora v takovém režimu se budou snažit zůstat extrémně loajálními právě kvůli vysokému risku exkluze. Naopak, jak ve své monografii uvádí Mesquita et al., u demokracií, kde je jak velká koalice, tak *selektorát*, jsou defekty členů vítězné koalice mnohem častější, neboť jsou i méně riskantní (Mesquita et al 2005, s. 8).

5.3 Role zdrojů a příslibu výhod ve strategiích přežití – autoritářské režimy a jejich zdroje patronáže a kooptace

Abychom dokázali správně určit, jak důležité jsou zdroje pro udržení autoritářských režimů, musíme je nejdříve rozdělit na dvě základní skupiny, a to veřejné a soukromé (privátní). Mezi veřejné statky lze zařadit i takové věci jako jsou, vláda práva a odpovědnost

---

²³ autorka se domnívá, že překlad tohoto slova do češtiny by mu ubral na vypovídající hodnotě, neboť slovo je odvozeno od anglického slova *selector* – tedy volič, nebo také výběrový a spojuje v sobě tak oba dva tyto výrazy, neboť se nejedná o nevyhraněného voliče, který jednou za pár let vhodí svůj hlas do urny, ale o člověka, který režim dlouhodobě podporuje a volí.

orgánů veřejné správy, infrastruktura, ale i veřejné vzdělání a dostupná zdravotní péče. Všechny tyto statky jsou označovány za veřejné, neboť jejich dostupnost by neměla být omezena jen na členy vítězné koalice, ale naopak, měly by být pro všechny občany státu stejně dosažitelnými. Soukromé statky a zdroje na druhé straně slouží jednotlivcům, kteří jsou jejich vlastníky. Na režimech, jež vykazují prvky neopatrimonialismu či sultanismu, je tak typické právě zneužívání zdrojů veřejných pro osobní potřeby lídra režimu a jeho podporovatelů, jako by se jednalo o zdroje privátní. V autoritářských režimech, kde funkce státu často selhává a potřeby občanů nejsou naplněny, jsou i veřejné statky předmětem mocenského boje a patronáže.

Nakládání s veřejnými zdroji, jako by šlo o zdroje soukromé, je typické pro různé typy režimů. V režimech volebního autoritářství jsou pak skrze osobní vazby přidělovány nejen veřejné zdroje, ale i administrativní posty. Samotné úřady ve státní správě jsou tedy zvláštní formou statku. Úřady a administrativní posty mají jak funkci zdroje pro příjemce, tak funkci zajištění provázanosti strany a státu pro lídra režimu. Samozřejmostí pak je, že jak samotné zdroje, tak úřady nejsou přidělovány na základě rovných pravidel, ale skrze známosti a vzájemný systém patronáže, protože jsou nabízeny právě jako odměna a forma budoucího příjmu, a tedy zdroje.

Je samozřejmě možné, že režim je ochoten určitá místa v legislativě poskytnout i lidem, kteří nejsou členy úzkého kruhu kolem diktátora. Vyšší posty však zpravidla zastávají právě jen ti, kdo se mohou chlubit přízní lídra (Schedler 2002, s. 42), nebo svojí nepostradatelností pro přežití režimu.

Problematické pro přežití režimu jsou tedy především okamžiky, kdy lídři postrádají zdroje a statky nutné k tomu, aby si udrželi podporu zásadních členů režimu, svých stoupenců a ochránců. Moc a peníze jsou samozřejmě důležité i v případech klientelistické kontroly chudých voličů. Okamžik voleb a dostatečné prostředky na zajištění jejich manipulace jsou klíčové především pro režimy volebního autoritářství, a tedy i pro Zimbabwe. Režim, který tyto zdroje nutné pro mobilizaci voličů postrádá, se tak uchyluje ke strategiím, které jsou sice méně nákladné, ale o to nebezpečnější, neboť jsou spojeny s násilím, a to jak na opozici, tak na všech občanech, kteří by jí potencionálně mohli odevzdat svůj hlas.

Problematické okamžiky pro autoritářské režimy nastávají především v dobách ekonomických krizí. Obecně se tedy dá vysledovat korelace mezi délkou režimu a prostředky, které jsou lídři schopni nabídnout těm, kdo je u moci drží. Nesmíme však zapomenout, že

přestože je patronáž důležitou částí strategií přežití, nedílnou součástí jsou i sdílené hodnoty a identita těch, kdo se na stabilitě režimu podílejí. Pouhá institucionalizace přístupu k zisku veřejných zdrojů a úřadů je totiž slabým zdrojem pro dostatečnou kohezi strany (Levitsky, Way 2012, s. 870).

5.4 Vliv původu režimu na strategie přežití a jeho stabilitu

Jaký je vliv původu režimu na jeho další stabilitu? A má původ režimu vliv i na způsoby a zdroje, které tento režim volí pro své přežití? Literatura na toto téma je poměrně bohatá a sama o sobě by jistě vydala na samostatnou práci. Pro účely předkládané práce není nutné téma hluboce prozkoumávat, je nicméně nezbytné alespoň tento bod zmínit, neboť je podle mnoha autorů jedním z těch klíčových.

Například pro Beatriz Magaloni je důležité, jak diktátor získá svoji moc, protože ten který způsob je určující pro velikost a složení *selektorátu*. Magaloni ovšem jako druhou proměnnou zkoumá existující instituce (tedy politické strany, volby i pravidla nástupnictví). Tyto instituce podle ní určují, jak bude moc rozdělena mezi klíčovými hráči režimu, tedy diktátorem, stranou a armádou, a také to, do jaké míry bude tento režim schopen zahrnout i další skupiny společnosti (Magaloni 2007, s. 4). Logicky tedy můžeme dojít ke zjištění, že čím masovější politické hnutí přivedlo diktátora k zisku jeho postu, tím větší část *selektorátu* bude muset zahrnout do své vítězné koalice a naopak, vítězná koalice bude poměrně malá, získal-li diktátor moc například palácovým převratem. K prvnímu případu režimů, které vznikly na základě masového hnutí, můžeme přiřadit i Zimbabwe, neboť si prošlo ozbrojenou válkou za nezávislost (Magaloni 2007, s. 5) a jak bude dokázáno v následující kapitole, věnující se konkrétním strategiím přežití režimu v Zimbabwe, tento původ ve válce za nezávislost významnou měrou přispěl k přežití režimu.

Pro takto vzniklý režim je nicméně poměrně problematický právě výběr těch, kteří jsou pro přežití diktátora klíčoví a tedy těch, kdo by měli být členy jeho úzké koalice. Hnutí, která dávají povstat masovým akcím, je totiž většinou vysoce heterogenní a složené z mnoha frakcí a rozdílných zájmů, které mnohdy mohou jít vzájemně proti sobě. Tato heterogenita tak samozřejmě přispívá k tomu, že diktátor je nucen proti své vůli kooptovat větší počet a především rozmanitější škálu hráčů či skupin než diktátoři, kteří se k moci dostanou skrze palácový puč, dynastické nástupnictví, nebo jsou dosazeni armádou (Magaloni 2007, s. 5).

V zásadě tedy platí, že tam, kde jsou režimy skrze strany schopny kombinovat mechanismus distribuce a patronáže společně se silnou identitou, která vychází ze sdílené minulosti, a současně disponují pevnou disciplínou uvnitř strany, pramenící z ozbrojeného konfliktu, jehož se takové strany účastnily, pak má režim největší naději na to, že bude stabilním a trvalejším (Levitsky, Way 2012).

Ve volebních autoritářských režimech jsou strany nejstabilnější, pokud se k moci dostaly skrze ozbrojený konflikt, který upevnil jejich společnou identitu, vnitřní kohezi i stranické hranice, formující se na distinkci mezi my a oni. Ozbrojený konflikt navíc nutí strany, aby se více semkly a vytvořily vojenské struktury s přísnější disciplínou (Levitsky, Way 2012). V době relativní stability a klidu tak strana funguje jako spojení pro elity a jako přístupová cesta k zisku, ale v době krize, kdy tyto její výhody mizí, ji musí spojovat právě sdílená ideologie, normy a identity, aby se nestala defektní a postupně se nerozpadla s odchody svých elit (Levitsky, Way 2012). Nicméně, jak bude na příkladu Zimbabwe dokázáno, vnitřní koheze strany a její sdílená identita pramenící z původu v ozbrojeném konfliktu s postupem času upadá, což je následek především stárnutí jejich původních elit, které se účastnily bojů za nezávislost apod.

5.5 Role kapacity státu, institucionalizace a institucí v přežití režimu

Instituce, které si lídři vybírají, jsou určujícími imperativy akce a mají tak zásadní vliv na stabilitu režimu a délku setrvání v úřadu. Politické instituce mohou ovlivňovat i stanovování některých cílů a tedy to, zda lídři budou směřovat svůj národ spíše k prosperitě a míru, nebo jej uvrhnou do nestability, válek a hladomoru. Instituce a institucionalizace jsou důležitými prvky nejen v otázce politického směřování režimu, ale i v oblasti ekonomického růstu a úpadku (Mesquita et al 2005).

Proto, aby instituce upevňovaly režim, je potřeba, aby stát měl dostatečně velkou kapacitu jak pro jejich zavádění do praxe, tak pro udržení jejich fungování. Například role voleb, která bude předmětem jedné z následujících podkapitol, je závislá právě na kapacitě autoritářského režimu, v němž se konají (Seeberg 2014). Kapacita státu, kterou můžeme definovat jako „*kapacitu prostoupit do společnosti, regulovat sociální vztahy, těžit zdroje a přisvojit si nebo používat tyto zdroje vytyčeným způsobem*“ (Migdal dle Seeberg 2014, s. 1269), je rozhodujícím stabilizačním faktorem režimu. Ve vztahu k režimům volebního

autoritářství se může projevovat ve dvou směrech. V prvním případě skrze administrativní kapacitu, kterou je míněn teritoriální dosah byrokratického aparátu státu a také jeho kompetentnost. Ve druhém případě pak skrze donucovací kapacitu, kterou je míněna síla a zároveň vůle implementovat nařízení lídra ve složkách státní moci, jako jsou policie, armáda apod. (Seeberg 2014, s. 1269). Státní kapacita tedy činí strategie režimů uskutečnitelnými a jak bude dále dokázáno, je klíčovou právě v otázce institucí a především voleb.

Instituce a institucionalizace, pod něž tedy budou v této práci zahrnuty jak politické strany a volby, tak například legislativa, jsou nesmírně důležité, protože právě ony určují konkrétní politiky státu a režimu. To vede k tomu, že skrze ně může diktátor zabránit domácímu, případně zahraničnímu nebezpečí, aby destabilizovalo jeho režim. Autoritářští vládcí tak musí nastavit právě takové institucionální zřízení, které zajišťuje výhody a privilegia těm, kdo jsou klíčoví pro podporu diktátorova režimu.

Podle Gandhi a Przeworského diktátoři úmyslně vytvářejí instituce tak, aby byli schopni potencionálním oponentům zevnitř režimu nabídnout kredibilní možnost spolupráce a limitovaný politický vliv. To by diktátorovi umožnilo kontrolovat jejich pozici v systému a ovlivňovat ji natolik, aby pro něj nepředstavovala nebezpečí. Současně by tato spolupráce pro jeho oponenty znamenala reálnou možnost, jak se podílet na politice (Ghandi, Przeworski 2007).

Instituce jako volby, strany a legislativa tak vlastně formují způsob boje o moc mezi diktátorem a jeho vládnoucí klikou (Magaloni 2007). Institucionalizace navíc vytváří jakési fórum, otevřené politickým kompromisům, na jehož platformě lze umožnit setkávání různých aktérů a které lze snadno kontrolovat. Podobně jako instituce pomáhají diktátorům integrovat možné oponenty zevnitř jejich strany, umožňují to samé činit i s opozicí. Navíc, čím silnější a ideově polarizovanější opozice, tím spíše je vytváření takových institucí pro diktátory výhodné (Ghandi, Przeworski dle Magaloni 2007, s. 10). Tento předpoklad, s nímž přišli Ghandi a Przeworski, ale zpochybňuje Magaloni, která tvrdí, že jejich teorie nedokáže vysvětlit, proč by institucionalizace měla být pro diktátory lepší než jiný systém kooptace. Podle Magaloni totiž legislativy mají ve většině autoritářských systémů jen velmi omezenou roli a jsou slabé (Magaloni 2007, s. 10), zatímco Ghandi s Przeworskim předpokládají, že jsou poměrně silné. To před nás klade otázku, proč by silnější opozice měla být ochotna takováto ustanovení spíše akceptovat než se je pokusit změnit.

5.5.1 Politické strany

Podle Magaloni jsou strany a volby mnohem důležitější než jiné formy legislativy (Magaloni 2007). Podobně se na problematiku stran v autoritářských systémech dívají i Levistky a Way. Ti tvrdí, že strany jsou důležitým hráčem v alokaci zdrojů, a tedy v patronaci (Levitsky, Way 2012). Současně jsou podle těchto autorů strany důležité v okamžiku konfliktu jak ideologického, tak násilného, protože strana a její hodnoty jsou zdrojem sdílené identity a jednoty. Tato jednota je navíc silnější, pokud strany vznikaly v důsledku ozbrojeného konfliktu. Politické strany jsou tak jakýmsi pilíři autoritářské vlády (Levitsky, Way 2012, s. 870), neboť zajišťují nejen mobilizaci podpory a infrastrukturu pro klientelistické vazby, ale i kohezi a kooperaci elit.

Například pro jedno-stranické režimy je často pravdou že strana se v systému objevuje dříve než její lídr nebo je jím založena proto, aby mu pomohla udržet moc. Strany tedy mají zcela klíčovou roli, neboť jsou fórem, kde se diktátoři a jejich případní oponenti rozhodnou, že je pro ně v dlouhodobém horizontu výhodnější se o moc nějakým způsobem podělit a tím předejít vzniku konfliktu, hrozcím až smrtí jednoho z nich. Díky stranám je dohoda o rozdělení moci, uzavřená mezi jejím držitelem a členy jeho vítězné koalice, učiněna více důvěryhodnou. Skrze stranu diktátor dává jakýsi příslib do budoucna, že budou-li jeho případní rivalové ve straně pracovat spolu s diktátorem na udržení režimu a tedy diktátorovy pozice v něm, mají jistou šanci, že v budoucnu budou odměněni většími výhodami a zdroji (Mesquita et al, 2005)

Je-li takováto dohoda mezi stranami, které si vzájemně nedůvěřují, uzavřena, měla by vést k tomu, že případní rivalové si nechají zajít chuť na zradu na diktátorovi, díky níž by sice mohli získat vyšší posty ve státě a lepší ekonomické výhody, ale na druhou stranu také v případě neúspěchu přijít o vše, co až dosud získali, a v nejhorším případě i o svůj život. V zásadě by tedy hodnota loajality měla být oceněna více než případné zisky plynoucí z rizika přípravy palácového puče (Magaloni 2007, s. 12). Tato dohoda je důvěryhodná jen v tom případě, že diktátor je schopen její fungování a dodržování garantovat i v budoucnu. V zásadě je tedy nutné, aby diktátor byl schopen zaručit, že si váží své části dohody a nemá v úmyslu stranu rušit. To by totiž v konečném důsledku mohlo vést ke zformování silné opozice, složené z bývalých elit strany (Magaloni 2007, s. 13). Instrukce a strany jsou vlastně nástroji, které mají uzavření dohod o zisku učinit důvěryhodnými. Podle Levitskyho s Wayem

vládnoucí strana v dlouhodobém horizontu představuje nejlepší způsob, jak dosáhnout zisku a je tedy jakýmsi generátorem „*kolektivní bezpečnosti*“ (Levitsky, Way 2012, s. 871).

Je tedy zřejmé, že strany mohou být důležitými nástroji v boji za přežití režimu. Legitimní otázkou ale zůstává, zda je diktátor skutečně potřebuje a co pro něj strany znamenají, když jej ve své podstatě vlastně svazují a o jistou část moci připravují. Proč není pro diktátory výhodnější uzavřít sliby a po upevnění moci se prostě rozhodnout je neplnit? Jak důvěryhodné jsou sliby diktátorů? Magaloni si uvědomuje, že jakmile se diktátor dostane k moci, může velmi snadno svoje sliby začít porušovat. Domnívá se ale, že politické strany nesmíme podceňovat, protože jsou pojistkou stability nejen pro elity, které se podílely na růstu moci diktátora, ale i pro diktátora samotného, neboť mu umožňují kooptovat větší počet lidí a to pouze na základě příslibů do budoucnosti, tedy za velmi nízkou cenu (Magaloni 2007, s. 14). Strana je také důležitá pro upevnění vnitřní stability a soudružnosti elit, které se skrze ni snadněji dostávají k moci, zisku a kariérním možnostem. Soudružnost elit se dá definovat také jako vládcova schopnost udržet si loajalitu a zajistit kooperaci spojenců uvnitř režimu. V zásadě tedy skrze politickou stranu budou všichni členové elity spolupracovat s lídrem, protože na přežití lídra a strany závisí i přežití všech ostatních.

Další důležitou roli v autoritářských režimech plní strany tím, že snižují riziko převratu, protože vytváří hodnotu kontinuity – pokračování – tedy možného rekrutování a promoce jednotlivců i v budoucnu. Tím, že zachovávají hodnoty, na nichž tyto režimy často stojí (ať už se jedná o sdílenou ideologii, paměť apod.) a možnost, že v budoucnu bude moc předána mírovou cestou někomu z centra strany (Magaloni 2007, s. 14), vytvářejí sdílený pocit o pokračování režimu. V případě, že diktátora bude ohrožovat rebelie, a soudružnost elit bude díky straně vysoká, pak taková rebelie nemá šanci na úspěch a naopak. Politické strany jsou tak pro přežití režimu a jeho vůdce klíčovými, neboť poskytují důvody, pro něž by potencionální konspirátoři měli zůstat loajální a navíc sami aktivně ochraňovat nejen instituce režimu, ale i diktátora samotného.

5.5.2 Volby jako jedna ze strategií volebního autoritářství

Volby samozřejmě nemusejí probíhat a ani neprobíhají ve všech typech autoritářských režimů, ale pro zkoumaný koncept volebního autoritářství jsou právě volby klíčovou strategií

přežití.²⁴ Jak již bylo řečeno, volby hrají ve stabilitě režimů volebního autoritářství nezastupitelnou roli. V režimech volebního autoritářství se volby podílejí na exkluzi i kooptaci. V případě, že se účasti v nich opozice zřekne, sama se tak vylučuje z možnosti podílet se na výkonu moci a tedy případné změny režimu zevnitř. Na druhou stranu, účastní-li se opozice voleb, pak režim svým způsobem legitimizuje. Volby tedy můžeme považovat za strategii „rozděl a panuj“ (Seeberg 2014, s. 1267), neboť v nich jde především o udržení voličů a rozmělnění opozice do takové míry, aby pro režim nepředstavovala hrozbu.

Základní otázkou, jež bychom si měli v souvislosti s volbami položit, je, z jakého důvodu tyto volební autoritářské systémy vlastně volby povolují a co víc, často v nich umožňují soutěžit i opozičním seskupením? Hlavním argumentem je, že volby a jejich pravidelnost pomáhají vytvářet jakousi fasádu legitimacy pro režim, který s demokracií, pro niž jsou volby typické, nemá nic společného. Režimy volebního autoritářství často umožňují konání voleb i z důvodu mezinárodního tlaku. Podle Magaloni právě volby, které umožňují soutěž více stran, hrají zásadní roli v limitování personalistických tendencí diktátorů a v šíření zdrojů mezi členy vládnoucí strany (Magaloni 2007, s. 20).

Volby také slouží jako signalizace potencionálním odpadlíkům od režimu, že mimo stranu, která drží moc ve státě, nemají politickou budoucnost (Seeberg 2014, s. 1266). To má samozřejmě za cíl zajistit si loajalitu všech členů strany a zabránit případnému štěpení v ní. Jak bude v další části práce dokázáno, v Zimbabwe je většina takovýchto pokusů o opuštění vládní strany ZANU-PF a založení nové politické alternativy odsouzena k zániku.

Přestože je na místě mít pochybnosti o tom, do jaké míry může politická soutěž v režimech volebního autoritářství reflektovat skutečná přání voličů, nelze Mugabemu a jeho straně ZANU-PF vytknout, že by se v r. 1980 dostali k moci nedemokratickým způsobem. Pravdou ovšem zůstává, že jako většina afrických lídrů, kteří vyhráli první svobodné volby, tak i Mugabe využil hegemonii, kterou v prvních svobodných volbách získal, aby postupně zničil svoji politickou opozici a posílil svoji moc v systému. Volby tak pro režim

---

²⁴ Bylo by chybou se domnívat, že samotný koncept voleb byl Africe před její kolonizací neznámý. Právě naopak, africká forma demokracie byla kolonialismem prakticky zničena. V době, kdy v politologii převládala teorie modernizace, se navíc na africké státy tlačilo, aby se zřekly původních tradic a hodnotových rámců, což jen prohloubilo krizi v tradiční africké společnosti. Volby v ní totiž fungovaly na principu společného konsenzuálního výběru kandidáta, v rámci různých rodinných, klanových a vesnických shromáždění, pro něž následně všichni s volebním právem na základě dohody hlasovali. Voliči se před samotnou skutečnou volbou sešli, aby si společně odsouhlasili kandidáta, jemuž dají svůj hlas. Toto rozhodnutí bylo závazné a od všech účastníků se tak očekávalo jeho naprosté respektování (Dowden 2005).

v Zimbabwe, stejně jako pro jiné režimy volebního autoritářství, představují důležitou součást institucionalizace.

Volby představují dohodu mezi diktátorem a stranou, přičemž umožňují politické straně a její členům upevnit jejich vyjednávací pozici vůči diktátorovi. Skrze volby jsou do stran vybíráni ti, jimž poplynou zdroje a veřejné úřady a dochází tak k nárůstu počtu osob, jež musí být kooptovány coby potencionální rivalové diktátora (Magaloni 2010). Další rolí voleb je jakýsi monitoring elit (Seeberg, 2014, s. 1266), tedy možnost skrze volby elity jak kontrolovat, tak z nich vybírat schopné lidi, kteří mohou být režimu užiteční. Tento výběr slouží především pro rekrutování nižších úředníků do byrokracie.

Pokud bychom ale volby vnímali čistě jako projev slabosti lídra, který musí elitám nabízet čím dál tím větší podíl na moci, měli bychom vznést otázku, zda si lídr sám pod sebou nepodřezává větev, když poskytuje protivníkům zdroj ke svému zničení (Magaloni 2007, s. 17). V případě, že režim prochází krizí, kterou volby odhalí, zvyšuje se riziko rozpadu elit. Ty se mohou v takovém okamžiku otočit proti diktátorovi a režimu. Volby jsou současně rizikovým faktorem v okamžicích společenské nespokojenosti, protože představují příležitost k organizaci velkých protestních akcí (Seeberg 2014, s. 1267).²⁵

Současně ve chvíli, kdy opozice rozpozná možnost vítězství ve volbách, je ochotna o něj spíše bojovat (Seeberg, 2014, s. 1267). Dalším důvodem, pro nějž jsou volby relativně rizikovou strategií je navyšování počtu „hráčů“, s nimiž je nutné v diktátorových kalkulacích počítat. Multistranické volby nejen zvyšují vyjednávací sílu elit, ale zároveň jim umožňují možnost reálného exitu z vládnoucí koalice a připojení se k opoziční síle. V případě, že by volby autoritářský režim neumožňoval, byla by realizace případné rebelie velmi riskantní a nepoměrně nákladnější. Volební autoritářské režimy také musí aktivizovat a mobilizovat svoje voliče, aby si zajistily přežití. Z toho důvodu probíhá kompozice elektorátu jak formálně, tak neformálně (Magaloni 2007, s. 20).

Volební machinace a redistributivní praktiky v přesunování hlasů a změnách volebních obvodů nastávají u těchto režimů prakticky v jakékoli fázi, ale to, jaké konkrétní praktiky si systém zvolí, hraje relativně významnou roli (Schedler 2002, s. 44). V případě, že

---

²⁵ Tato dvojsečnost voleb bude jasně přiblížena na příkladu Zimbabwe, kde volby od r. 1980 až do krize v r. 2000 představovaly pro režim klíčovou strategii přežití. S růstem opozice se ale volby v období od r. 2000 do r. 2013 staly pro režim krizovými okamžiky, s nimiž si musel následně poradit jinými druhy strategií. Těmito strategiemi bylo především kooptování opozice, intervence v řadách jejích členů i podporovatelů, která vedla k jejímu štěpení, či různé formy násilí na voličích a stranických členech.

režim není schopen mobilizovat svoje voliče, je zřejmé, že latentní zklamání může vést i k ohrožení stability režimu.

Nesmíme však opomenout zmínit, že volby samy o sobě nemusí režim ohrozit, ani pokud v nich část mandátů získá opozice, pokud je režim schopen zabránit tomu, aby tyto mandáty byly řádně vykonávány, tedy pokud je schopen omezit moc těch, kdo sice byli zvoleni, ale nepatří do diktátorovy koalice. Příkladem nám může být opět Zimbabwe, kde i přes dohodu o sdílení moci mezi premiérem a prezidentem, byla veškerá reálná moc nadále v rukou prezidenta a jeho vítězné koalice. Podobně volby nebudou představovat žádné riziko, pokud bude režim schopen zajistit si rozklad a marginalizaci opozičních skupin, a tedy jejich volební debakl (Schedler 2002, s. 42).

V neposlední řadě je důležité poznamenat, že kontext, v němž se volby odehrávají, hraje poměrně důležitou roli pro jejich výsledek (Seeberg 2014).

5.5.3 Legislativa a tvorba dalších institucí

Přestože mnohé autoritářské režimy (nejinak je tomu u režimů volebního autoritářství) stojí z velké části na politických koncesích, je nutné, aby tyto koncese podléhaly aspoň základním legálním normám, byť často značně pokřiveným (Gandhi, Przeworski 2007, s. 1282). V rámci legislativy proto diktátoři ve většině autoritářských režimů vytvářejí i další instituce, které mají zvětšit míru jejich podpory a kooptace, a tím zajistit stabilitu režimu. Tyto instituce mají různé podoby. Může se jednat o poradní orgány lídra, jakési konzultativní sdružení, junty a podobně. Přestože se tyto instituce značně liší a ne vždy mají možnost ovlivnit fungování režimu, jsou pro něj velmi důležité. Tyto instituce tak nejsou pouhou fasádou, jakýmsi window dressingem, ale výsledkem strategických rozhodnutí lídra a jeho režimu. Jejich efekty se projevují především v politickém procesu (Gandhi, Przeworski 2007, s. 1280).

5.6 Násilí

Autoritářské režimy často volí některou z forem donucování, přičemž extenzivní užití násilí na vlastních obyvatelích je jeho extrémní podobou. Pro volební autoritářství je typické například použití násilí proti politickým oponentům a jejich voličům. Volební autoritářství tak

násilné metody využívá jako jednu ze strategií přežití zejména v době vyhocených volebních kampaní nebo v konkrétní dny voleb.²⁶

Jako je u autoritářských režimů typické odměňování loajality, tak je typické i trestání jejího nedostatku. Toto trestání může mít opět mnoho rozdílných podob, od přímého násilí, vedeného jak armádou, tak jinými paramilitantními skupinami, k psychickému nátlaku formou zavírání obchodů, demolici domů apod. V Zimbabwe například režim trestal podporu opoziční strany tím, že do regionů, které ve volbách tuto opozici volily, odmítl poslat humanitární pomoc v době hladomoru.

Další násilnou strategií je zavírání konkurentů do vězení a někdy i jejich utajené vraždy. Režimy ve volebním autoritářství se dále mohou snažit zabránit proudění informací o kampani politických konkurentů, případně přímo bránit jejich shromážděním formou zákazů nebo přímého rozehnutí akce (Levitsky, Way 2012).

5.7 Shrnutí

Jak bylo výše naznačeno, u strategií přežití nejsou limity imaginace logické, ale empirické (Schedler 2002, s. 41). Strategie, které diktátoři volí pro zajištění přežití svého režimu, jsou poměrně rozmanité a vždy odpovídají možnostem v daném momentě a cíli, jehož chtějí dosáhnout. Pro potřeby této práce bylo hlavním cílem identifikovat alespoň základní strategie, jež jsou typické i pro volební autoritářské režimy. Hlavními zkoumanými strategiemi tak byly: manipulace voleb a politických stran, systém patronáže a klientelismu či role vítězné koalice a *selektorátu*. Jak je zřejmé, diktátorům je často „prominuta“ špatná politika. I přes ekonomický kolaps země, otevřené násilí na jejich občanech a mezinárodní izolaci jsou schopni se u moci udržet, pokud mají podporu svých elit a dodržují základní strategie přežití. Členové vítězné koalice ale nikdy diktátorům nebo lídrům režimů neprominou, dojde-li k eliminaci jejich výhod a zdrojů. Pro diktátory je tak dobrou politikou to, co je udrží u moci (Mesquita et al 2011). Lídři volebních autoritářských režimů musí nastavit pravidla tak, aby bylo pro případné vyzyvatele režimu výhodnější čekat na přidělení postu ve státní správě než diktátora vyzvat na souboj ve volbách.

---

²⁶ Na příkladu režimu v Zimbabwe bude dokázáno, že násilí jako strategie je využíváno především v době silící občanské nespokojenosti. Speciální operace jsou většinou zaměřeny na řešení konkrétního problému, ale v zásadě jsou vždy spojeny se zásahem proti opozici a jejím voličům, a nedotýkají se tak členů a voličů vládní strany ZANU-PF.

6. ZIMBABWE – STRATEGIE PŘEŽITÍ KOŘENĚNÉ KRIZEMI

Přestože se Zimbabwe v průběhu posledních 35 let potýkalo s mnoha různými krizemi, od inflace, která nemá v žádné jiné zemi obdoby, až po hladomory a vleklou politickou krizi, stabilitu režimu, zdá se, ani jedna z těchto věcí významně neohrozila. Jak již bylo uvedeno ve čtvrté kapitole této práce, první krizi představovaly pro režim Roberta Mugabeho až parlamentní volby v r. 2000 a prezidentské volby o dva roky později. Do voleb v r. 2002 ale poprvé veřejně vstoupili armádní generálové a režim podpořili. Tyto volby byly jasným dokladem otevřeného vojenského zasahování do politických záležitostí v Zimbabwe (Mangongera 2014) a tento trend aktivní participace armády na záchraně režimu se prohluboval až do r. 2013, kdy s rozpadem opozice došlo k jisté konsolidaci režimu. Se slábnoucí rolí prezidenta Mugabeho rostla role armádních elit., které začaly být extenzivně odměňovány lukrativními vládními kontrakty a přístupem ke koncesím a kvalitní půdě. Zimbabwe se stalo „predátorským státem“ (Mangongera 2014, s. 68), který se otevřeně stavěl proti většinové společnosti požadující změnu.

Pro porozumění tomu, jaké strategie přežití režim používá, je nutné si definovat jeho hlavní aktéry. Přestože by se při povrchním pohledu zvenčí, založeném především na informacích proudících z mainstreamových médií, mohlo zdát, že jediným a klíčovým aktérem v Zimbabwe je Robert Mugabe, opak je pravdou. Mugabe je jistě osobou, do níž je režim právoplatně promítán a jež ho symbolizuje, není ale jediným, kdo v Zimbabwe uplatňuje svůj vliv a kdo volební autoritářství v této zemi po 35 let drží u moci. To, co se na první pohled zvenčí může jevit jako absolutní moc jedné osoby, je ve skutečnosti složitým komplexem prolínajících se strategií přežití ne jednoho klíčového aktéra, ale několika aktérů, kteří jsou na sobě vzájemně závislí. Jejich přežití se tak odvíjí od stability režimu, který společně vytvořili. Názor, že Mugabe je jen jedním z klíčových aktérů, zastávají například i Bratton s Masunungurem, kteří Zimbabwe vnímají jako militarizovanou formu volebního autoritářství a za klíčové aktéry proto označují vládnoucí stranu ZANU-PF a bezpečnostní složky (Bratton, Masunungure 2008).

Následující podkapitola diplomové práce se bude snažit přiblížit hlavní aktéry a argumentovat, že přestože je Robert Mugabe vnímán jako vládce, který prakticky zcela sám ovládá režim v Zimbabwe, není tomu tak. Mugabe je ve skutečnosti nucen svoji moc sdílet i s elitami ze ZANU-PF a ozbrojených složek, které postupně prostoupily stát a stranu natolik,

že není přehnané tvrdit, že mají v současnosti na režim zcela zásadní vliv. Další podkapitoly se budou věnovat především kritickým fázím režimu v Zimbabwe, které byly rozděleny na několik samostatných kategorií. Samozřejmě se nejedná o shrnutí všech problémů, s nimiž se režim v Zimbabwe potýká, a které tak ohrožují jeho stabilitu, ale v zásadě jde o nejdůležitější momenty, které formovaly jak strategie přežití, tak jednotlivé aktéry. Jedním z klíčových témat kapitoly jsou i volby, které v Zimbabwe můžeme vnímat dvojím způsobem. Jednak jako samotné strategie, vedoucí k upevnění režimu, a jednak jako krizové okamžiky. Na závěr tato kapitola popisuje dvě ze strategií přežití, které jsou pro režim v Zimbabwe specifické, právě díky jeho historické zkušenosti s kolonialismem a mají svůj základ v obecně definovaných strategiích vycházejících ze sdílené ideologie a bojů za nezávislost.

6.1 Pilíře moci v Zimbabwe aneb klíčoví aktéři – Mugabeho selektorát, vítězná koalice a Mugabe sám

Jak již bylo řečeno v části, která se zabývala rolí *selektorátu* a vítězné koalice na přežití režimu, tyto dvě složky společnosti hrají naprosto klíčovou roli. Současně z části diplomové práce, jež popisuje politický vývoj v Zimbabwe, je zřejmé, že *selektorát* je zde poměrně široký a vítězná koalice naopak malá. Zimbabwský *selektorát* je tvořen především členy vládní strany ZANU-PF, a to bez rozdílu jejich postavení ve straně. Druhou výraznou složkou jsou příslušníci bezpečnostních složek, kam lze zařadit jak členy armády, tajných služeb a policie, tak například válečné veterány nebo naopak milice tvořené mladými lidmi na dobrovolné bázi. Vítězná koalice je pak zastoupena elitami vycházejícími ze *selektorátu*: lidmi s vysokými stranickými posty, členy vlády, armádními generály, Mugabeho blízkými přáteli a rodinou. Toto rozvrstvení společnosti potvrzuje Mesquitův předpoklad, že malé vítězné koalice s velkým selektorátem vedou ke sklonu režimů ke kleptokracii a neopatrimonialismu (Mesquita et al 2005).

6.1.1 Robert Mugabe

Název diplomové práce „Mugabeho vládnutí v Zimbabwe jako recept na dlouhověkost režimu?“ jasně odkazuje na důležitou roli, kterou prezident Mugabe v Zimbabwe zastává.

Tato práce se však snaží dokázat, že přestože Zimbabwe vykazuje nepopiratelné prvky personalismu, nelze jej definovat jako režim jednoho muže. Mugabe nemá ve státě absolutní moc a nikdy ji neměl, neboť byla od počátku sdílena mezi ním, stranou a armádními špičkami. I vzhledem k tomu, jakou roli v režimu hrají tito zmínění aktéři, je Zimbabwe vnímané jako režim volebního autoritářství. To ovšem nic nemění na tom, že Mugabe tento režim v podstatě zosobňuje a jeho role v něm je velmi důležitá.

Vezmeme-li v úvahu, že průměrná délka života Zimbabweana se pohybuje kolem 40 let (a je tak jednou z nejkratších na světě), je doba vlády Roberta Mugabeho a jeho režimu skutečně zarážející, protože prakticky jednu generaci přežila (Maposa, 2013, s. 67). Podle výzkumu provedeného Mesquitou, můžeme za doživotního vládcce označit toho, kdo ve svém úřadě strávil 35 let. Samozřejmě pokud držitel úřadu nezemře při výkonu funkce, může být označení „doživotní vládce“ poměrně diskutabilní, nicméně právě v souvislosti s porovnáním průměrné délky života v Zimbabwe a vládou režimu je zřejmé, že Robert Mugabe si může činit oprávněný nárok na to být doživotním vládcem nazýván.

Robert Mugabe a jeho politika vždy vyvolávaly vášně. Někteří jeho vítězství ve volbách v r. 1980 vnímali jako naději pro rozvoj Zimbabwe pod demokratickým lídrem, který volá po sjednocení všech obyvatel (Ranger 1980, s. 90). Jiní Mugabeho od samého počátku viděli naopak jako hrozbu pro demokratický vývoj v Zimbabwe, a posilování jeho autoritářských tendencí pro ně tak nebylo žádným překvapením (Tendi 2011, s. 307). Robert Mugabe se stal námětem pro mnohé knihy a některé z nich, jako například monografie Heidi Holland *Dinner With Mugabe*, se snaží popsat jeho cestu k moci s přihlédnutím k personálním charakteristikám a událostem, které měly vliv na formování jeho chování a postojů. Podle Windrich ale tyto publikace kladou většinou přehnaný důraz na to, jak se Mugabe choval, než se dostal k moci (Windrich 2002). Vzhledem k rozsahu práce není možné věnovat se detailněji osobnosti Roberta Mugabeho a hledat příčiny jejího formování. Je nicméně nezbytné zmínit aspoň některé důležité události jeho života (především toho politického), na jejichž základě lze lépe porozumět roli, kterou Mugabe v režimu hraje.

Robert Mugabe se narodil v r. 1924 v Kutumě v Jižní Rhodésii. Jak píše Holland, Mugabeho rodina byla poměrně chudá a na samotného Roberta byly kladeny vysoké nároky především ze strany jeho matky Bony. Ta si do něj, po smrti jeho staršího bratra, promítala svoje nábožensky motivované představy (Holland 2009). Mugabe byl vychován v římskokatolické misií a od mládí se u něj projevovaly samotářské sklony. Většinu času tak trávil raději o samotě jen ve společnosti knih (Holland 2009). Přestože si pro něj matka přála

kariéru kněze, Mugabe se nakonec rozhodl pro jinou dráhu a v r. 1945 opustil Kutumu s diplomem učitele. V r. 1945 získal stipendium na Univerzitě ve Fort Hare v Jižní Africe (Norman 2004, s. 36) a sbírání univerzitních diplomů se věnoval i později z vězení (Maslen 2010).²⁷

Na konci 50. let se Mugabe vzhledem k represivnímu režimu v Rhodésii rozhodl zemi opustit a vydal se do Ghany. Pobyt v Ghaně byl podle Holland v jeho životě jedním z klíčových okamžiků. Mugabe se zde poznal se svou první ženou Sally a především se v Ghaně inspiroval režimem Kwame Nkumraha (Meredith 2011). V r. 1960 Mugabe pronesl svoji první politickou řeč a vstoupil do Národní demokratické strany (NDP), nástupkyni ANC (Zimudzi 2009, s. 217), která byla ale již o rok později zakázána, a Mugabe tak byl mezi zakládajícími členy ZAPU (Holland, 2009 s. xix). O dva roky později ZAPU opustil, a to kvůli štěpením uvnitř strany (viz kapitola o politickém vývoji v Rhodésii). Mugabe vstupuje jako tajemník do nově vzniklé strany ZANU, kterou vedl Ndabaninga Sithole.

Reputaci si Mugabe získal ale až svým více než desetiletým pobytem ve vězení, kam byl umístěn společně s dalšími africkými politiky po zákazu ZANU i ZAPU v polovině 60. let. Po svém propuštění z vězení v r. 1974 se mu podařilo konsolidovat pozici ve straně a společně s Edgarem Tekere opustil Rhodésii a přesunul se do Mosambiku, odkud operovaly guerillové jednotky bojující proti bílému režimu v Rhodésii. Kontrolu nad ZANU převzal ale až v r. 1977 společně s kontrolou nad její guerillovou odnoží (Holland 2009). Přestože neexistují ověřené informace o tom, že by se sám aktivně účastnil guerillových bojů (Maposa 2013, s. 68), toto spojení moci nad dvěma nejdůležitějšími složkami odporu proti koloniálnímu režimu mu zajistilo výhodu nad ostatními konkurenty v prvních letech jeho vlády. Svoji politickou pozici pak Mugabe obhájil účastí na jednání v Lancasteru, které ukončilo koloniální vládu v Rhodésii, a především vítězstvím v prvních svobodných volbách.

Podle Maposy se badatelé, hodnotící osobu Roberta Mugabeho a jeho strategie přežití, dopouštějí základní chyby, když jeho vládu a praktiky popisují příliš světsky (Maposa 2013, s. 65). Mugabe totiž používá strategie přežití, které vycházejí z jeho budovaného etosu hrdiny boje s kolonialismem a „bílým nepřítelem“ (Willems 2013). Tato specifická aura bojovníka za nezávislost černochů se kolem Mugabeho tvořila již od dob věznění v rhodéských vězeních a byla jedním z legitimizačních prostředků, které se Mugabe naučil využívat.

---

²⁷ Dostupné z: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20101029224442993>

Mugabe se také musel od samého počátku vyrovnat s mnoha konkurenty, kteří ohrožovali jeho pozici ještě před vznikem samostatného Zimbabwe. Jak již bylo řečeno, kultura vzájemného soupeření mezi jednotlivými guerillovými jednotkami se promítla i do tendence režimu vypořádávat se násilnými technikami s opozicí. Mugabe se v tomto ohledu naučil využívat všechny prostředky, které měl k dispozici. Od počátku si byl vědom toho, že v jeho okolí se bude vždy vyskytovat někdo, kdo by rád využil situace a o moc ho připravil. Nebál se tedy používat násilné strategie boje s opozicí jak ve své straně, tak mimo ni. Na druhou stranu, jak bude v dalších částech práce popsáno, násilí vůči opozici má v režimu volebního autoritářství v Zimbabwe svoje místo vedle kooptace a obě tyto strategie se vzájemně prolínají.

Mugabe, coby premiér Zimbabwe, měl na počátku svojí vlády snahu se prezentovat jako člověk, přinášející usmíření mezi rozdělené světy bílých farmářů a původního černošského obyvatelstva (Holland 2009). Jak již bylo zmíněno v předcházejících částech práce, tato snaha o sjednocení všech obyvatel Zimbabwe Mugabemu dlouho nevydržela. Podle Compagnona je dokonce mýtem, že se Mugabe vůbec kdy snažil vytvořit multirasový stát (Compagnon 2011, s. 344). Na druhou stranu je nutné poznamenat, že Robert Mugabe uměl využít spolupráci s osobami, které reprezentovaly režim Iana Smithse a které měly zkušenosti s vedením státu. Tito lidé byli v prvních letech Mugabeho vlády klíčoví pro zajištění kontinuálního předání moci do rukou nové elity. To ve výsledku vedlo k tomu, že Zimbabwe si díky kontinuitě vedení některých důležitých institucí udrželo relativně silnou kapacitu státu, která se následně ukázala jako jeden z klíčových zdrojů stability režimu (viz. 4.2 a 4.3).

Po vzniku Zimbabwe připadla ceremoniální role prezidenta Cannanu Bananovi²⁸ a hlavním držitelem exekutivní moci byl premiér. Mugabe se snažil postupně konsolidovat svoji moc a především se zbavit opozice, která byla symbolizována stranou ZAPU, vedenou Joshuou Nkomo. Tato rostoucí intolerance vůči opozici se naplno projevila konfliktem v Matabelelandu (zmiňovaném v předcházejících částech práce), který vyústil ve faktickou likvidaci černošské opozice.

---

²⁸ I bývalý zimbabwský prezident skončil za Mugabeho režimu za mřížemi, když byl obviněn z „nepřirozených vztahů“ s muži, sodomie a zneužívání pravomocí. Proces s Bananou, který byl vinným uznán v r. 1999, ale ve svém důsledku poškodil i samotného Mugabeho, neboť se ukázalo, že Mugabe o jednání prezidenta věděl. Conan Banana nicméně předtím, než jej Mugabe odstranil od moci, sehrál poměrně důležitou roli ve vyjednání Unity Accord, a přispěl tak k ukončení násilí v Matabelelandu (Meldrum 2003).

Mugabemu se podařilo přežít tzv. třetí vlnu demokratizace Afriky a v roce 1987 navíc prakticky dosáhl ustanovení jedno-stranického státu, když došlo ke sjednocení ZAPU a ZANU. Současně v roce 1987 upevnil svoji osobní moc, když se stal exekutivním prezidentem země. Mugabe i ZANU-PF se mezitím naučili perfektně využívat jako zbraň k přežití režimu volby, které se staly demonstrací síly režimu. Hlavní aktéři režimu, tedy Mugabe, ZANU-PF i armáda především ale posilovali vzájemné vztahy patronáže.

Růst závislosti jednoho na druhém, osobní přátelství apod. ale nikdy nebyly pro Mugabeho překážkou, aby se zbavil těch, kteří ztratili jeho důvěru. Mugabe, který je podle Zimudziho patologicky podezřívavým introvertem (Zimudzi 2009, s. 217), operoval pouze v úzkém kruhu své vítězné koalice. Tato koalice se nicméně často proměňovala a prominentní členové elity, kteří se odvážili Mugabemu postavit, končili v lepším případě před soudem s obviněním z velezrady a plánování atentátu na prezidenta, v horším případě se jich režim zbavil méně vybíravým způsobem (Holland 2009).

Mugabeho pozice začala být ohrožena současně s krizí celého režimu v r. 2000. Jak již bylo mnohokrát řečeno, ekonomická krize a politické problémy režimu vedly k neklidným letům, během nichž Mugabe odhalil svoji zranitelnost vůči bezpečnostním složkám státu (Mangongera 2014). Snaha zavázat si bezpečnostní složky, které potřeboval pro boj s opozicí i nespokojenými občany, vedla k tomu, že jejich elitám poskytl přístup k privilegiím, jako byly koncese na těžbu diamantů apod. (Towriss 2013). Mugabeho závislost na bezpečnostních složkách a především armádě se zvětšovala a v r. 2008, kdy prohrál první kolo prezidentské volby, byl podle některých politologů ochotný dokonce z úřadu odstoupit (Williamson, 2010). Armádní generálové, zapletení do masakrů v Matabelelandu a potlačování opozice, se ale obávali, že Mugabeho prohra bude znamenat i jejich konec. Právě dohoda o tom, že armáda nebude akceptovat jiného prezidenta než Mugabeho, vedla podle některých autorů de facto k vojenskému převratu (Bratton a Masunungure 2008, Williamson 2010). Naopak podle Mangongery je ale mylné se domnívat, že by Mugabe byl armádními veliteli zcela ovládán a stal se tak loutkou v rukou ozbrojených složek. Naopak Mugabe podle něj stále drží civilní kontrolu nad státním aparátem (Mangongera 2014, s. 68).

Můžeme se skutečně domnívat, že Robert Mugabe by bez pomoci a podpory, kterou mu právě bezpečnostní složky zajišťují, nemohl režim udržet a zabránit jeho kolapsu (Mapuva 2010). Současně se ale zdá, že armáda, jako další centrum moci, pomáhá Mugabemu vyvažovat odstředivé tendence v jeho vlastní vládní straně ZANU-PF především tím, že skrze ni jsou likvidováni Mugabeho oponenti. Spojenectví mezi armádou a Mugabem, coby jejím

vrchním velitelem, má své hluboké kořeny právě v boji za nezávislost (Mangongera 2014, s. 68) a Mugabeho zakladatelské pozici v ozbrojeném křídle ZANU, které se skrze guerilly stalo základem pozdější armády (Tendi 2013, s. 829).

Mugabeho snaze udržet se u moci samozřejmě kromě strany a bezpečnostních složek výrazně pomáhá i jeho antikoloniální rétorika a sebe prezentace coby oběti západní snahy o nastolení neokolonialismu v nezávislé Africe (Willems 2013, Mangongera 2014). Právě pokračováním boje za nezávislost Zimbabwe ospravedlňuje pozici ZANU-PF jako jediné možné vládnoucí strany. Opozice je tak oficiálně režimem prezentována jako loutka v rukou západu (Tsvangirai 2003) a násilí na ní páchané je tedy ospravedlnitelné (viz 6.6.). Mugabe mistrně manipuluje ve svůj prospěch jak národním, tak mezinárodním kontextem.

Jak bude v následující části ukázáno, režim volebního autoritářství je postaven na aktivní roli dalších aktérů a především na strategiích, které tyto aktéry vzájemně svazují v několika rovinách. Mugabe, který v r. 2015 oslavil 91. narozeniny, slábne a jeho zdraví je často předmětem spekulací. Přestože se zdá, že se mu podaří zemřít v roli prezidenta, je otázkou, zda před smrtí určí svého nástupce. Vzhledem k odstředivým tendencím v jednotlivých frakcích ZANU-PF a zatím nejasné roli, kterou hraje druhá Mugabeho manželka Grace (v současnosti médiu nejvíce zmiňovaná pretendentka na pozici lídra), je pravděpodobné, že armáda bude skrze své elity v budoucnosti Zimbabwe hrát důležitou roli.

6.1.2 ZANU-PF

Jedním z klíčových aktérů režimu v Zimbabwe je vládnoucí strana ZANU-PF, která během první dekády své vlády nezažila prakticky jediné výraznější ohrožení svojí pozice, přestože podléhala relativně vysoké míře frakcionalizace. To vedlo k odchodu několika klíčových osobností, jež byly její součástí již v době boje za nezávislost. Bylo by chybou se domnívat, že ZANU-PF je monolitickou formací bez stranických konfliktů a krizí, právě naopak. Poslední události tento fakt ještě více odkrývají, neboť s nárůstem moci Mugabeho manželky Grace a pádem dřívější předpokládané nástupkyně v čele státu, Joyce Mujuru, se stále více odkrývají vnitřní pnutí ve straně a jejím užším vedení.

ZANU-PF je typickou politickou stranou vzešlou z boje za osvobození, z čehož dodnes čerpá (Levitsky, Way 2012, s. 814). Její elity jsou tak personálně propojené nejen s byrokratickým aparátem, ale i s ozbrojenými složkami státu. Politickým elitám ZANU-PF se

postupně podařilo smazat rozdíl mezi stranou a státem. To, do jaké míry politická strana pronikla do byrokratického aparátu a prakticky s ním splynula, je tak velkou překážkou pro jakoukoli snahu o změnu režimu. Samotné elity ZANU-PF jsou nejen ve vedení státu, ale také bezpečnostního aparátu, což vedlo k „*politizaci armády a militarizaci politiky*“ (Bratton, Masunungure 2008, s. 42).

Pravá síla strany a její temperament se odhalují až v okamžicích krize. ZANU-PF a její taktika fúze se státem se ukázala jako velmi vhodná a je jen dokladem toho, jak důležitá je institucionalizace pro přežití autoritářských systémů. Je ale nutné mít na paměti, že ZANU-PF se nikdy nepodařilo vykročit ze „zajetí myšlenky“, že je hnutím za osvobození (Bratton, Masunungure 2008, s. 42). Ve straně totiž rezonuje stále spíše její revoluční tradice, což se projevuje především v době krize a úzce to souvisí i s její snahou o implementaci strategií a ideologií vycházejících z války za nezávislost. Již „*od své formace v roce 1963 pracovala strana neúnavně na tom, aby se stala jedinou autentickou silou se svatým historickým posláním, aby přinesla kolonizovaným lidem svobodu od osadnické koloniální vlády*“ (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 1).

Právě snaha o ustanovení jednostranického státu, který by garantoval moc stranickým elitám, zapříčinila instalaci partikulárního historického monologu, kterého ZANU-PF dosáhla skrze přisvojení si ideologie *Chimurengi* společně se strategií *Gukurahundi*. Jak ideologii *Chimurengi*, tak strategii *Gukurahundi*, coby dvěma pilířům ZANU-PF na cestě k hegemonii v Zimbabwe, bude v předkládané práci věnována samostatná podkapitola, neboť obě významnou měrou přispěly k přežití režimu v Zimbabwe.

ZANU-PF svoji pozici ve vedení státu postavila na své aktivní roli v boji s bílou osadnickou vládou Iana Smithse. To stranu vedlo k přesvědčení, že je „*alfou a omegou ve vedení země, skrze deklarování, že jen ona jediná má primární legitimitu vycházející ne z voleb, ale z aktivní participace na epickém antikoloniálním boji*“ (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 2). Lidé by tak podle názoru prezidenta měli být členy strany, protože „*[nerozumí] důvodům, kvůli nimž se lidé nechtějí přidat ke straně, zodpovědné za nezávislost a svobodu Zimbabwe*“ (Mugabe in Phimister 2009, s. 473). Tato představa o vlastní jedinečnosti a právu na vládu tak tvoří základ absolutní netolerantnosti vůči jakékoli opozici a současně vnímá použití násilí na opozici a na cestě k upevňování vlastní moci jako zcela legitimní.

MDC jako možná alternativa k ZANU-PF je ve veřejném diskurzu, podporovaném médií vlastněnými vládou, prezentována jako nelegitimní, neafriká a zrádčovská (Freeman 2014, s. 352). Mugabe veřejně proti MDC vystupuje v médiích a voličům říká, jak mají volit:

„Můžete volit [MDC], ale bude to promrhaná volba. To vám říkám. Budete jen podvádět sami sebe. Není možné, abychom jim dovolili vládnout této zemi. Nikdy, vůbec nikdy. Máme práci, kterou musíme udělat, chránit naše dědictví. MDC nebude vládnout v této zemi. To se nikdy, vůbec nikdy nestane. My to nikdy nedopustíme.“ (Mugabe in Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 6). ZANU-PF navíc osočuje MDC ze snahy o návrat dominance neokoloniálních sil a nadvlády Západu nad Zimbabwe. Toto chytré využívání Chimurengy, coby státního narativu, vedlo k vytvoření konstruktů postkoloniálního národa bojujícího s kolonialismem a imperialismem. Vůdci opozice tak nezbyvá než se bránit slovy *„Volat, když jsou naši lidé [...] vraždění, nás nečiní zástupci nebo loutkami kohokoli. Činí nás to lidmi.“* (Tsvangirai 2003, s. 132).

6.1.3 Ozbrojené složky režimu – armáda, policie, tajné služby atd.

Kromě vládní strany ZANU-PF a jejích elit mají v Zimbabwe hlavní slovo také ozbrojené složky, jako jsou armáda, bezpečnostní síly a také váleční veteráni (Towriss 2013). Ti jsou často používáni jako „zbraň“ v rukou ZANU-PF, neboť jsou zcela klíčoví pro mobilizaci, především venkovského obyvatelstva. Na druhou podle Tendiho je Mugabeho moc nad armádou jasná a pramení z hierarchického vztahu určeného jeho rolí v boji za osvobození (Tendi 2013, s. 843). Hlasy o tom, že Mugabe podlehl armádě, pocházejí především z okruhu Mugabeho oponentů. Ti tvrdí, že bezpečnostní složky a ozbrojené síly země mají velký vliv na politiku ZANU-PF a samy se v ní otevřeně angažují (Tendi 2013). Podle Mangongery jsou státní bezpečnostní složky – obecně vojsko, policie, tajné služby atd. – vedeny vojáky a bývalými prominentními válečnými veterány, což samozřejmě výrazně přispívá k militarizaci státních institucí i soudů, státem vlastněných médií a podniků, ale i volebních komisí (Mangongera 2014). Právě kontrola všech těchto institucí zajišťuje elitě mnoho způsobů jak manipulovat s volbami, veřejným míněním a navíc zneužívat zdroje a bohatství pouze pro vlastní účely bez ohledu na většinovou společnost.

Vojenské elity mají oprávněný strach z toho, co by mohlo následovat po vítězství opozice. Konec ochranné vlády ZANU-PF by vedl k veřejnému stíhání armádních generálů a dalších velitelů bezpečnostních složek pro zločiny, jichž se dopouštěli od 80. let 20. století. Armáda je tak podřízena režimu, na jehož přežití se podílí. Mugabe jako její vrchní velitel je jediný, který zatím dokáže jednotlivé frakce ZANU-PF udržet pohromadě, a tím zabránit kolapsu režimu.

Jak již bylo naznačeno, používání násilí ze strany ozbrojených složek má v politické kultuře Zimbabwe dlouhou tradici, táhnoucí se již od prvních bojů za osvobození na konci 90. let 19. století. Jak tvrdí někteří autoři, současná represe režimu je tak vlastně dědictvím bílého rhodéského režimu vedeného Ianem Smithem, který byl plný násilí a sám byl příčinou počátku boje za nezávislost (Mangongera 2014, s. 70).

Přestože byl vliv ozbrojených složek a armády zřejmý od samého vzniku samostatného Zimbabwe, nejsilněji se projevoval v souvislosti s volbami. Především v již několikrát zmiňovaných prezidentských volbách v letech 2002 a 2008. V r. 2008 armáda převzala moc a začala prakticky řídit další chod země (Bratton, Masunungure 2008). V r. 2013 se armáda opět podílela na manipulaci volebního procesu, ale v nepoměrně menší míře, když ZANU-PF využila spíše místních tradičních lídrů, aby za ni lobovali ve vesnických oblastech, tedy v tradičních baštách režimu. Na jakési supervizi procesu voleb se ovšem podíleli i váleční veteráni, kteří lidem radili, aby „volili chytře“, tedy aby volili ZANU-PF a Mugabeho, což společně s osobní „asistencí během voleb“ (Mangongera 2014, s. 72) pro tisíce voličů vedlo k poměrně hladkému vítězství vládnoucí strany. Obecně jsou váleční veteráni a mladé milice využíváni k terorizaci obyvatel a opozice (Scarnecchia 2006, s. 221).

Podle Williamsona vedlo nedemokratické a nelegální používání armády ke špatné soudružnosti, efektivnosti a disciplíně v ní samotné (Williamson 2011). V zásadě se také shoduje s ostatními autory, že armáda je hlavním aktérem, který u moci drží právě i více jak devadesátiletého Mugabeho, protože se obává, že se změnou ve vedení země by se musela zodpovídat za svoje zločiny, a to nejen v Zimbabwe samotném, ale i před mezinárodním tribunálem pro lidská práva v Haagu. Navíc, podle Williamsona byl v r. 2008 po naprostém debaklu prvního kola prezidentské volby sám Mugabe ochoten opustit post prezidenta, ale právě armádní generálové, navázaní personálně na ZANU-PF mu odstoupení nedovolili, protože se obávali, že bez něj by neměli šanci na obhájení své vlastní pozice. Čelní představitelé bezpečnostních složek státu tak mezi sebou uzavřeli dohodu, že žádného jiného vítěze voleb než Mugabeho nebudou akceptovat a to, co následovalo tak byl prakticky vojenský převrat v Zimbabwe (Williamson 2011).

Loajalita armády k režimu je tedy dána jednak osobní provázaností elit, jednak zkušeností pramenící ze společného boje za svobodu a v neposlední řadě obavou ze ztráty postavení v případě vítězství opozice. Generálové jmenovaní do strategických komisí, státních orgánů i firem mají osobní zájem na udržení jednoty jak v armádě, tak v režimu. S rostoucím věkem prezidenta Mugabeho je pocíťovaná potřeba jejich „zasítování“ ve

strukturu režimu ještě výraznější. Vztah mezi Mugabem a bezpečnostními složkami je tak dvoustranně výhodný a také nebezpečný. Mugabe, který na těchto složkách závisí čím dál tím více, je nucen udržet si jejich loajalitu zvyšováním jejich benefitů (Towriss 2013, s. 104). Tyto zdroje patronáže mohou po Mugabeho smrti rychle vyschnout, což jen zvyšuje potřebu elit těchto složek zajistit přežití režimu pokud možno i po Mugabeho odchodu. Tato snaha tak vede k ještě větší provázanosti mezi bezpečnostními složkami státu a státem jako takovým.

Přestože Zimbabwe od r. 2008 čelí takřka otevřené intervenci armády do politiky, je jeho armáda stále, a to i přes všechny ekonomické problémy státu, „*bez pochybností jednou z nejprofesionálnějších, kompetentních a zkušených armád v subsaharské Africe*“ (Williamson 2011, s. 407). Sorenson ale podotýká, že byť to na první pohled není nijak zřetelné, zimbabwská armáda trpí vnitřní frakcionalizací na základě etnického štěpení (Sorenson 2010, s. 62).

Dalším důležitým aktérem, kterého lze zahrnout pod ozbrojené složky, je tzv. Spojené operační velení (Joint Operations Command – JOC), které je jakousi hlavou státních bezpečnostních agentur a de facto hlavním orgánem spoluvytvářejícím politiku. JOC je hlavním iniciátorem a organizátorem tzv. operací, které již byly v práci zmíněny a jejichž cílem je likvidace politických oponentů a vytváření podmínek pro lepší vyhledávání renty (Mangongera 2014, s. 72). Členy JOC jsou v zásadě nejvýznamnější představitelé ozbrojených složek – vedoucí policie, armádní generálové apod. Podle Freeman funguje JOC jako koordinační centrum pro zájmy ZANU-PF a armády (Freeman 2014, s. 353). JOC navíc disponuje institucionálním právem veta a přestože v souvislosti se sdílením moci mezi Mugabem a Tsvangiraiem bylo ze strany opozice učiněno několik pokusů o omezení moci JOC, nikdy se to nepotkalo s úspěchem. Paralelní organizace, Národní bezpečnostní rada (National Security Council - NSC), v níž zasedal i Tsvangirai coby premiér, se pokusila o zrušení JOC, ale generálové se odmítli účastnit jakéhokoli jednání s premiérem a dále podávali zprávy výhradně prezidentu Mugabemu. Navíc panuje obecný předpoklad, že JOC by se jako orgán zastupující zájmy řady elit mohl po smrti Roberta Mugabeho stát faktickým pokračovatelem režimu a zcela otevřeně převzít moc ve státě (Williamson 2011).

6.2 Operace – reakce na krizi i krizová situace sama, využití násilí jako strategie režimu

Akcemi, které vyvolávaly v Zimbabwe krize režimu, byly tzv. operace. Přestože se jednalo o režimní akce, které měly za úkol stabilizovat situaci ve státě a případně upevnit režim samotný, stávaly se ve skutečnosti jen dalším zdrojem konfliktu ve společnosti. Výsledkem tak bylo, že místo uklidnění situace, docházelo k prohlubování již tak, pro režim nebezpečných krizí.

Obecně se režim v Zimbabwe k níže uvedeným akcím odhodlával v okamžiku vnitřního ohrožení. Toto ohrožení mohlo přijít jak ze strany opozice, tak ze strany občanů, kteří například obchodovali v cizí měně v době, kdy Zimbabwe zasáhla jedna z největších ekonomických pohrom v dějinách. Pokud bychom na operace pohlíželi jako na strategickou snahu režimu o vyrovnání se s oponenty nebo krizovými okamžiky ekonomického úpadku, pak lze tyto akce vnímat jako část strategií přežití, které režim uplatnil.

V druhém případě ale můžeme tyto operace posuzovat jako samotné krizové okamžiky. V tomto kontextu lze lépe pochopit, proč se režim volebního autoritářství, který je charakteristický především jinými prvky, než je extenzivní užití násilí i v dobách mimo vyostřené volební kampaně, uchýloval v Zimbabwe k takto represivnímu chování vůči svým občanům.

V roce 2005 měl režim obavu z občanské revolty a zahájil proto operaci nazvanou *Murambatsvina* (Clean out the Filth), volně přeloženo jako „Vyčistit to svinstvo“. Tato režimní akce, která byla oficiálně známá pod pojmem *Operation Restore Order*, tedy Operace obnovení pořádku, vyústila ve zničení více jak 130 000 domovů a způsobila, že zhruba půl miliónu lidí, především z předměstí Harare, se ocitlo bez střechy nad hlavou (Mangongera 2014, s. 72). Tato operace byla cílená na okrajové části hlavního města Zimbabwe, protože právě zde se koncentrovali voliči opoziční strany MDC. Harare ale nebylo jediným cílem. Tato akce byla obecně zaměřena na slumy ve velkých městech jako je Bulawayo nebo Chitungwiza, protože právě v nich Morgan Tsvangirai od voleb v r. 2000 posiloval svoji pozici (Zimbabwe's pivotal election 2002, s. 1).²⁹

---

²⁹ MDC kontrolovala 5 největších měst v Zimbabwe (Tsvangirai 2003, s. 133).

Operaci *Mari Wakaiwanepi* (Where did you Get the Money From), tedy „kde jsi vzal ty peníze?“, zahájila vláda v roce 2007. Během této operace se bezpečnostní složky zaměřily na zabavování podniků, domů, aut, ale především zahraniční měny (Mangongera 2014, s. 73), která v době prohlubující se krize kolovala v Zimbabwe. Režim potýkající se s vleklou ekonomickou krizí nutně tyto prostředky potřeboval jak pro financování svého systému patronáže, tak kvůli plnění požadavků své vnitřní struktury. V době, kdy inflace v Zimbabwe dosahovala rekordních výšek a většina obyvatelstva byla závislá na příjmech svých příbuzných z diaspory, představovala zahraniční měna prakticky jediný možný zdroj, za nějž bylo v Zimbabwe možno nakupovat (viz. 6.5).

Rok poté zahájil režim operaci *Dzika Mutengo* (Lower the Prices) „Snižme ceny“. Její snahou bylo vyrovnat se s hyperinflací, která v roce 2008 dosáhla neuvěřitelných 200 000 000 % (Mangongera 2014, s. 73). Podniky byly nuceny snížit cenu veškerého zboží na polovinu a armáda byla povolána, aby kontrolovala, že se nařízení vlády dodržují. V roce 2008 pak v souvislosti s prvním kolem prezidentských voleb proběhla i operace *Makavhotera Papi* (Who did you vote for), tedy „Koho jsi volil?“. Tato brutální kampaň vedená válečnými veterány, vojáky, ale i mladistvými přívrženci režimu, kteří byli trénováni stranickými příslušníky ZANU-PF a válečnými veterány, byla namířena proti voličům opoziční MDC (Mangongera 2014, s. 73). Cílem této operace bylo zastrašit voliče MDC před druhým kolem prezidentských voleb.

Jak bude v další podkapitole ukázáno, právě násilí páchané režimem volebního autoritářství v Zimbabwe na jeho vlastních občanech vedlo k tomu, že se Morgan Tsvangirai vzdal účasti ve druhém kole prezidentských voleb. Tyto volby tak právě v důsledku agresivně vedené kampaně, volebních manipulací a násilí páchaného na opozičních voličích Mugabe ve druhém kole vyhrál.

6.3 Volby – zbraň i hrozba

V předešlé části práce, která se v jedné ze svých podkapitol zabývala rolí voleb coby strategie přežití v režimech volebního autoritářství, bylo dokázáno, že volby v těchto režimech mohou být viděny jako určitý paradox. Volby jsou totiž některými politology vnímány jako ohrožení režimu a jinými jako strategie posilující jeho stabilitu (Seeberg 2014). Jak bylo uvedeno, to, jakou roli budou mít volby v autoritářských režimech, závisí nejen na

kontextu, v němž se odehrávají, ale i na úrovni kapacity státu. V režimech, kde je kapacita státu na vysoké úrovni, budou mít volby stabilizační efekt a naopak, v případě nízké kapacity státu a jeho institucí mohou být volby reálným ohrožením režimu (Seeberg 2014).

Jak již bylo zmíněno v částech práce zkoumajících koncept volebního autoritářství a popisujících volby jako jednu ze strategií přežití, volby jsou neodmyslitelnou součástí režimů volebního autoritářství a hrají v nich několik důležitých rolí najednou. V následující podkapitole bude na příkladu Zimbabwe dokázáno, že v letech, kdy byl režim stabilní a měl relativně silnou podporu, byly volby ukázkou silné kapacity státu a můžeme je tak považovat za jednu ze strategií přežití. Naopak ve chvílích, kdy kapacita státu byla nízká a režim se cítil oslabený, staly se volby okamžikem krize (Van de Walle 2002). Volby tedy mohou režim upevnit nebo mohou být příčinou jeho zcházení (Seeberg 2014).

Volby můžeme považovat za jakousi formu dohody mezi diktátorem a stranou. Jsou také obdobím zvýšené mobilizace režimu, kdy se strana musí sjednotit kolem lídra, aby společně obhájili svoje postavení. Volby do r. 2000, které byly v širším kontextu popsány v části práce zabývající se novodobou historií Zimbabwe, představovaly spíše okamžiky upevnění dominance ZANU-PF a režimu volebního autoritářství. Použití voleb jako strategie přežití typické pro volební autoritářství tak bude předmětem zájmu první části této podkapitoly. Tato část tak bude popisovat volební strategie přežití od r. 1980 do r. 2000. Následně bude argumentovat, že ve chvíli, kdy se podařilo režimu konsolidovat a především došlo k rozpadu jednotné opozice, staly se volby opět spíše manifestací síly režimu a způsobem jeho přetrvání než krizovými momenty, popisovanými v druhé části. Hlavním cílem druhé části není primárně podat historický přehled jednotlivých volebních klání, ale vysledovat jednotící prvky, které vedou k interpretaci voleb v Zimbabwe od r. 2000 do r. 2013 jako krizových okamžiků, v nichž se režim potýkal s reálnou hrozbou své porážky. Tato podkapitola tak na volby v Zimbabwe nahlíží dvojím způsobem, a to jak na jednu ze strategií přežití, tak na okamžik ohrožení režimu.

6.3.1 Volby jako strategie

Podle Andree Schedlera nejednoznačné vnímání role voleb v režimech volebního autoritářství pramení z rozdílných konceptualizací příčiny (tedy rozlišení různých konceptů

voleb) a efektu (možnosti kolapsu režimu, dlouhověkosti režimu atd.) (Schedler 2013). Jak již bylo poznamenáno, Schedler současně zdůrazňuje důležitost aktérový volby na konkrétní výsledek. S přihlédnutím k této roli aktéra můžeme volby v Zimbabwe od r. 1980 do r. 2000 vnímat jako Mugabeho úspěšnou volbu strategie přežití.

Část zabývající se historickým vývojem nezávislého Zimbabwe se pokusila přiblížit některé z důležitých událostí formujících režim volebního autoritářství, který se v zemi ustanovoval postupně od r. 1980. Rozložení sil v zemi od prvních svobodných voleb v r. 1980 totiž dalo jasně tušit, kdo v systému získá nejsilnější roli. Mugabeho ZANU v prvních volbách získala 57 z 80 křesel v parlamentu a za sebou tak s velkým náskokem nechala ZAPU s 20 křesly a především umírněnou stranu biskupa Muzorewi, která získala pouze 3 posty (Dorman 2005, s. 157). Následující volby v r. 1985 přinesly upevnění pozice vládní ZANU, která v nich získala 64 křesel na úkor ZAPU s pouhými 15 křesly. Nováčkem těchto voleb byla frakce, vedená Ndabaningou Sitholem, bývalým lídrem ZANU, který založil stranu ZANU(Ndonga). Tato formace ale získala pouze jeden mandát (Dorman 2005, s. 157) a navíc neměla dlouhé trvání. Mugabeho vládní strana ZANU, od níž se ZANU (Ndonga) oddělila, přestala postupně tolerovat jakoukoli opozici, natož tu, které pocházela z jejích vlastních řad. Režim, kterému se dařilo posilovat státní kapacitu, si tak mohl dovolit opozici pronásledovat. Sithole se nakonec raději rozhodl odjet do dobrovolného exilu, v němž pobýval až do roku 1992.

V roce 1987 navíc došlo k podpisu již dříve zmiňované Smlouvy o sjednocení (Unity Accord) a vzniku společné strany ZANU-PF. Tímto spojením došlo k eliminaci opozice na více jak deset let a především k umělému ukončení soupeření mezi etniky Ndebele a Shona. Toto soupeření, popsané v části zabývající se historií Rhodesie, sice již nebylo zosobněno právě v boji politických stran, ale přeneslo se do vnitřního napětí v jiných rovinách a dále tak vyvolávalo pnutí uvnitř země. Prezidentské volby v r. 1990 s přehledem vyhrál Robert Mugabe, kterému se postavil pouze Edgar Tekere z Hnutí jednoty Zimbabwe (Zimbabwe Unity Movement – ZUM). Tekere získal 413 840 hlasů oproti 2 026 976 hlasům pro Mugabeho (Sachikonye 1990, s. 97) a ZUM se následně rozpadl.

Parlamentní volby v r. 1995 opět suverénně ovládla ZANU-PF. Její vítězství jasně vypovídalo o vzniku režimu volebního autoritářství se silnou rolí prezidenta. Mugabe ze svojí pozice totiž podle ústavy mohl jmenovat 30 členů parlamentu. Dalších 50 křesel pak ZANU-PF získala bez soutěže ve volbách, a stala se tak jejich vítězem ještě před samotným otevřením volebních místností (Dorman 2005, s. 159). Opozici v těchto volbách tvořila pouze

koalice Spojených stran (United Parties – UP), která ale nebyla jednotná a režim nijak neohrožovala. O rok později se pak v prezidentských volbách jako protikandidát Mugabemu nikdo nepostavil, když se opozice rozhodla tyto volby bojkotovat (Dorman 2005, s. 159).

To, že neprobíhala politická soutěž mezi stranami, nás však nemůže vést ke konstatování, že v režimu neprobíhala vůbec žádná politická soutěž. Naopak, jak poznamenává Dorman, uvnitř vládní strany ZANU-PF docházelo k tvrdému politickému boji v jakýchsi stranických primárkách (Dorman 2005, s. 159). Tento boj o moc uvnitř Mugabeho ZANU-PF vedl k tomu, že se strana postupně začala čím dál tím více štěpit na jednotlivé soupeřící frakce. To mělo samozřejmě negativní vliv na stabilitu režimu. Soutěž uvnitř strany tedy postupně vedla i k obnovení mezistranické soutěže. Jednotlivci, zklamaní vývojem v zemi nebo jen mírou patronáže, kterou jim režim poskytoval, se od strany odštěpovali a snažili se přijít s vlastním politickým projektem. Toto chování se režim snažil řešit několika strategiemi, které budou popsány v dalších částech práce, a které vycházely z kooptace, použití násilí i prohlubování jednoty strany skrze upozorňování na její hodnoty a ideologii, z níž vycházela.

Jak se ale režim v tomto období vypořádával s opozicí? Jaké byly taktiky, které volil a které mu umožnily skrze volby posílit svoji pozici? Režim Roberta Mugabeho v těchto letech využíval struktur, které mu zůstaly z dob boje za nezávislost. To potvrzuje teorii Levitskyho s Wayem, jež byla zmiňována v předchozí kapitole. Jak bylo vysvětleno v kapitole, věnující se historii Rhodésie a následně vlivu koloniální nadvlády, guerilly měly zásadní vliv na pád Smithsova režimu. Současně bylo ale popsáno, že mezi nimi docházelo k prohlubování vzájemné nedůvěry, což postupně vedlo k tomu, že se tyto guerillové buňky v boji o vliv navzájem oslabovaly. Jak se ukázalo po r. 1980, politická kultura v Zimbabwe neměla nejmenší problém s násilným vypořádáním se s opozicí. Původ ZANU-PF v ozbrojeném konfliktu se projevil i v této strategii. Opozice byla navíc podrobena infiltraci ze strany vládnoucí ZANU-PF, což vedlo k prohlubování nedůvěry a její fragmentaci (Dorman 2005, s. 159).

Důkazem, že se režim nebojí ukázat svoji sílu a odhodlání zničit opozici, byla již mnohokrát zmiňovaná válka v Matabelelandu. Jednou z často používaných strategií, která přetrvala do dnešních dní, je i zavírání nebezpečných opozičních lídrů do vězení a jejich obvinění z přípravy státního převratu či atentátu na Mugabeho. V zimbabwských vězeních tak s podobnými obviněními strávili dlouhý čas například Joshua Nkomo Ndabaningi Sithole i biskup Muzorewa (Dorman 2005). Uvěznění se ale stále zdá lepším osudem, než potkal

některé prominentní ex-členy vládní strany ZANU-PF. Odplatou za jejich veřejná vystoupení proti dřívějšímu chleboďárci a režimu totiž byla násilná smrt. Obecně se však dá říci, že režim přistoupil ke všem strategiím volebního autoritářství, jako jsou systematická manipulace legislativy ve prospěch režimu, manipulace možností, které se nabízí voličům, a v neposlední řadě i manipulace samotné administrace voleb (Seeberg 2014, s. 1270).

Po více jak deseti letech, kdy se zdálo, že režim volebního autoritářství v Zimbabwe prochází vleklou krizí, se Mugabemu podařilo opět konsolidovat moc a celý systém. Tato konsolidace byla ale do značné míry výsledkem intervence armády do politiky a především vyčerpání opozice, podlehnuvší režimu, který se může pochlubit velkou mírou státní kapacity, až zarážející, uvědomíme-li si, jakým problémům musí čelit. Prezidentské volby, které se konaly 31. července 2013 současně s volbami do parlamentu a místní samosprávy, opět ovládla ZANU-PF a prezident Mugabe, jemuž se podařilo konsolidovat svoji moc a sjednotit stranu. Před volbami Mugabe oznámil, že bude o obhajobu prezidentského postu bojovat jako zraněné zvíře (Tendi 2013, s. 693), protože porážka v r. 2008 pro něj byla osobním ponížením, ale vzhledem ke svému věku již nebyl schopen se volební kampaně (která začala v r. 2009) účastnit v tak velké míře jako dříve. Hlavní náplní voleb bylo jakési obracení se do minulosti, k patriotické historii Zimbabwe a narativu důležitosti míru v době konání kampaně. Volební kampaň se současně snažila o zdůraznění pozitiv zemědělské reformy a obecně se dá říci, že volby probíhaly v nepoměrně klidnější atmosféře (Tendi 2013, s. 963). Na druhou stranu již od roku 2008 je zřejmé, že stárnoucí Mugabe není tou autoritativní postavou jako dříve a že ztrácí vliv ve straně a také v armádě. Ta navíc podle některých autorů prakticky spolurozhoduje o všech důležitých zákonech a v udržení režimu tak hraje klíčovou roli (Towriss 2013).

Jak bude v následující části vysvětleno, to, co umožnilo režimu, aby se před volbami v r. 2013 opět konsolidoval, byla de facto destrukce opoziční MDC a jejího lídra Morgana Tsvangiraie, který významně ztratil podporu jak uvnitř MDC, tak mezi svými voliči.

6.3.2 Volby jako ohrožení režimu

Prezidentské volby v roce 2002 neměl Robert Mugabe možnost vyhrát, pokud by nepoužil některé z taktik přežití, které sice uplatňoval již dříve, ale nikdy v takové míře. Reálnou možnost, že by mohl přijít o nejvyšší exekutivní pozici v zemi, dávaly tušit už

výsledky referenda o změně ústavy a především parlamentní volby v r. 2000, které ZANU-PF vyhrála jen velmi těsně. Pouze necelý rok fungující opoziční straně MDC se podařilo získat širokou podporu veřejnosti. Je ale nutné si uvědomit, že tyto volby se konaly v době, kdy režim procházel hlubokou krizí ekonomickou i politickou, poté, co v referendu neprošly návrhy na změnu ústavy. Před prezidentskými volbami v r. 2002 režim maximálně využil všech dostupných strategií. Odhodlal se k extenzivní kontrole médií, změnám v zákonech, korupci, přesunům voličů ZANU-PF z meetingu na meeting, registraci hlasů již zesnulých občanů a dětí bez volebního práva, umožnění pozdních registrací (ale samozřejmě pouze příznivcům ZANU-PF), pronásledování opozičních kandidátů (doprovázené fyzickým násilím a zavíráním do vězení), prodlužování volebních procedur v místech s větší podporou opozice a v neposlední řadě k machinacím při samotném počítání hlasů (Makumbe 2002).

Registrace voličů probíhala pomalu a složitě tam, kde měla bašty opozice a tak například v hlavním městě Harare na 880 000 voličů připadalo jen 167 volebních místností (Meredith 2011, s. 646). Někde lidé stáli hodiny, aniž by se na ně dostala řada (Meredith 2011, s. 646). Výsledkem Mugabeho strategie sice bylo vítězství, ale i tak relativně těsné a především vykoupené nárůstem násilí a označením jeho režimu za nelegitimní.

V r. 2005 se Mugabemu sice podařilo udržet většinu, ale za cenu vysokého násilí v zemi. Součástí kampaně proti opozici byla i operace *Murambatsvina*, která zasáhla především tradiční centra podpory opozice (viz. 6.2). V následujících volbách v květnu 2008 pak Mugabe poprvé zcela ztratil kontrolu nad situací. Tyto volby měly znamenat průlom v dosavadním směřování země. Opozice, jednotnější než kdy dřív, vyslala do boje o prezidentské křeslo Morgana Tsvangiraie. MDC mělo po mnoha letech v opozici šanci ohrozit postavení vládní strany ZANU-PF a především prezidenta Roberta Mugabeho. Přestože se ZANU-PF snažila manipulovat výsledek, MDC v parlamentních volbách získala 109 křesel oproti 97 křeslům pro ZANU-PF (Meredith 2011, s. 650). To bylo pro Mugabeho šokem, který se ještě zvětšil ve chvíli, kdy bylo jasné, že jej Tsvangirai porazil v prvním kole prezidentské volby. V reakci na tento výsledek a horečnatou snahu Zimbabwské volební komise dopřát režimu čas ke konsolidaci sil, vyšla 13. dubna v novinách *Sunday Independent* v JAR karikatura, znázorňující Mugabeho v boxovacím ringu po knock-outu z rukou Morgana Tsvangiraie. Mugabe, zachycený v rohu ringu lapal po dechu a rozhodčí (symbolizující Zimbabwskou volební komisy - ZEC) se mu snažil pomoci tím, že při počítání od jedné do desíti stále opakoval číslo devět a dával tak Mugabemu více času na zotavení (Ogenga 2011, s. 54). Mugabemu se nakonec skrze velkou vlnu násilí a manipulace podařilo v druhém kole

zvítězit, neboť Tsvangirai po útocích na členy MDC kandidaturu na prezidenta nakonec vzdal. Bratton a Masunungure tak volby v r. 2008 vidí jako zásadní zlom, kdy armádní velitelé provedli státní převrat a ustanovili prakticky vojenskou juntou (Bratton, Masunungure 2008).

Důležitým vyústěním těchto voleb byla nicméně dohoda o sdílení exekutivní moci mezi Mugabem na pozici prezidenta a Tsvangiraiem na postu premiéra. Tento ústupek Mugabeho a v zásadě celého režimu nátlaku ze zahraničí (především státům sdružených v organizaci SADC – Southern African Development Community) se ale v důsledku ukázal jako výborně načasovaný krok režimu, jak kooptovat nebezpečnou opozici, byť v době, kdy se tato dohoda uzavírala, šlo svým způsobem o kouzlo nechtěného. Zimbabwe bylo na pokraji zhroucení především v důsledku ekonomických problémů. Mugabe sice obviňoval MDC, že je loutkou Západu a snaží se obnovit v zemi neokolonialismus, ale Tsvangirai na tuto rétoriku odpovídal propagováním neoliberální sociální demokracie, která by přinesla Zimbabwe prosperitu a sociální smír (Mutisi 2011). Uzavření GPA, tedy Globální politické dohody (Global Political Agreement), v září 2009 vedlo k sestavení společné vlády (Tzv. Vlády národní jednoty), jejímž předsedou se stal Tsvangirai. Soužití obou stran bylo nicméně velmi komplikované a příprava nové ústavy, na níž se měly obě strany shodnout, trvala roky. Pro režim se však nakonec jako klíčové ukázalo zahrnutí důležitých aktérů MDC do režimu volebního autoritářství. Strana, která se poprvé začala podílet na moci, se začala postupně štěpit. Nespokojené hlasy s vedením Morgana Tsvangiraie se prolínaly s těmi, které měly za to, že se strana zpronevěřila svému programu a „jde na ruku“ dřívějším elitám. Premiér neměl dostatečnou autoritu a ministři ZANU-PF spolu s velením bezpečnostních složek ho obcházeli, když referovali přímo prezidentovi. MDC se navíc sama zaplétala do systému patronáže a postupně tak ztratila důvěru voličů.

Tento vnitřní rozpad jediné relevantní opoziční strany umožnil Mugabemu konsolidaci režimu a opětovné vítězství ve volbách v r. 2013. Jak je zřejmé, kooptace opozice, jako jedna z možných strategií volebního autoritářství, v tomto případě slavila úspěch. Režimu se díky ní podařilo překlenout více jak desetileté období krize.

6.4 Pozemkové reformy a snahy o redistribuci půdy

Zabýváme-li se kritickými okamžiky režimu, pak nemůžeme opomenout zmínit problematickou otázku půdy a jejího rozdělení v Zimbabwe. Jak již bylo řečeno v části zabývající se kolonialismem v Africe a v Rhodésii, dnešní Zimbabwe bylo tzv. osadnickou kolonií, což s sebou přinášelo některá specifika. Jedním z nich byla právě snaha o získání co největšího procenta kvalitní půdy pro zakládání nových farem. Nerovnosti, které vznikly touto koloniální osadnickou politikou, způsobily, že po udělení nezávislosti se nová vládnoucí třída ocitla v opozici vůči většinovým vlastníkům půdy. Snaha o narovnání těchto majetkových nerovností nebyla specifická pouze pro Zimbabwe. Podobným procesem redistribuce půdy musely projít všechny bývalé osadnické kolonie v Africe (Moyo, 2011). V Zimbabwe ale tento proces nabral v porovnání s jinými státy poměrně špatný směr. Pozemkové reformy tak, jak je prosazoval Mugabeho režim, totiž významnou měrou přispěly ke kolapsu jedné z nejlépe zemědělsky hospodařících zemí subsaharské Afriky.

Kritické okamžiky režimu v Zimbabwe se vždy projevovaly i v souvislosti s pozemkovou reformou. Radikální pozemkové reformy, o něž se režim snažil od 80. let, měly za cíl vyrovnat majetkovou nerovnost v držení půdy mezi bílými farmáři a černou většinou. Postupně se však staly nástrojem v rukou režimu, skrze něž se obohacovali jak Mugabeho blízcí a členové jeho vítězné koalice, tak Mugabe sám.

Počátky problematického rozdělení půdy v Zimbabwe a následné krize lze vidět již ve 30. letech 20. století. Zásadní byl r. 1969 v souvislosti se Zákonem o držení půdy, který silně favorizoval bílé farmáře, tedy jen zhruba 5% populace (Degeorges, Reilly 2007, s. 571). Půda byla v zásadě rozdělena tak, že v místech, kde byl nedostatek srážek a nekvalitní zemina, byla ponechána původnímu černošskému obyvatelstvu. Naopak na místech s kvalitní půdou a dostatkem vláhy vznikaly velké farmářské celky vlastněné bílými osadníky. Problémy v oblasti zemědělství, s nimiž se Zimbabwe potýkalo, tak byly do jisté míry zděděné z dob kolonialismu. V r. 1980 například pouhých 4500 farmářů vlastnilo 15,5 milionu hektarů, zatímco jeden milion černých obyvatel Zimbabwe držel jen 16 milionu hektarů půdy (Masiiva 2005, s. 217).

Původní černošské obyvatelstvo bylo ve značné nevýhodě i z hlediska majetkoprávních vztahů. V Zimbabwe, podobně jako v jiných státech Afriky, totiž původní obyvatelstvo vnímalo půdu jako majetek předků. Ten mohl být sice alokován vesnickým lídrem, hlavou rodiny, případně kmenovým vůdcem, ale po smrti hlavy rodiny, jež půdu v zápůjčku získala, nebo po ukončení jejího obdělávání, se půda vracela zpátky do redistribuce. Jednotlivec se tak prakticky nemohl stát vlastníkem země, neboť na půdu jako

takovou neexistovala vlastnická práva. Naopak bílí kolonizátoři, hlásící se k evropské tradici, která reflektuje vlastnická práva jednotlivce na půdu jako jedna ze základních, si parcelovali a oplocovali ohromné části dříve komunální půdy (Degeorges, Reilly 2007, s. 573).

V roce 1979 se s přijetím tzv. Lancasterské dohody stalo radikální vyřízení problému zemědělské půdy takřka nemožným, protože ústava, která na základě těchto dohod vznikla, uznávala pouze tu půdu, která byla ohraničená a k níž existovaly smlouvy a doklady. Černošským obyvatelstvem vlastněná půda, k níž žádné takové smlouvy neexistovaly, neboť byla zapůjčována na základě orální dohody, tak prakticky přestala existovat. Vláda Roberta Mugabeho měla v prvních letech snahu nastartovat program, jehož cílem mělo být přestěhování zhruba 18 000 rodin na dříve „bílou půdu“ na severovýchodě země. Tato oblast byla vzhledem ke své blízkosti s hranicemi Mosambiku nejsilněji zasažena válkou a byla tak poměrně řídko osídlena. Nedostatečná infrastruktura v této oblasti a především poměrně nízká ambicióznost programu ale vyústila v první velký neúspěch Mugabeho vlády (Meredith 2011, s. 621). Vláda slíbila, že půdu bude kupovat jedině na základě vzájemné dohody s prodávajícím, kterého bude kompenzovat v cizí měně (Degeorges, Reilly 2007, s. 574). Iniciativa, snažící se o transformaci vesnické půdy na společné podniky, byla brzy zastavena, protože Mugabe se obával vzniku paralelních center moci a snížení příležitosti k patronaci, pokud by rurální komunity získaly příliš velkou autonomii.

Půda se navíc stala pro režim zdrojem využívaným k patronaci. V roce 1990 už prorežimní elita vlastnila zhruba 8% komerční zemědělské půdy, ale jen málo z ní bylo produktivní (Degeorges, Reilly 2007, s. 574). Tento trend pak konstantně narůstal v 90. letech, kdy podle Degeorgese a Reillyho rozdělování půdy mezi významné členy strany a armády vypadalo skoro jako vládní politika a veškeré přesídlovací programy byly negativně ovlivněny nepotismem a korupcí. Vláda nakonec kontrolovala na 80% země, a tedy 55% produktivní farmářské půdy (Degeorges, Reilly 2007, s. 574).

Mugabe nakonec bez konzultace s vládou nebo parlamentem přistoupil na revoluční program redistribuce zemědělské půdy, podle nějž mělo dojít k vyvlastnění 13 milionů akrů. To byla více jak polovina půdy stále vlastněné bílými farmáři, která měla být následně přerozdělena mezi malé rolníky (Meredith 2011, s. 632). Tento plán však vyvolal obrovské zděšení nejen v komunitě bílých farmářů, ale i ve Velké Británii a u Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Jednalo se totiž o státní vyvlastnění půdy bez nároku na vyrovnání. Více jak polovina bílých farmářů, která o půdu podle tohoto plánu měla přijít, ji koupila od Mugabeho vlády až po udělení nezávislosti a k této koupi potřebovala povolení

vlády (Meredith 2011, s. 632). Tehdejší ministr zemědělství Witness Mangwende se snažil bílé farmáře uklidnit tvrzením, že cílem vyvlastnění je pouze půda, která není využívána nebo patří nepřímým vlastníkům. Podle jeho tvrzení se konfiskace prakticky neměla dotknout farmářů, podílejících se na produkci.

Ve zmatku, který doprovázel implementaci pozemkové reformy, bylo v roce 1992 v médiích oznámeno, že se zabavuje 13 farem, celkově přibližně 17 000 akrů půdy, přičemž šlo o farmy, které byly produktivní a podílely se na výrobě takových komodit jako mléko a tabák (Meredith 2011, s. 633). Dalších 70 farem bylo státem zabaveno v r. 1993 a tento zábor zahrnoval i farmy, které patřily černým oponentům Mugabeho režimu.

Přestože Mugabe vystupoval s tvrzeními jako „*My získáme půdu, kterou chceme, od kohokoli, od černých stejně jako od bílých*“ (Meredith 2011, s. 633), ukázala se tato konfiskace jako jeden z nejvíce ponižujících aktů počátku druhé dekády Mugabeho vlády. V roce 1994 bylo zjištěno, že zhruba 3000 akrů nebylo použito na přesídlení chudých zemědělců z přelidněných oblastí, ale skončilo v rukou ministra zemědělství. Po tomto odhalení nezávislých novin následovala další, která dala do spojitosti se státní korupcí na 300 farem (Meredith 2011, s. 633). Skandál následně donutil Velkou Británii, která do té doby finančně tuto pozemkovou redistribuci podporovala, aby svůj podíl na ní ukončila. Britská vláda tak učinila v r. 1997, po výhře labouristů, skrze dopis zasláný Claire Short, britskou ministryní pro mezinárodní rozvoj. Short ve svém dopise argumentovala tím, že s novou vládou, nezodpovědnou za příkoří spáchaná koloniální nadvládou nad Zimbabwe, se Anglie již necítí povinována Zimbabwe platit za nákup půdy (Holland 2009).

V r. 1998 na konferenci v Harare Mugabe představil svůj plán na vyvlastnění 12 milionů akrů půdy, která měla být rozdělena mezi 150 000 rodin během 5 let (Meredith 2011, s. 636). Tento návrh byl nicméně příliš ambiciózní, uvážíme-li, že za předcházejících 18 let byla zmatečně rozdělena půda jen zhruba 70 000 rodinám (Meredith 2011, s. 636). Konečná dohoda se tak vztahovala jen na pouhých 70 000 akrů půdy, která patřila farmám již dříve nabídnutými k odprodeji. Přestože tento plán měl podporu 12 zahraničních donátorů, dohoda uzavřena nebyla a v listopadu téhož roku tak Mugabe veřejně oznámil, že dojde k zabavení 841 bílých farem (Degeorges, Reilly 2007, s. 575).

V únoru 2000 se v Zimbabwe konalo referendum o nové ústavě, od níž si režim sliboval posílení svých pravomocí, a půda byla jedním z důležitých témat, které mělo k hlasovacím urnám přivést co největší počet voličů. ZANU-PF a Mugabe nicméně referendum prohráli a šok to byl o to větší, že dával tušit i možnou volební prohru

v parlamentních volbách, v nichž kandidovala MDC, tehdy ani ne rok fungující opoziční strana. Dva týdny po neúspěchu v referendu tak váleční veteráni a mladíci z para-militantních skupin zahájili invazi na bílé farmy. Tato invaze se udála s požehnáním Roberta Mugabeho (Degeorges, Reilly 2007, s. 576), který ji okomentoval slovy: „[...] (vy bílí) jste dnes našimi nepřáteli, protože se opravdu chováte jako nepřátelé Zimbabwe [...]. Celá naše komunita se na vás zlobí, a proto váleční veteráni [...] zabírají půdu“ (Mugabe dle Grove 2011, s. 288). V roce 2003 tak fungovalo už jen pouhých 200 z původních 4500 farem (Degeorges, Reilly 2007, s. 576). Velké množství zabavené půdy se navíc nedostalo do rukou potřebným, ale skončilo jako soukromý majetek v rukou prominentních členů ZANU-PF, velitelů armády, soudců a vysoce postavených státních úředníků. V místech, kam se podařilo přesídlit malé zemědělce, často chyběly pobídky, jako hnojiva nebo sazenice, takže tyto malé farmy mnohdy měly problém uživit samy sebe.

Státní propaganda se nicméně snažila argumentovat, že problémy zemědělské reformy jsou jen nesprávnou interpretací rasistických oponentů režimu, jako jsou Velká Británie a Západ obecně. Její marginální úspěchy navíc byly při každé příležitosti zveličovány a například ve volební kampani r. 2013 se staly důležitým tématem.

Názory na to, zda byly pozemkové reformy a přesídlování obyvatel s tím spojené úspěchem či ne, se různí. Například Masiiva vidí reformy a především jejich provedení jako katastrofu, byť přiznává, že díky nim byl vyřešen nepoměr ve vlastnictví půdy mezi bílými a černými obyvateli Zimbabwe (Masiiva 2005). Naopak Rutherford tvrdí, že reformy v Zimbabwe přinesly jisté úspěchy, jako inovace a větší diverzitu, byť některé problémy stále přetrvávají (Rutherford 2012). Podobně vidí situaci i Ranger, který se staví proti jinak převládajícímu názoru, že z redistribuce půdy profitovali především členové Mugabeho vítězné koalice (Ranger 2007, s. 651). Stejně jako Rutherford také argumentuje, že zemědělství v Zimbabwe není v kolapsu, ale pouze prochází jakousi transformací, která vede k širší distribuci benefitů a nové zemědělské struktuře (Ranger 2007, s. 651).

6.5. Ekonomické krize – strašák pro stabilitu

V předcházející části práce, zabývající se obecně strategiemi přežití, bylo argumentováno, že klasickým okamžikem ohrožení režimu jsou ekonomické krize. Zimbabwe v tomto ohledu není výjimkou, spíše naopak. Systém patronáže a zneužívání veřejných

prostředků pro vlastní obohacení elity režimu vedlo k ekonomickému kolapsu země. Rekordní inflace v roce 2000 činila 120%. Nezaměstnanost dosahovala 70% a pod hranici chudoby žilo 80% obyvatel Zimbabwe (Grove 2011, s. 280). Tento rok byl tak v mnoha věcech pro režim klíčový. Jak již bylo uvedeno v předcházejících kapitolách, právě ekonomická krize byla jeden z důvodů, pro který se režim začal vnitřně štěpit a ztrácet pozice. Přestože reakcí na tyto problémy bylo další zabavování bílých farem, ekonomické situaci ve státě to příliš nepomohlo.

V r. 2001 přijal americký kongres cílené sankce, které měly poškodit Roberta Mugabeho, jeho blízké spolupracovníky a další elity režimu. Přestože se jednalo především o zákazy cestování, režim tyto sankce v Zimbabwe prezentoval jinak a dokázal je ideologicky využít ve svůj prospěch. Postupně se zhoršující situace tak byla dávána za vinu Západu. Ten se údajně neokoloniálními technikami snažil poškodit Zimbabwe a ekonomická krize, kterou země procházela, toho byla „důkazem“. Režim sankce prohlásil za nelegální a označil je za útok proti suverenitě země. Odsouzení sankcí mu ale nezabránilo v tom, aby i nadále přijímal humanitární pomoc. Podle Robertsona tato pomoc svým způsobem přispěla k tomu, že režim byl schopen ekonomické krize přečkat a navíc pomoc zneužít pro svoje vlastní potřeby (Robertson 2003). Se zahraniční humanitární pomocí totiž do Zimbabwe proudila i zahraniční měna, kterou byl režim schopen alokovat a využít coby finanční zdroj patronáže. Zásadní však bylo, že režim politicky určoval, kam pomoc poputuje a ta se tak stala zbraní proti těm, kdo se mu stavěli na odpor (Robertson 2003, s. 118).

V r. 2002 činila inflace již 135% a „*Zimbabwský dolar šel z ZD10/1US\$ [...] v polovině 90. let na zhruba ZD6000/1US\$ na černém trhu v listopadu 2003*“ (Degeorges, Reilly 2007, s. 579). Potravinová krize, současně se strmým nárůstem v počtu nezaměstnaných, vedla k nepokojům ve společnosti. Ty vyvrcholily zároveň s prezidentskou kampaní v r. 2002, kdy se zimbabwský dolar na černém trhu vyšplhal na částku ZD45000/1US\$ (Degeorges, Reilly 2007, s. 579). Jak politická krize, tak krize ekonomická kulminovaly současně a potvrzovaly tak teorii, že režimy volebního autoritářství musí disponovat silnou kapacitou státu, aby byly schopny se vyrovnat s takto kritickými okamžiky. Jako odpověď na tyto problémy v zemi nakonec v r. 2002 ukončila spolupráci se Zimbabwe jak Světová banka, tak Mezinárodní měnový fond.

Zásadním ohrožením pro režim se ukázalo až zmenšení zdrojů patronáže, které byly nepostradatelné pro udržení jednotlivých složek režimu pohromadě. Vojenská elita, která postupně upevňovala svoje pozice vůči dalším klíčovými aktérům, volala po větším podílu na

koncesích, které režim distribuoval mezi členy vládní ZANU-PF. Intervence armády v Kongu v r. 1998 byla poháněna právě touhou armádních elit po zisku nových koncesí a finančních materiálů. Koncese na těžbu v konžském regionu Katanga nakonec byly uděleny jen nejvýše postaveným armádním generálům a členům ZANU-PF (Mangongera 2014).

Záchranou pro režim se nakonec stalo až objevení aluviálních diamantů v r. 2006. Tento důležitý zdroj patronáže prodloužil režimu život a výrazně změnil rozložení sil ve státě (Mangongera, 2014). Právě díky diamantům z naleziště v Marange si Mugabe mohl dovolit financovat kampaň před prezidentskými volbami v r. 2008 a především díky financím pramenícím z těžby sjednotil rozdělenou ZANU-PF. Výhodou aluviálních diamantů byla jejich snadná těžba a jednoduché obchodování na černém trhu mimo oficiální burzy. To, jakým způsobem se vládě podařilo celou oblast zajistit a zbavit nelegální těžby ukazuje, jak silná je kapacita státu v Zimbabwe. Na rozdíl od jiných států, kde se diamanty staly zdrojem konfliktu, režim v Zimbabwe dokázal sám pro sebe získat veškerá práva k těžbě a následnému prodeji. Z těžby diamantů v roce 2008 Mugabe údajně vyčlenil na 100 milionů USD na svoji politickou kampaň. Tyto peníze byly použity na podplacení některých afrických lídrů, platbu pochybné izraelské firmy Nikuv International Project, která měla na starosti manipulaci voličských registrací ve prospěch Mugabeho atd. (Mangongera 2014, s. 70). Pozoruhodné je, že přestože se v roce 2009 po uzavření vzájemné dohody o sdílení moci stal Morgan Tsvangirai premiérem Zimbabwe, přístup na diamantová pole v Merenge mu byl zakázán a Mugabe si tak zajistil, že všechny příjmy z těžby získali jen ti, kterým udělí koncese (Mangongera 2014, s. 70). Přestože je zřejmé, že režim měl finance, které mohl využít pro vylepšení situace svých občanů a naplnění státní pokladny, využil tyto prostředky na upevnění vlastní pozice a distribuci benefitů mezi členy vítězné koalice (Towriss 2013). Hlavními příjemci zdrojů plynoucích z těžby byly elity zimbabwské armády, tajných bezpečnostních složek a vysoce postavení politici ZANU-PF (Towriss 2013, s. 100)

V březnu r. 2007 se inflace vyšplhala na 2200% a půjčky, například na lepší zemědělskou techniku, byly nedosažitelné, neboť úroková sazba dosahovala 500% (Degeorges, Reilly 2007, s. 579). Katastrofální stav ekonomiky postupně vedl k emigraci, která se odhaduje mezi 1/4 a 1/3 obyvatel (Freeman 2014, s. 362). Režim se navíc rozhodl konfiskovat zahraniční podniky. Ty byly nuceny odevzdat 51% svých akcií do rukou „Zimbabwanů“. Ve skutečnosti ale tyto podíly končily v rukou pro-režimních elit, které byly dosazovány do vedení konfiskovaných podniků (Freeman 2014, s. 359). Vzhledem k těmto

nařízením a prohlubující se ekonomické krizi opouštěli zahraniční investoři Zimbabwe a nakonec prakticky jediným větším investorem v zemi zůstala JAR (Hawkins 2004, s. 38).

Totálního kolapsu nakonec inflační spirála dosáhla v r. 2008, kdy se konaly prezidentské volby a režim tak procházel největším krizovým okamžikem od svého vzniku. V roce 2009 bylo na pomoci ze zahraničí životně závislých celých 75% z 9 miliónů obyvatel Zimbabwe, tedy procentuálně největší počet obyvatel jedné země na světě (Howard-Hassman 2010, s. 901). Přestože se ekonomická situace země postupně zlepšuje, v r. 2013 bylo Zimbabwe stále hodnoceno jako jedna z nejhorších zemí pro podnikání, když v žebříčku sestavovaném Světovou bankou obsadilo 170. místo ze 189 států. Podobně na tom bylo i o rok později, když se umístilo na 131. místě z celkem 148 států hodnocených Světovým ekonomickým fórem (Freeman 2014, s. 357).

Co tedy způsobilo tak rozsáhlou ekonomickou krizi? Příčin bylo jistě několik. Zásadní roli hrál především systém patronáže a zneužívání veřejných zdrojů, stejně jako problematická zemědělská reforma a další programy. Například Freeman vidí jako počátek katastrofy, v níž se zimbabwská ekonomika nacházela, neoliberalní makroekonomické politiky, které byly podporovány mezinárodními organizacemi (Freeman 2014). Podobně pro Ogengu je kolaps Zimbabwe spojen s regulačními programy Mezinárodního měnového fondu. Současně ale zmiňuje intervenci armády v Kongu či platby pro válečné veterány jako důležité příčiny ekonomického úpadku Zimbabwe (Ogenga 2011, s. 42).

Přestože nepanuje shoda na tom, co konkrétně bylo příčinou ekonomického kolapsu, jedno je zřejmé, Zimbabwe procházelo jednou z nejdelších a nejhorší ekonomických krizí v dějinách.

6.6 Role původu režimu, jeho ideologie a zneužívání historie – Gakurahundi a Chimurenga

Jak již bylo zmíněno, jedním z hlavních důvodů úspěchu a dlouhověkosti režimu v Zimbabwe bylo chytré využívání strategií, které mají svoje základy v ozbrojeném boji za nezávislost. Původ ZANU-PF v ozbrojeném konfliktu a vojenský étos společně s disciplínou výrazně přispěly ke kohezi strany, a tedy i režimu. Jak argumentují Levitsky a Way, boje za osvobození jsou důležité pro formování elit a zvětšování kapacity strany k represím (Levitsky, Way 2012, s. 872). Navíc, v Zimbabwe si stranické kádry, dříve bojující v guerillových

jednotkách ani po 35 letech od udělení nezávislosti, nesundaly uniformy. Neustálé odvolávání se na minulost a ozbrojenou akci, která stála život 30 000 lidí (Levitsky, Way 2012, s. 874), vedlo k ustanovení politické legitimacy strany a režimu, založené prakticky pouze na jejím boji s kolonialismem. V této argumentační linii navíc režim zcela cíleně pokračuje po celou dobu svého fungování. Situaci v Zimbabwe tak prezentuje coby kontinuální chimurengu (ozbrojený konflikt) a opozici osočuje ze snahy o obnovu koloniálního statusu quo.

Jedním z důležitých úkonů, které určují, nakolik budou strategie úspěšné, je jejich správné zarámování v kontextu, a tedy snaha vtisknout jim nějaký znak důležitosti. Pro Andreu Grove představuje identifikace některých aktérů a událostí jako nebezpečných jakési zarámování hrozby. Toto rámování umožňuje hrozbu definovat tak, aby se stala pro voliče dostatečným tématem a skutečným ztělesněním nebezpečí, jemuž je možno se postavit jedině tím, že odevzdají svůj hlas vládnoucí straně a režimu. Jen režim totiž v této interpretaci má jako jediný právo a především schopnost se tomuto nebezpečí postavit. V zásadě jde tedy o interpretaci politického kontextu (Grove 2011, s. 277).

V Zimbabwe tuto strategii používá režim například svým cíleným rámováním země coby příslušníka skupiny států třetího světa, kterým Mezinárodní měnový fond a Světová banka svými nařízeními a pravidly úmyslně neumožňuje rozvoj a pokračuje tak v novodobém neokolonialismu (Grove 2011, s. 288). Tato rétorika má jistě velmi blízko k názorům zastánců teorie závislosti, neboť jsou to západní mocnosti, kdo brání přirozenému rozvoji těchto bývalých kolonií. Podle této interpretace Západ jako celek a konkrétně Velká Británie ohrožují úspěch revoluce v Zimbabwe a Mugabeho režimu, když ho nespravedlivě obviňují z porušování lidských práv, přestože „[p]řes to všechno, co říkají o lidských právech, jsou Evropané největšími rasisty, a to až do morku kostí“ (Grove 2011, s. 288).

6.6.1 Ideologie Chimurenga

Ideologie Chimurenga, je ideologií kontinuálního ozbrojeného konfliktu, jež umisťuje vznik zimbabwského národa mezi sérií národních revolucí, které datuje od jejich prvních počátků na konci 19. století až po konečný boj za nezávislost vrcholící v 80. letech století dvacátého. Pro tuto ideologii je zcela zásadní identifikace kolonialismu jako zla a primárního nepřítele každé osoby černé barvy pleti. Naopak antikolonialismus pro ni symbolizuje zdroj africké jednoty a primární základ, z něž povstává post-koloniální národ. Jakýkoli černocho, který nesdílí tuto představu, je tak v očích režimu zcela legitimním terčem násilí, protože

představuje ohrožení samotného národa. Chimurenga ve své podstatě vede k polarizaci národa, když jej dělí na několik kategorií v závislosti na tom, jak se staví k vládě ZANU-PF. Ti, co se mohou prokázat bojem za osvobození nebo jsou obecně členy ZANU-PF, jsou považováni za patrioty a válečné veterány. Naproti tomu členi MDC jsou vnímáni v zásadě jako zrádci a loutky Západu, tudíž fyzické útoky na ně nejsou režimem vnímány jako útoky na občany země, ale jako útoky na propagátory neoimperialismu a neokolonialismu (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 10). Tato ideologie navíc hraje zcela zásadní roli i ve volebním procesu, protože je „[...] je používána k tomu, aby zajistila politickou legitimnost ZANU-PF bez potřeby jejího obnovování každých pět let skrze volné a spravedlivé volby, protože strana obdržela permanentní prorocké požehnání od spirituálních médií během boje za nezávislost“ (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 6). Popularizace Chimurengy „šla ruku v ruce s ...konstrukcí africké identity, která je ontologicky v opozici vůči kolonialismu a imperialismu“ (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 3).

ZANU-PF se od počátku snažila prezentovat Zimbabwe jako zemi, která hrdinsky bojovala v několika povstáních od konce 19. století a povstala tak sice z traumatické, nicméně hrdinské minulosti. Jistá změna v užívání této ideologie se objevila po r. 2000, kdy se ZANU-PF potýkala s latentní nespokojeností obyvatel a výrazně tak poklesla voličská základna. Jako reakci na toto ohrožení, režim začal svoje voliče mohutně mobilizovat zdůrazňováním vzpomínek na boj za osvobození a současně voláním po větší míře kulturního nacionalismu, tedy myšlenky, že Zimbabwe patří pouze Zimbabwecům. S touto proměnou souvisí i změna ve vnímání Joshui Nkomo, který byl dříve stranou prohlašován za „otce zrádců“ a následně oslavován jako sjednotitel ZANU a ZAPU, protože v r. 1987 podepsal tzv. Unity Accord, tedy Smlouvu o spojení, a umožnil tak vznik prakticky jedno-stranického státu.

Chimurenga se coby vůdčí ideologie strany neomezuje jen na politickou sféru života režimu, ale projevuje se i v kultuře, kde je snahou skrze ni zapojit i mladou generaci, která se narodila po udělení nezávislosti a s boji tak nemá přímou zkušenost. Typickým příkladem je tak například moderní hudba, kde se současné hudební styly prolínají s náměty starých písní o Chimurenze. Politické využití vzpomínek a ideologizace se tak stále, byť v různých podobách, uplatňují jako jedna ze strategií přežití typických pro Zimbabwe.

Podobně jako Chimurenga se v Zimbabwe využívala i ideologie marxismu-leninismu-maoismu, která byla vlivná především na konci 70. let, kdy představovala ZANU jako nositele „břemene historie“ s odkazem na hrdiny ozbrojených povstání v letech 1896-97 (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 5)

6.6.2 Strategie Gukurahundi

To, co skrze ideologii Chimurenga připouští násilnou a fyzickou eliminaci nepřátel a oponentů režimu, je strategie Gukurahundi, která je v Zimbabwe prakticky jedním z pilířů státní moci a tedy formování státu a národa, na druhé straně je také bezpečnostní taktikou režimu. V zásadě se jedná o ospravedlnitelnou eliminaci opozičních sil, které se staví proti ideologii Chimurengy, a tedy i politické hegemonii ZANU-PF, která z Chimurengy vyplývá. Základy Gukurahundi jsou opět zřejmé v boji s koloniálním režimem, kde se násilí ustanovilo jako zcela legitimní nástroj pro řešení politických konfliktů (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 7). Strategie Gukurahundi byla ZANU-PF a jejím bojovým křídlem ZANLA využívána už během 70. let, ale především ve vztahu k vnitřním jednotkám guerilly, neboť jejím hlavním cílem mělo být posílení disciplíny a fyzický nátlak na ty, kdo se ke guerille nechtěli přidat. Gukurahundi bylo ovšem používáno i jako strategie, která měla „*naučit Ndebele jejich životní pozici coby minoritní skupiny*“ a současně je měla „*mlátit, dokud nepochopí, že nejsme ti samí Shona, které v minulosti tyranizovali*“ (Tendi 2011, s. 309).

Jako oficiální strategie pro boj s opozicí byla přijata až v roce 1979, tedy rok před ustanovením samostatného Zimbabwe. Tento rok strana utvořila jakýsi oficiální seznam lidí, kterých se chtěla různými druhy atentátů zbavit na svojí cestě k moci. Její nejextenzivnější užití režimem pak přišlo v souvislosti s konfliktem v Matabelelandu, v letech 1983 – 1987, kde vedla ke smrti zhruba 20 000 lidí (Tendi 2011, s. 308). Podle Phimistera byl právě tento tři roky probíhající konflikt určujícím momentem pro autoritářský režim v Zimbabwe (Phimister 2009, s. 471). V r. 2004 pak vznikl podobný list plný jmen lidí, které ZANU-PF považovala za nebezpečné pro režim, podobně jako v r. 1979. Na seznamu zrádců se objevil například opoziční vůdce Morgan Tsvangirai nebo intelektuálové jako Brian Raftopoulos John Makumbe atd. (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 11).

Strategii Gukurahundi ovšem ZANU-PF nepřestala aplikovat ani směrem dovnitř, do svých řad. Naopak, tato strategie přežití je stále používanou obzvláště v době vnitřního štěpení strany. Obecně se dá říci, že tato strategie je využívána v dobách krize a jsou na ni postaveny již výše zmiňované operace Murambatsvina, Mavhoterapapi, Chimumumu atd. (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 13). Od roku 1980 jsou pak jak Chimurenga, tak Gukurahundi využívány coby strategie přežití, jež budují stranický národ a stranický stát.

6.7 Shrnutí

Jedním z klíčových důvodů pro stabilitu režimu v Zimbabwe je i splnutí strany se státem a nakonec i národem jako takovým, přičemž ZANU-PF na tomto spojení pracovala téměř od počátku získání nezávislosti (Ndlovu-Gatsheni 2012, s. 5). Patriotická historie Zimbabwe se stala jakousi post-koloniální mistrovskou fikcí. Skrze různé metody a strategie tak režim vytváří vlastní významový svět, v němž se historie Zimbabwe stává tím, čím jí chce režim mít (Primorac, 2007).

Podle některých autorů není důležité zkoumat jednotlivá rozhodnutí lídra a jeho vládnoucí koalice, neboť ať už jsou tato rozhodnutí jakákoli, vždy směřují jen k jednomu cíli – přežití režimu (Maposa 2013, s. 66). Tato diplomová práce si ale dovoluje tvrdit, že opak je pravdou. Jednotlivá rozhodnutí a jejich konkrétní provedení jsou velmi důležitá, protože přestože jejich cíl může být stále stejný, nemůžeme dopředu jejich dopady, a tedy to, zda k cíli skutečně povedou, odhalit.

Úspěšní lídři a jejich režimy jsou schopni implementovat kombinaci různých strategií, které vyplývají z událostí jak na mezinárodní, tak domácí scéně (Grove 2011, s. 276). Právě schopnost tyto strategie kombinovat a vzájemně prolínat sféru domácí a zahraniční pomohla přežít v Zimbabwe režimu volebního autoritářství a Robertu Mugabemu osobně. Tři základní aktéři režimu, kteří jsou na sobě vzájemně závislí, společně dokázali v Zimbabwe využít všech strategií, jež jim režim volebního autoritářství nabízí. Díky historické zkušenosti je režim sám skrze své aktéry udržován v permanentní ostražitosti před případnou opozicí.

Zimbabwe je zarážející stabilitou svého režimu, který za 35 let své existence překonal vleklou ekonomickou krizi, vnitřní frakcionalizaci i boj s poměrně silnou opoziční stranou. Silná kapacita státu umožňuje režimu mobilizovat složky, které jsou ochotné užívat extenzivního násilí k obraně režimu před opozicí, „*kapacita a potenciál pro násilí*“ tak zůstávají „*centrální pilíře samotného státu*“ (Mandaza in Levitsky, Way 2012, s. 875). Ve chvílích ohrožení režimu je strana navíc schopná se sjednotit kolem Roberta Mugabeho coby lídra strany a vrchního velitele ozbrojených sil, a tedy osobnosti propojující jednotlivé aktéry a jejich zájmy. Režimu se navíc daří využívat pěti elementů pramenících z jeho dědictví v ozbrojeném konfliktu: ideologickou víru v oprávněnost vlastní vlády bez jakéhokoli omezení, stranickou mašinérii propojenou s orgány státu, zkorumpovanou ekonomikou v rukou lidí oddaných režimu a v neposlední řadě institucionalizovanou roli vojenského vůdce v politickém rozhodování a hlubokou závislost na násilí (Bratton, Masunungure 2008, s. 42).

Jak již bylo zmíněno v předcházejících částech práce, právě násilí má dlouho tradici v politické kultuře země a je jedním z pozůstatků koloniální nadvlády v Zimbabwe (Mangongera 2014, s. 70), který se promítl do využívání typicky zimbabwské strategie přežití – Gukurahundi.

ZÁVĚR

Robert Mugabe, který v roce 2015 velkolepě oslavil své 91. narozeniny, se drží u moci v Zimbabwe již 35 let. Politické pŕtky v jeho vlastní vládní straně o nástupnictví v čele státu se stávají s přibývajícímí léty prezidentova života stále častějšími a také méně přehlednými. Přestože Mugabe během své politické kariéry několikrát protěžoval své politické nástupce, nakonec, zdá se, bude hlavní roli v případném boji o moc po jeho smrti hrát sama prezidentova manželka Grace, či vedoucí vojenských elit. Ať už se ovšem po smrti současného prezidenta stane novým vládcem země kdokoli, Zimbabwe čeká velmi turbulentní období. Mugabe stál totiž u zrodu režimu, který nelze ani v nejmenším považovat za demokratický a je tak otázkou zda jeho nástupce nebude ve snaze upevnit svoji moc používat ještě represivnějších prostředků. Ať už předání moci proběhne jakkoli a komukoli, jedno je jisté – režim, který Robert Mugabe buduje v Zimbabwe od získání nezávislosti státu až do dnešních dní, je zarážející svou stabilitou a schopností překonávat obrovské problémy jak politického, tak ekonomického rázu. Předkládaná práce se pokusila nalézt odpověď právě otázku, jak je možné, že se v Zimbabwe od roku 1980 drží u moci stále jeden režim a jeho lídr – Robert Mugabe a jaké strategie k tomuto přežití volí.

Vzhledem ke komplexnosti tématu, musela předkládaná práce ve svých prvních částech nutně zmínit alespoň základní přístupy ke studiu Afriky a africké politiky. Dalším důležitým prvkem byla nezbytná klasifikace režimů v subsaharské Africe, která umožnila zařazení zkoumaného režimu pod koncept volebního autoritářství. Samostatnou část práce pak tvořila i krátká přehledová studie, zabývající se relevantními událostmi z historie Zimbabwe před udělením nezávislosti, neboť jak bylo v práci argumentováno, například politická kultura dnešního Zimbabwe do jisté míry vychází z historie a represivní vlády „bílého režimu“. Klíčovými částmi jsou pak ty, které se zabývaly strategiemi politického přežití a jejich konkrétním uplatněním v Zimbabwe, s přihlédnutím ke specifikům zkoumané země.

Lídři autoritářských režimů se neřídí pravidly. Tato volnost je ale vykoupena neustálým strachem o to, zda je nechce někdo v jejich pozici nahradit. Moc, kterou ve svých rukou tito vládci drží, je pomyslným Damoklovým mečem. Stačí chvíle projevené nejistoty či slabosti a ruka, která meč drží, povolí. Autoritářské režimy se bojí všech. Není vládce, který by si mohl být vždy jistý všemi, kteří ho obklopují. Ať už se jedná o nejvyšší armádní činitele, členy jeho vlastní strany, vlády nebo nejbližší rodiny.

Mugabe a jemu podobní lídři se musí bát všech, ale nejvíce samozřejmě těch, kdo usilují nejen o svržení lídra, ale i režimu jako takového. To, jakým způsobem autoritářské režimy a jejich vládci bojují proti hrozbám, které pro ně představuje demokratická opozice, bylo v předkládané diplomové práci demonstrováno na příkladu režimu, který se v relativně velmi stabilní podobě dokázal vypořádat s vleklou ekonomickou krizí i politickými rozepřemi uvnitř vládní strany. Zdá se, že vše drží v zemi pohromadě jen postava lídra režimu a Mugabe tak pro mnohé ztělesňuje dokonce režim jako takový. Jak ovšem předkládaná práce argumentovala, přestože je obecně rozšířeným tvrzením, že režim v Zimbabwe je zcela ovládaným jedním mužem, opak je pravdou. Stabilitu režimu v Zimbabwe zajišťují spíše instituce a jejich kapacita (v širším slova smyslu), silná pozice vládní strany ZANU-PF, armádní elity, systém patronáže a samozřejmě v neposlední řadě provázanost těchto aktérů. Dalšími faktory, které zajišťují, že demokratická opozice v Zimbabwe je jen velmi slabým konkurentem současného režimu, jsou strategie, které souvisí se silnou rolí, jež měl na vývoj v budoucím Zimbabwe ozbrojený boj za nezávislost země. Současně je také důležité zmínit, že nezastupitelnou roli v udržení režimu volebního autoritářství mají periodicky se opakující volby, které jsou silně manipulovány ve prospěch vládní strany prezidenta Mugabeho a jež často doprovází násilí na opozici.

Robert Mugabe, vládní strana a bezpečnostní složky státu jsou tedy třemi klíčovými pilíři a právě na jejich spolupráci stojí strategie přežití režimu v Zimbabwe. Jakmile se jeden z těchto pilířů zhroutí, je pravděpodobné, že bude nahrazen novým centrem moci vycházejícím ze zbylých dvou. Vládní strana je však relativně slabým pretendentem na moc, protože jak bylo v práci ukázáno, podléhá vnitřnímu štěpení a její elity ani přes některé dílčí pokusy nedisponují dostatečně charismatickými lídry, kteří by mohli v budoucnu převzít roli Roberta Mugabeho. Bezpečnostní složky státu, a především jejich elity, jsou ale relativně stabilní a koherentní a lze proto předpokládat, že budou hrát výraznou roli v dalším přežití režimu jako takového nebo jeho případném přechodu na jiný typ režimu. Čím dál častěji zmiňovanou pretendentkou je však současná první dáma, která začíná budovat svoji pozici ve vládní straně a silný *selektorát*. Otázkou do budoucna tak zůstává především to, zda bude opozice schopna sjednotit se a překonat vnitřní rozpory, aby mohla vygenerovat životaschopnou alternativu volebnímu autoritářství a případným pretendentům na zisk postu prezidenta, kteří by chtěli pokračovat v autoritářské trajektorii, kterou Zimbabwe následuje od doby svého vzniku.

LITERATURA:

Amin, S., (December 1972), Underdevelopment and Dependence in Black Africa-Origins and Contemporary forms, *Journal of Modern African Studies*, Vol.10, No.4, s. 503-524

Boahen Abu A. (1987) *African Perspectives on Colonialism*, Baltimore and London: John Hopkins University Press, 133 s.

Bracking Sarah (2005) Development denied: Autocratic militarism in post-election Zimbabwe, *Review of African Political Economy*, Vol.32, No.104-105, s. 341-357

Bratton, Michael (July 2007), The Democracy Barometers, Formal Versus Informal Institutions in Africa, *Journal of Democracy*, Vol. 18, No. 3, s. 96-110

Bratton, Michael, Chang, Eric C.C. (November 2006) State building and Democratization in Sub-Saharan Africa: Forwards, Backwards, or Together?, *Comparative Political Studies*, Vol. 39, No. 9, s.1059-1083

Bratton, Michael, Masunungure, Eldred (October 2008) Zimbabwe's Long Agony, *Journal of Democracy*, Vol. 19, No.4, s. 41-55

Bratton, Michael, Van de Walle, Nicolas (July 1994) Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa, *World Politics*, Vol. 46, No. 4, s. 453-489

Bueno De Mesquita, Bruce, Smith, Alastair (2011) *The Dictator's Handbook, Why Bad Behavior Is Almost Always Good Politics*, United States of America: PublicAffairs, 319 s.

Bueno De Mesquita, Bruce, Smith, Alastair, Siverson, Randolph M., Morrow, James D., (2005) *The Logic of Political Survival*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 536 s.

Coady Allison, Solomon Hussein, (2012) Responding to the Zimbabwe Crisis: Examining the Role of Preventive Diplomacy in Multi-Track Approaches toward Zimbabwe, 2000-2009, *The Journal of the Middle East and Africa*, Vol.3, No.2, s. 157-174

Compagnon, Daniel (2011) *A Predictable Tragedy: Robert Mugabe and the Collapse of Zimbabwe*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, s. 344

Cornwell Richard (1998) Zimbabwe: Mugabe's Choice?, *African Security Review*, Vol.7, No.2, s. 69-75

Dahl Robert (1971) *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Heaven: CT: Yale University Press

Degeorges Andre, Reilly Brian (2007) Politicization of land reform in Zimbabwe: impact on wildlife, food production and the economy, *International journal of Environmental Studies*, Vol.64, No.5, s. 571-586

Diamond, Larry (1988) Introduction: Roots of Failure, Seeds of Hope. In Diamond, Larry, Linz, Juan J., Lipset, Seymour Martin, (ed.) *Democracy in Developing Countries, Volume 2, Africa*, United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc., s. 1-32

Dorman, Sara Rich, (June 2005) "'Make sure they count nicely this time': The Politics of Elections and Election-observing in Zimbabwe", *Commonwealth and Comparative Politics*, Vol.43, No.2, s. 155-177

- Dowden**, Richard (2006) Engaging with Mugabe, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.95, No.384, s. 283-286
- Dowden**, Richard (2009) *Africa, Altered States, Ordinary Miracles*, London: Portobello Books Ltd, 576 s.
- DPhil** Zororo Muranda (2004) Seeking Competitive Advantage in a Deepening Crisis, *Journal of African Business*, Vol.5, No.2, s. 53-69
- Duvall**, R.D. (Winter 1978) "Dependence and dependencia theory: notes toward precision of concept and argument, *International Organization*, Vol.32, No. 1., s. 51-78,
- Escribà-Folch**, Abel, **Wright**, Joseph G. (June 2008), *Dealing with Tyranny: International Sanctions and Autocrats' Duration*, Barcelona: IBEI Working Papers, 2008/16
- Ferguson**, James (2006) *Global Shadows, Africa in the Neoliberal World Order*, Durham and London: Duke University Press, 257 s.
- Freeman** Linda (2014) A parallel universe – competing interpretations of Zimbabwe's crisis, *Journal of Contemporary African Studies*, Vol.32, No.3, s. 349-366
- Gandhi**, Jennifer, **Przeworski**, Adam (September 2007) Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats, *Comparative Political Studies*, Vol. 40, No. 11, s. 1279-1301
- Geddes**, Barbara (2009) *How Autocrats Defend Themselves against Armed Rivals*, Los Angeles, California: Department of Political Science, UCLA, Prepared for presentation at the American Political Science Association annual meeting, Toronto, 2009, s. 1-49
- Good**, Kenneth (December 1976) Settler Colonialism: Economic Development and Class Formation, *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 14, No. 4, s. 597-620
- Grove**, Andrea (2011), The International politics of Survival: The Case of Mugabe's Staying in Power, *Politikon: South African Journal of Political Studies*, Vol.38, No.2, s. 275-294
- Hadenius** Axel, **Teorell** Jan (January 2007) Pathways from Authoritarianism, *Journal of Democracy*, Vol. 18, No.1, s. 143-157
- Hardgreaves**, John D.. (1988) *Decolonization in Africa*, London and New York: Longman, 263 s.
- Hawkins** Tony (2004) Crisis in Zimbabwe, *Whitehall Papers*, Vol.62, No.1, s. 31-43
- Holland**, Heidi (2009) *Dinner with Mugabe, The untold story of a freedom fighter who became a tyrant*, South Africa: Penguin Books, 254 s.
- Howard-Hassmann** Rhoda E (November 2010), Mugabe's Zimbabwe, 2000-2009: Massive human Rights Violations and the Failure to Protect, *Human Rights Quarterly*, Vol. 32, No.4, s. 898-920
- Hughes**, D.M. (2010), *Whiteness in Zimbabwe Race, Landscape and the Problem of Belonging*, Palgrave Macmillan
- Hyden**, Goran (2006) *African Politics in Comparative Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 299 s.

- Chazan**, Naomi, **Mortimer**, Robert, **Ravenhill**, John, **Rothchild**, Donald (1988) *Politics and Society in Contemporary Africa*, United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc., 457 s.
- Chehabi H.E.**, **Linz**, Juan J. (eds.) (1998) *A Theory of Sultanism. A Type of Nondemocratic Rule*, Baltimore, London: The John Hopkins University Press
- Kagoro** Brian, (2005) THE PRISONERS OF HOPE: CIVIL SOCIETY AND THE OPPOSITION IN ZIMBABWE, *Africa Security review*, Vol.14, No.3,s.19-29
- Kedenge** Maxwell, **Mavunga** George, (2011) The Zimbabwe crisis as captured in Shona metaphor, *Journal of African Cultural Studies*, Vol.23, No.2, s. 153-164
- Levitsky**, Steven R., **Way**, Lucan A. (2010) *Competitive Authoritarianism, Hybrid Regimes After the Cold War*, Cambridge: Cambridge University Press
- Levitsky**, Steven R., **Way**, Lucan A. (December 2012) Beyond Patronage: Violent Struggle, Ruling Party Cohesion, and Authoritarian Durability, *Perspectives on Politics*, Vol. 10, No. 4, s. 869-889
- Linz**, Juan J. (2000) *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc., s.343
- Macgregor** Karen (2002), One side of the story: Reporting Zimbabwe's presidential elections, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.91, No.366, s. 551-557
- Maclean** Sandra J (2002) Mugabe at war: The political economy of the conflict in Zimbabwe, *Third World Quarterly*, Vol.23, No.3, s. 513-528
- Maclean** Sandra J, (2002), Mugabe at war: The political economy of conflict in Zimbabwe, *Third World Quarterly*, Vol.23, No.3, s. 513-528
- Magaloni**, Beatriz (2007) *The Comparative Logic of Autocratic Survival*, Stanford University, Political Science Department, s. 1-42
- Magaloni**, Beatriz (April 2007) *Comparative Autocracy*, Stanford University, Political Science Department, Prepared for delivery at the conference "Research Frontiers in Comparative Politics" Duke University, April 27-28, 2007, s. 1-54
- Magaloni**, Beatriz (January 2008) Credible Power-Sharing and the Longevity of Authoritarian Rule, *Comparative Political Studies*, Vol. 41, No.4/5, s.715-741
- Magure** Booker, (2012) Foreign investment, black economic empowerment and militarized patronage politics in Zimbabwe, *Journal of Contemporary African Studies*, Vol.30, No.1, s. 67-82
- Makumbe**, John (October 2002) Zimbabwe's Hijacked Elections, *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 4, s. 87-101
- Mangongera**, Charles (April 2014), The Military vs. Democracy, *Journal of Democracy*, Vol.25, No.2, s. 67-76

- Maposa** Marshall Tamuka (2013) Mugabe: Reinvention and Political Survival in Zimbabwe. In Mngomezulu, Bhekithemba Richard (2013) *The President for Life Pandemic in Africa: Kenya, Zimbabwe, Nigeria, Zambia and Malawi*, London: Adonis & Abbey Publishers Ltd, s.63 - 80
- Mapuva**, Jephias (2010) Militarisation of Public Institutions, Flawed Electoral Processes and Curtailed Citizen Participation: The Case of Zimbabwe, *The Journal of Legislative Studies*
- Masiwa** Medicine (2005) The fast Track Resettlement Programme in Zimbabwe: Disparity between policy Design and Implementation, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.94, No.379, s. 217-224
- Matunhu** J., A Critique of Modernization and Dependency Theories in Africa: Critical Assessment, *African Journal of History and Culture*, Vol.3, No.5, (Jun. 2011), s. 65-72
- Meredith**, Martin (2011) *The State of Africa, A History of the Continent Since Independence*, London: Simon & Schuster UK, 770 s.
- Moore** David (2012) Progress, power and violent accumulation in Zimbabwe, *Journal of Contemporary African Studies*, Vol.30, No.1, s. 1-9
- Moore** David (2014) The Zimbabwean People's Army moment in Zimbabwean history, 1957-1977: Mugabe's rise and democracy's demise, *Journal of Contemporary African Studies*, Vol.32, No.3, s. 302-318
- Morris-Jones**, W.H., **Austin**, D., (eds.) (1980) From Rhodesia to Zimbabwe, *Studies in Commonwealth Politics and History*, No.9, Frank Cass
- Moyo** Sam (2011) Land concentration and accumulation after redistributive reform in post-settler Zimbabwe, *Review of African Political Economy*, Vol.38, No.128, s. 257-276
- Mutisi** Martha, (2011) Beyond the signature: Appraisal of the Zimbabwe Global Political Agreement (GPA) (and Implications for Intervention, *Policy & Practice Brief, Knowledge for durable peace*, Issue 004
- Ndlovu-Gatsheni**, Sabelo J. (April 2012), A Predictable Tragedy: Robert Mugabe and the Collapse of Zimbabwe, *African Studies Review*, Vol. 55, No.1, s. 221-223
- Ndlovu-Gatsheni**, Sabelo J. (December 2012), Rethinking Chimurenga and Gukurahundi in Zimbabwe: A Critique of Partisan National History, *African Studies Review*, Vol. 55, No.3, s. 1-26
- Norman**, Andrew (2014) *Robert Mugabe and the Betrayal of Zimbabwe*, United States of America: McFarland Company, Inc,
- Ogenga**, Frederick (Spring 2011), Mugabe Must Go: Textual Meanings of the Representation of the Zimbabwean Situation by the South African Press, *African Conflict & Peacebuilding Review*, Vol.1, No.1, s. 39-70
- Phimister**, Ian, (2009) „Zimbabwe id Mine“: Mugabe, Murder and Matabeleland, *Safudi: The Journal of South African and American Studies*, Vol. 10, No.4, s. 471-478

- Primorac** Ranka (2007) THE POETIC OF STATE TERROR IN TWENTY-FIRST CENTURY ZIMBABWE, *Interventions: Journal of Postcolonial Studies*, Vol.9, No.3, s. 434-450
- Raftopoulos**, Brian (1992) Beyond the house of hunger: democratic struggle in Zimbabwe, *Review of African Political Economy*, Vol.19, No.54, s. 59-74
- Ranger** Terence (2007) The Changing of the Old Guard: Robert Mugabe and the revival of ZANU, *Journal of Southern African Studies*, Vol.7, No.1, s. 71-90
- Ranger**, Terence (November 2011), Zimbabwean Diamonds, *Africa: The Journal of the International African Institute*, Vol. 81, No.4, s. 649-661
- Robertson** John (2003) Aid – seriously flawed concept: The case of Zimbabwe, *South African Journal of International Affairs*, Vol.10, No.1, s. 115-122
- Rutherford** Blair (2012) Shifting the debate on land reform, poverty and inequality in Zimbabwe, an engagement with Zimbabwe’s Land Reform: Myths and Realities, *Journal of Contemporary African Studies*, Vol.30, No.1, s. 147-157
- Sachikonye** Lloyd (1990) The 1990 Zimbabwe elections: a post-mortem, *Review of African Political Economy*, Vol.17, No.48, s. 92-99
- Scarnecchia** Timothy (2006) The “Fascist Cycle” in Zimbabwe, 2000-2005, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 32, No.2, s. 221-237
- Seeberg**, Merete, Bech (2014) State capacity and the paradox of authoritarian elections, *Democratization*, Vol.21, No.7, s. 1265-1285
- Schedler** Andreas (April 2002) The Menu of Manipulation, *Journal of Democracy*, Vol.13, No.2, s. 36-50
- Schedler** Andreas (ed.) (2006) *Electoral Authoritarianism, The Dynamics of Unfree Competition*, United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc., 267 s.
- Schedler**, Andreas, (2013) *The politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*, Oxford: Oxford University Press
- Signé**, Landry (November 2013) The Torturous Trajectories of Democracy and the Persistence of Authoritarianism in Africa, *CDDRL Working Papers*, N. 147
- Sithole**, Masipula (1988) Zimbabwe: In Search of a Stable Democracy. In Diamond, Larry, Linz, Juan J., Lipset, **Seymour** Martin, (ed.) *Democracy in Developing Countries, Volume 2, Africa*, United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc., s. 217-258
- Sithole**, Masipula (January 2001) Fighting Authoritarianism in Zimbabwe, *Journal of Democracy*, Vol. 12, No. 1, s. 160-169
- Sorenson**, Paul (2010), ZIMBABAWA SECURITY SERVICES, *The RUSI Journal*, Vol. 155, No.4, s. 58-68
- Tendi**, Blessing-Miles (2011), Robert Mugabe and Toxicity: History and Context Matter, *Representation*, Vol. 47, No.3, s. 307-318

- Tendi**, Blessing-Miles (2013), Ideology, Civilian Authority and the Zimbabwean Military, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 39, No.4, s. 829-843
- Tendi**, Blessing-Miles (2013), Robert Mugabe's 2013 Presidential Election Campaign, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 39, No.4, s. 963-970
- Tilly**, Charles (1990), *Coercion, Capital, and European States, A.D. 990-1992*, Cambridge: MA: Blackwell
- Towriss**, David (2013) Buying Loyalty: Zimbabwe's Marange Diamonds, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 39, No.1, s. 99-117
- Tsvangirai** Morgan (2003), Zimbabwe's deepening crisis, *South African Journal of International Affairs*, Vol.10, No.1, s. 131-137
- Valenzuela**, J. Samuel, **Valenzuela** Arturo (July 1978) Modernization and Dependency: Alternative Perspectives in the Study of Latin American Underdevelopment, *Comparative Politics*, Vol. 10, No. 4, s. 535-557
- Van de Walle**, Nicolas (April 2002) Elections Without Democracy, Africa's Range of Regimes, *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, s. 66-80
- Willems** Wendy, (2013) "Zimbabwe will never be a colony again": changing celebratory styles and meanings of independence, *Anthropology Southern Africa*, Vol.36, No.1-2, s.22-33
- Williamson** Jeremiah I. (Summer 2010) Seeking Civilian Control: Rule of Law, Democracy, and Civil-Military Relations in Zimbabwe, *Indiana Journal of Global Legal Studies*. Vol. 17, No.2, s. 389-411
- Windrich** Elaine (2002), Then and now: reflection on how Mugabe rules Zimbabwe, *Third World Quarterly*, Vol.23, No.6, s. 1181-1188
- Ziltener**, Patrick, **Künzler**, Daniel (2013) Impacts of Colonialism – A Research Survey, *Journal of World-System Research*, Vol.19, No.2, s. 290-311
- Zimbabwe's pivotal election (2002), *Strategic Comments*, Vol.8, No.2, s.1-2
- Zimudzi**, Tapiwa B. (2009), Power Syndrome: Robert Mugabe and the Land reform and Governance Crisis in Zimbabwe, *South African Historical Journal*, Vol.47, No.1, s. 213-228
- Zimudzi**, Tapiwa B. (2012) A predictable tragedy: Robert Mugabe and the collapse of Zimbabwe, *Journal of Contemporary African Studies*, Vol.30, No.3, s. 508-511

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Maslen Geoff (2010) Global: Mugabe – Man of many degrees, Issue No:65 [on-line] (31. říjen 2010) dostupné z <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20101029224442993> [cit. 12. května 2015]

McClure, Kellen (2015) 5 Governance Challenges for Africa, [on-line] (12. červen 2015) dostupné z <https://freedomhouse.org/blog/5-governance-challenges-africa#.VXyCTfntmkp> [cit. 15. června 2015]

Meldrum Andrew (2003) Cannan Banana, president jailed in sex scandal, dies, [on-line](11. listopad 2003) dostupné z <http://www.theguardian.com/world/2003/nov/11/zimbabwe.andrewmeldrum> [cit. 1. června 2015]

UN Security Council, *Resolution 253 (1968) of 29 May 1968*, 29 May 1968, S/RES/253 (1968), dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/3b00f27434.html> [cit. 12. května 2015]